

Prijs: 30 Cents.

Tsr. 1889 Druk.

Gids voor

(Uitgegeven door de „Vereeniging tot bevordering van het Vreemdelingenverkeer“.)

B. BRUINING

Fotograaf van rijken

Z.K. H. Prins Frederik
der Nederlanden.

aan 22

fotografische inrichting

STEENSTRAAT 24.

rukken

behaalt men een in de tijd kennis
niet te album portretten

1 dozen ontbreekt voor aet... 1/3

Salm portretten... 1/5

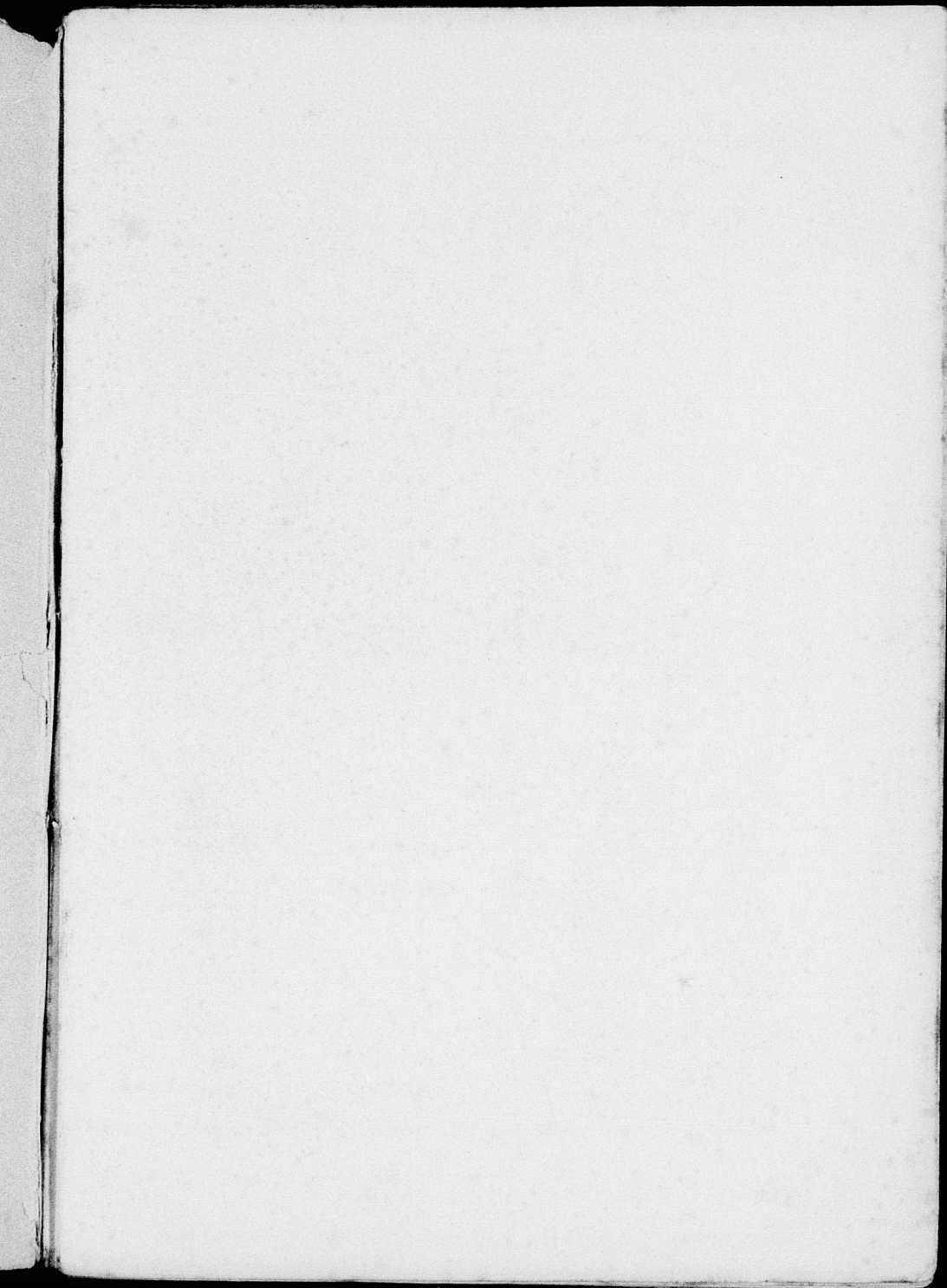
Speciale inrichting tot vergroten van
portretten, sted en landschap, daarbij
geopend. Kieft de...
gegrate...
W.

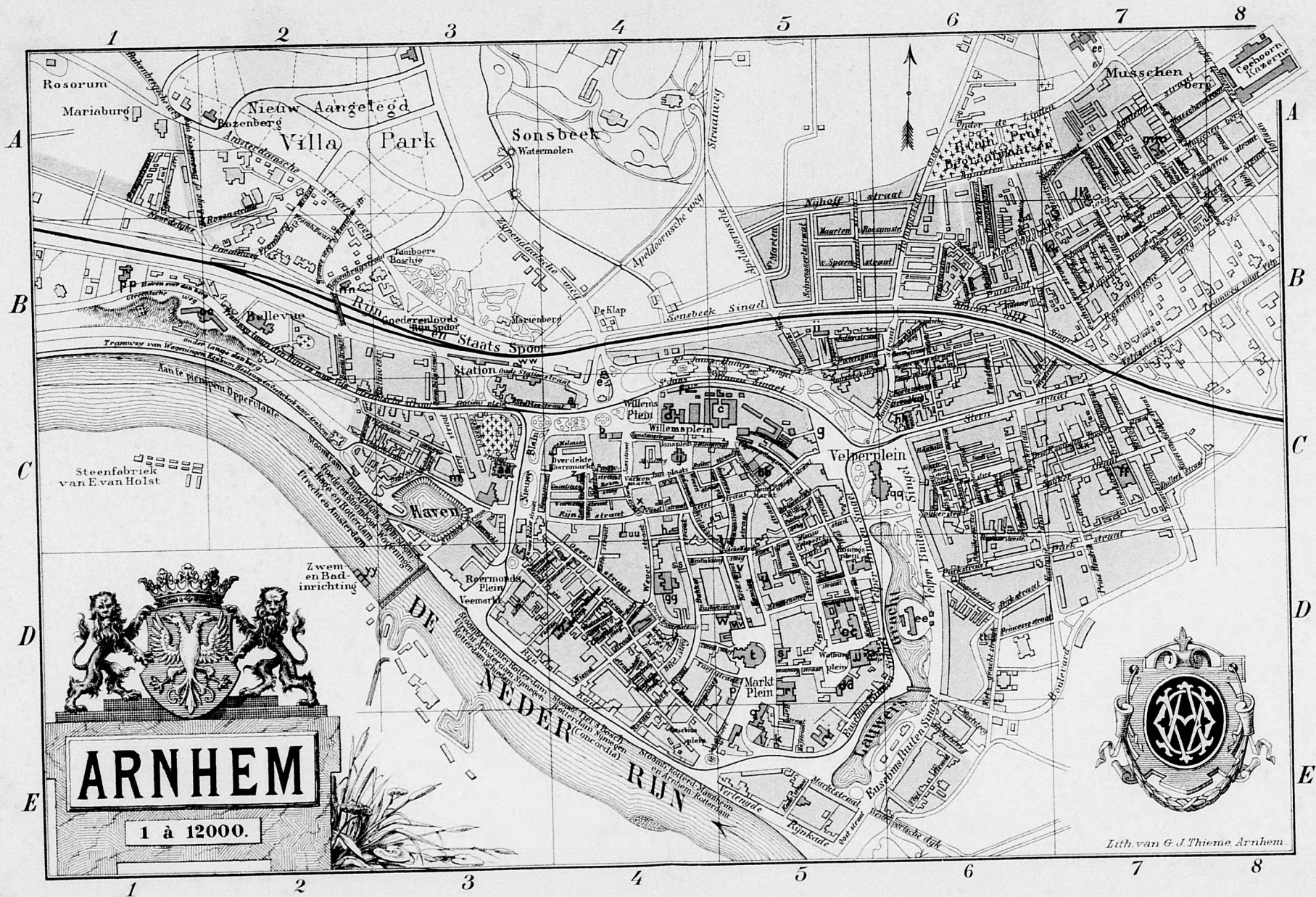

VOORHANDEN
LANDSCHAPPEN
en
STADSGEZICHT

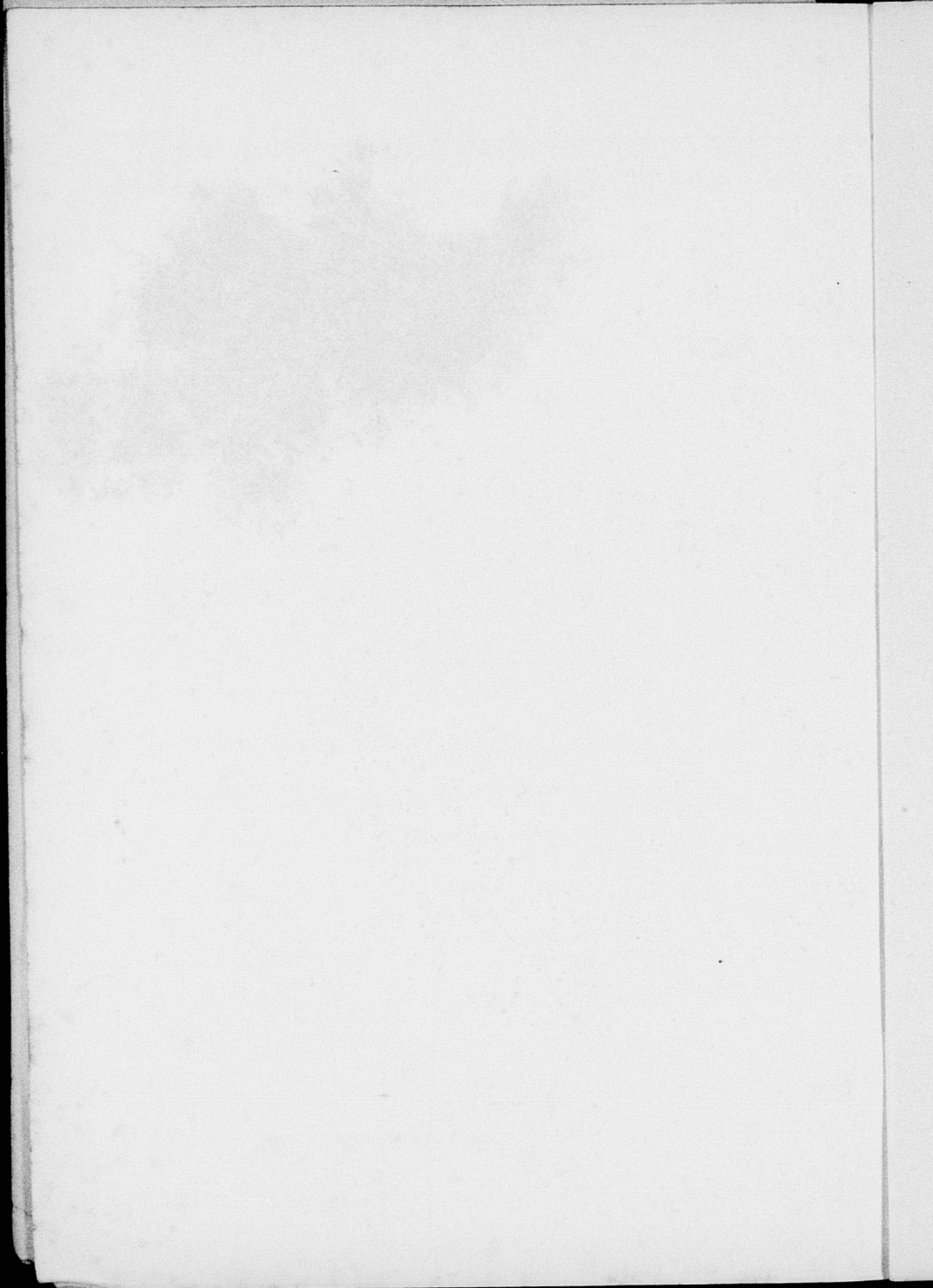

G. Th. Zure

Lith van G. J. Thieme Arnhem.

Alphabetisch Register van de straten enz. op den Plattegrond v. Arnhem.

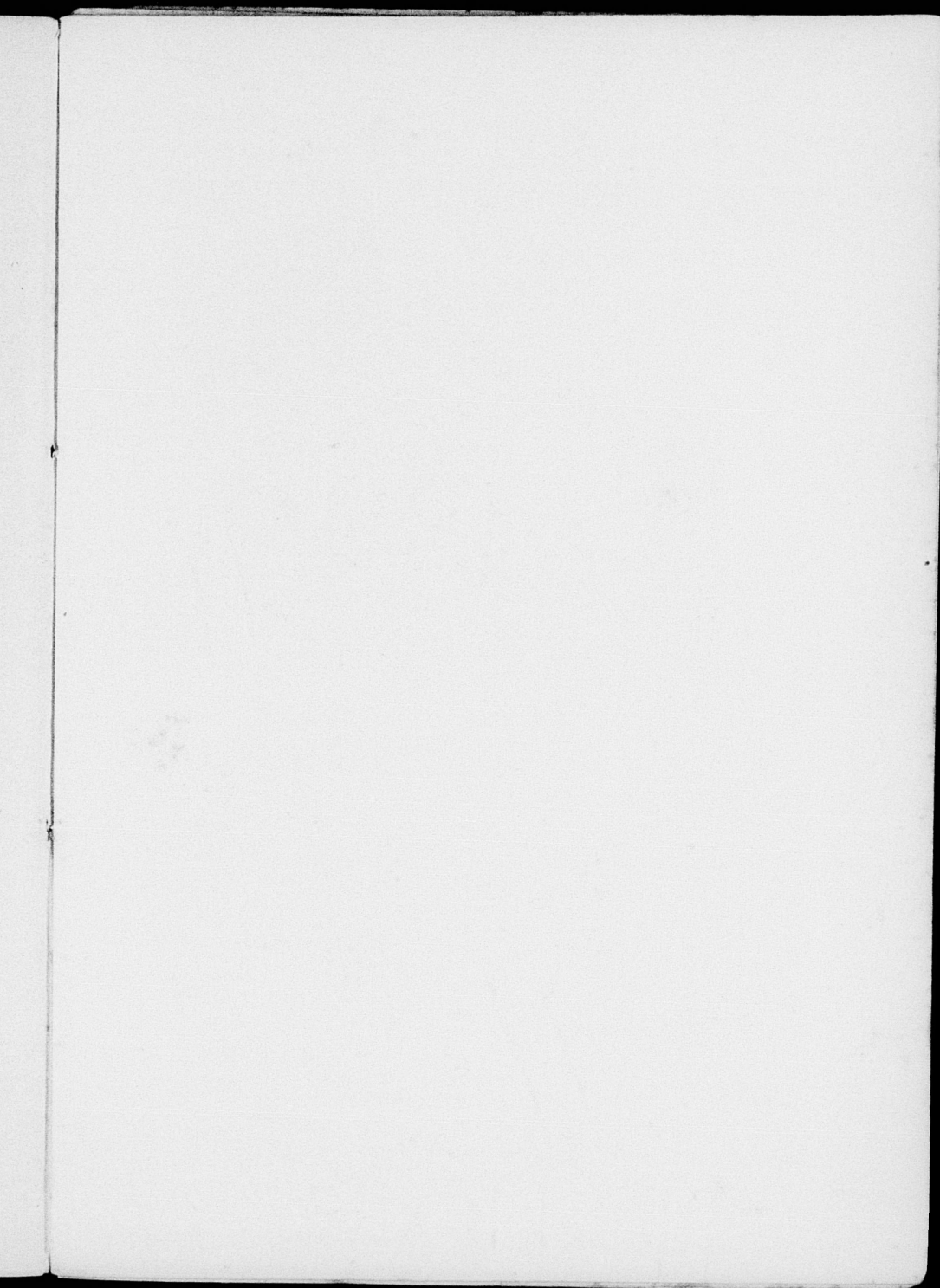
(De letters en cijfers hebben betrekking op de vierkanten van den plattegrond).

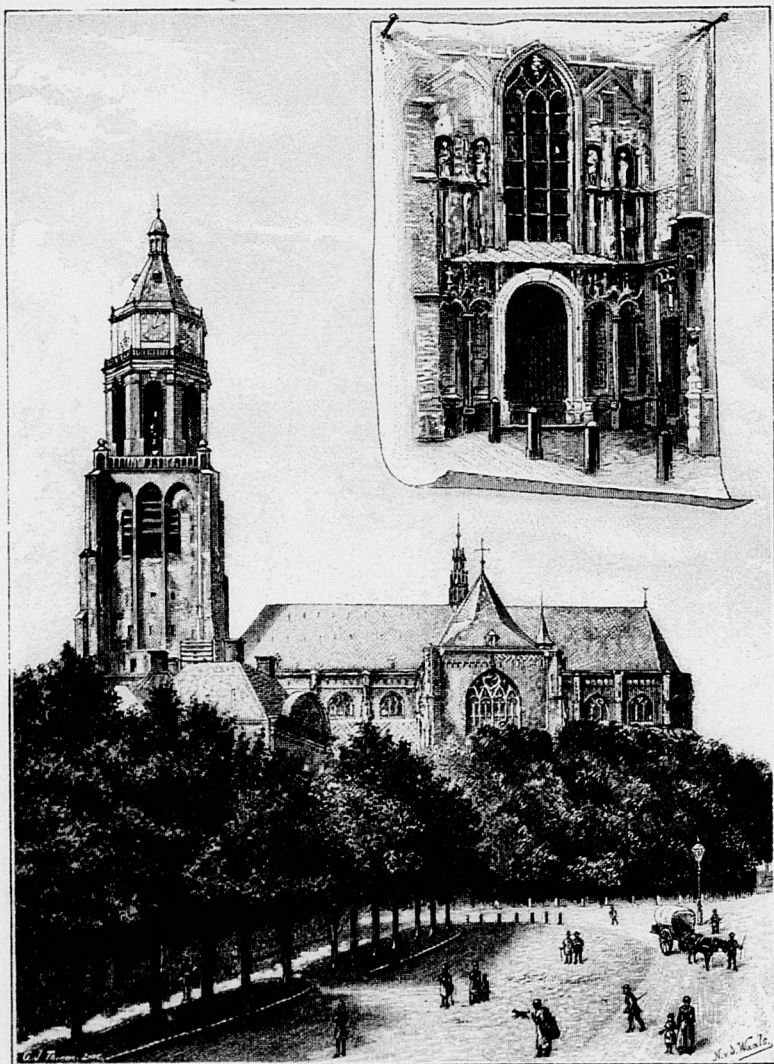
Agnietenstraat A 6, 7.	Ketelstraat C 4, 5.	Rijnstraat C 4.
Akkerstraat B 6.	Kippenmarkt D 5.	Sabelspoort E 5.
Amsterd. Straatweg A 2.	Klarendalsche Weg B 6.	Schilderstraat A 1.
Apeldoornsche Straat B 5.	Klarendalsingel B 6.	Schoolstraat C 7.
Apeldoornsche Straatw. B 5.	Klarestraat D 5.	Schrassertstraat B 5.
Apeldoornsche Weg B. 4.	Kleine Oord D 4	Schutstraat A 7.
Arkenoächsteeg D 5.	Koningsplein D 5.	Schutterstraat B 7.
Atjehstraat A 8.	Koningstraat D 5.	Singelsteeg E 6.
Bakkerstraat D 4.	Korenmarkt C 4.	Singelstraat E 6.
Bakkerijstraat A 7.	Korte Walstraat D 5.	Solostraat A 8.
Beaulieu-straat D 2.	Kortestraat D 4.	Sonsbeekstraat C 5.
Beekstraat D 5.	Kromme Elleboog D 5.	Sonsbeeksingel B 4, 5.
Benedenbrugstraat B 2.	Land van de Markt C 5.	Spaenstraat (Van-) B 5.
Bentineksteeg D 4.	Langstraat D 4.	Spinhuissteeg D 5.
Beierplaats D 5.	Maarten (St.-) B.	Spoorwegstraat B 6.
Betuwestraat B 3.	Maarten-v.-Rossumstr. B 5.	Spijkerdwastr. (1e) D 6.
Beekhorststraat D 6.	Mariëburgstraat C 4.	Spijkerdwastr. (2e) C 6.
Boterdijk C 3.	Markt (Groot) D 5.	Spijkerlaan C 6.
Bovenbrugstraat B 2.	Marktstraat E 5.	Spijkerstraat C 6, 7.
Bovenover B 1.	Molenteeg D 5.	Stalstraat A 7.
Bovenbeekstraat C 5.	Mussenberg C 4.	Stationsplein C 3.
Boulevard D 7.	Mussenberg A 7.	Stationstraat C 3.
Broerenstraat D 4.	Mussenstraat A 7.	Steenstraat C 6.
Brouwersteeg C 5.	Neerlandstuinstraat A 7.	Stroosteeg C 6.
Brouwerijweg A 1.	Nieuwe Kraan C 3.	Tamboersboschje B 3.
Catharijnestraat B 7.	Nieuwe Plein C 3.	Thedingstraat B 7.
Coehoornstraat C 3.	Nieuwstad C 5.	Torensteeg D 4.
Doelenstraat C 4.	Nieuwstraat D 4.	Trompetsteeg D 4.
Doornstraat (Van) B 6.	Noordpad A 7.	Turfstraat D 4, 5.
Driekoningendwastr. C 7.	Nijhoffstraat A 5.	Uitweg (Lange) C 6.
Driekoningstraat C 7.	Nijverheidstraten B 7.	Uitweg (Korte) C 6.
Duivelsteeg C 4.	Oeverstraat D 4.	Utrechtsche Straat C 3.
Dullerstraat C 7.	Onder-de-linden A 6.	Varkensmarkt C 4.
Dijkstraat D 6.	Onderlangs B 1, 2.	Varkenstraat C 4.
Ennmastraat C 7.	Oost-Peterstraat B 6.	Veemarkt D 3.
Eusebinsbinnensingel E 5.	Oude Kraan C 3.	Verlende Hofstraat A 8.
Eusebinsbuitensingel E 6.	Oude Stationsstraat B 3.	Verlende Rijnkade E 5.
Eusebinsplein E 4.	Paralelweg B 2.	Velperbinnensingel D 5.
Frombergdwastr. B 2.	Parkstraat D 6, 7.	Velperbuitensingel D 6.
Frombergstraat B 2.	Pastoorstraat D 4.	Velperplein C 5.
Groote Oord C 4.	Patersgang B 5.	Velperpoortslangstr. C 5.
Haven C 3.	Paulstraat B 6.	Velperweg B 7.
Halvemaansteeg D 4.	Pauwstraat C 4.	Vlijtstraat E 6.
Heerenstraat A 7.	Pellekaansgang C 5.	Vossenstraat D 3.
Heiendaalsteeg C 5.	Pels-Rijkenstraat B 3.	Vijfzinnenstraat C 3.
Helsteeg D 4.	Pompstraat A 1.	Vijzelstraat C 4.
Hertogstraat C 7.	Prinsenstraat B 7.	Wagenstraat B 7.
Hoffaan A 8.	Prinsessestraat B 6.	Walburgsplein D 5.
Hofstraat E 5.	Prins-Hendrikstraat D 7.	Walburgstraat D 5.
Hommelstraat C 6.	Putstraat B 6.	Walstraat C 5.
Hommelsche Weg B 6.	Rappardsplein B 7.	Watersteeg D 4.
Hoogstraat C 4.	Rappardstraat B 7.	Weerdjesstraat D 3, 4.
Jansbinnensingel B 5.	Ridderstraat C 3.	Weezenstraat C 4.
Jansbuitensingel C 5.	Rietgrachtstraat D 6.	Westeinde C 6.
Janslangstraat C 4.	Riethorststraat D 6.	Westervoortsche Dijk E 6.
Jansplaats C 4.	Rietsteeg E 6.	West-Peterstraat B 6.
Jansplein C 4.	Roermondsplein D 3.	Weverstraat D 4.
Jansstraat C 4.	Roggestraat C 5.	Wielakkersteeg C 4.
Javastraat A 8.	Roodenburgstraat E 4.	Willemsplein C 4.
Johannastraat B 7.	Rozendaalsche Weg B 7.	Willemstraat B 7.
Jufferstraat B 5.	Rozensteeg C 4.	Wolventrappen C 2.
Kadestraat E 5.	Rozenstraat A 2.	Wijnstraat A 7.
Karel-van-Gelderstr. C 7.	Ruiterstraat C 4.	Zwanenstraat C 5.
Kastanjelaan D 7.	Rijnkade D 3.	Zijpendalsche Weg B 3.
Kerkstraat D 5.	Rijnkade E 4.	

Bijzondere gebouwen, met letters op den Plattegrond aangeduid.

(De letters en cijfers hebben betrekking op de vierkanten van den Plattegrond).

a Parc vaccinogène (C 4).	q Gouvernementsgebouw (D 5).	kk Kinderziekenhuis (B 7).
b Leesmuseum (C 5).	r Paleis v. Justitie (D 5).	ll Klarend. Kapel (A 7).
c Willemskazerne (C 5).	s Gemeentehuis (D 5).	mm Garnizoensbakkerij (A 7).
d Hoogere Burgerschool (C 4).	t Groote Kerk (D 5).	nn Diaconessenhuis (B 2).
e Telegraafkantoor (C 4).	u Groote Sociëteit (D 5).	oo Buitensociëteit (B 2).
f Middelb. School voor Meisjes (C 4).	v Afscheiden Kerk (D 5).	pp St.-Elisabethsgasthuis (B 1).
g Toegang Ambachts-school (C 5).	w Israël. Kerk (D 5).	qq Musis Sacrum (C 6).
h Cremerhuis (C 5).	x Kunstzaal-Gerbrands (C 4).	rr Waalsche Kerk (D 5).
i Schouwburg (D 5).	ij Nieuwe Kerk (C 4).	ss Doopsgezinde Kerk (D 4).
j Gemeentel. Ziekenhuis (E 5).	z Luthersche Kerk (C 4).	tt Oostkerk (D 6).
k Spaansche Verzameling (E 5).	aa St.-Eusebiuskerk (C 3).	uu Loge-gebouw (C 4).
l Archiefgebouw (E 5).	bb Gymnasium (C 5).	vv Hoofd-Postkantoor (C 4).
m Bureau der Waterleiding (C 3).	cc Insula Dei (D 5).	ww Hulp-Postkantoor (B 3).
n Nutsgebouw (D 4).	dd Badinrichting (D 5).	xx Hulp-Postkantoor (C 7).
o Natuurk. Genootschap (D 4).	ee. Militair Hospitaal.	yy Zwem- en Badinrichting (D 2).
p Museum van Oudheden (D 5).	ff Prot. Bestedelingenhuis (C 7).	zz Israël. Badinrichting (D 5).
	gg Kweekschool v. Onderwijzeressen (D 4).	
	hh St.-Martinikerk (C 6).	
	ii Manège (B 5).	
	jj St.-Walburgskerk (D 5).	

ARNHEM: DE GROOTE KERK MET HET ZUIDERPORTAAL.
(Naar fotogr. van den Hr. J. Ephraïm.)

GIDS

VOOR

ARNHEM en OMSTREKEN,

met Plattegrond van Arnhem,
Wandelkaarten in kleuren en in den tekst,
benevens een groot aantal afbeeldingen.

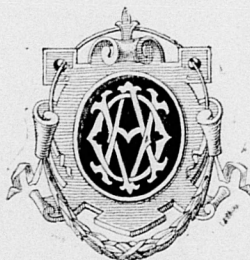

3e DRUK.

UITGEGEVEN DOOR DE „VEREENIGING TOT BEVORDERING
VAN HET VREEMDELINGENVERKEER IN
ARNHEM EN OMSTREKEN.”

ARNHEM, 1889.

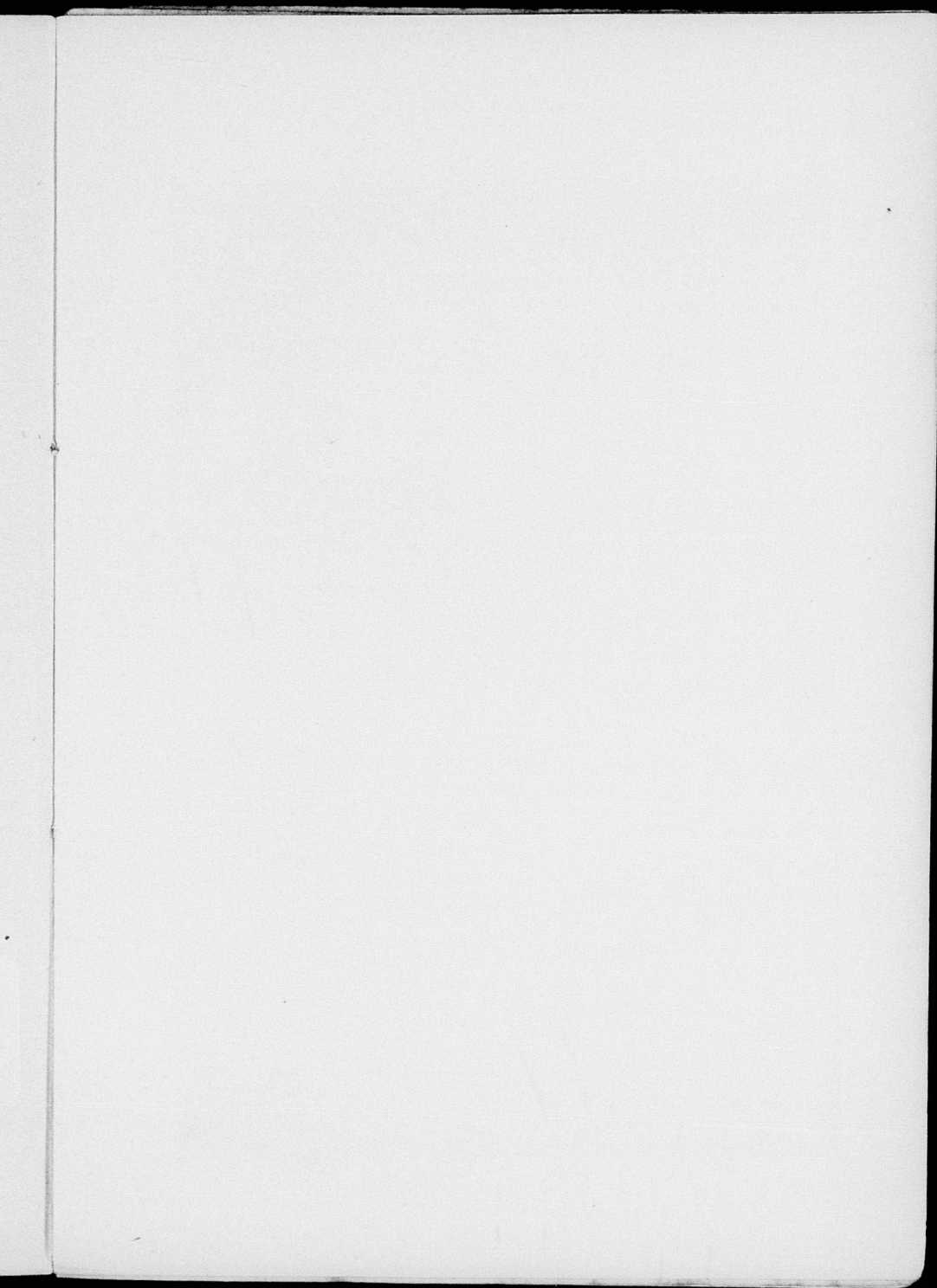
RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

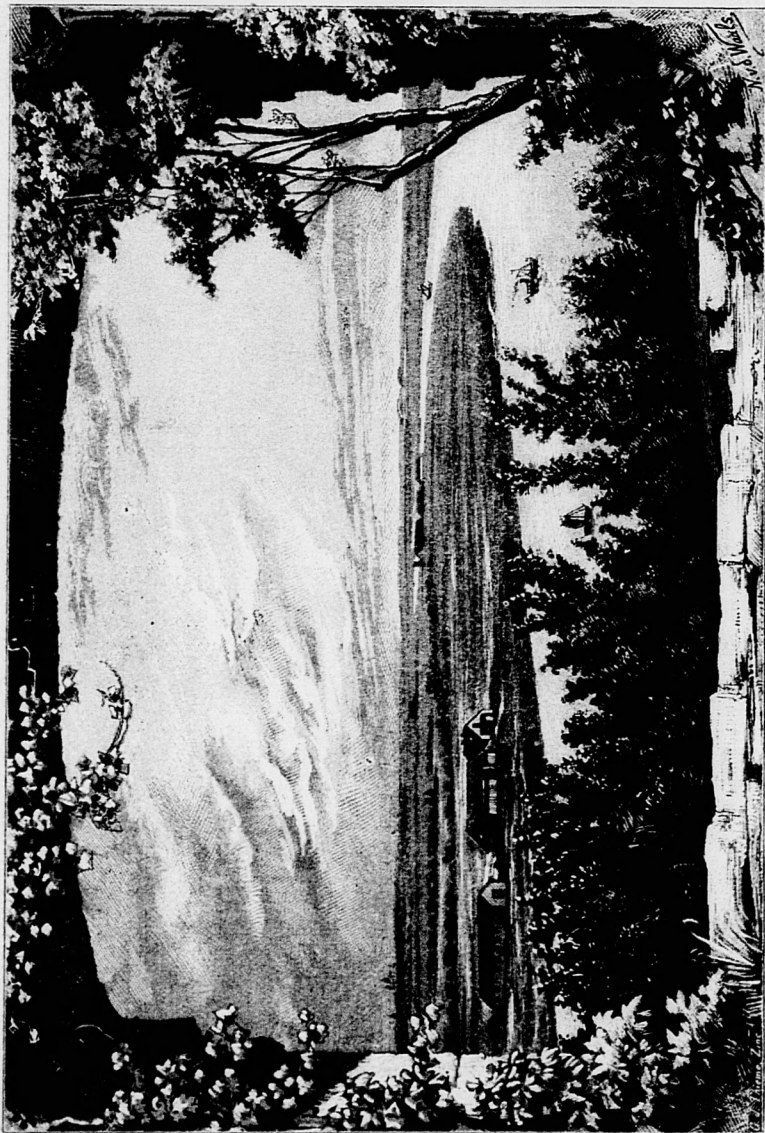

1173 8600

GEDRUKT BIJ G. J. THIEME, TE ARNHEM.

GEZICHT OP DE BETUWE VAN BOVENOVER,
vóór het Hôtel Bellevue.

A R N H E M.

Hôtels: *Grand Hôtel Bellevue* (Pl. B 2) Utrechtschestr. Bovenover. (Kamers van f 1.— af, Pension van f 4.— af, Table d'hôte f 2.—). — *Grand Hôtel du Soleil* (Pl. C 3) Haven, hoek Rijnstraat en Bergstraat. (Logis f 1.50, déjeuner f 0.75, service f 0.25, diner (table d'hôte) f 2.—). *Hôtel des Pays-Bas* (Pl. E 5) Grootte Markt. (Logis f 1.50, déjeuner f 0.75, service f 0.25, table d'hôte f 2.—). — *Hôtel Zwijsenhoofd* (Pl. D 4) Kleine Oord. — *Hôtel de Pauw* (Pl. C 4) Pauwstraat. (Logis et déjeuner f 2.—, diners van f 1.50 af.) — *Hôtel de Constabel* (Pl. C 4) Pauwstraat. (Logis et déjeuner van f 1.50 af, diner f 1.50). — *Hôtel Sluis* (Pl. B 3) Oude Stationstraat. (Logis et déjeuner f 1.50, diner f 1.25 en hooger.) — *Hôtel v. Dusschoten* (Pl. D 5) Grootte Markt (Logis et déjeuner f 1.50, diner van f 1.— af.) — *Hôtel de Bruijn* (Pl. C 3) Rijnkade bij de Schipbrug. — *Hôtel 't Wapen van Amsterdam*. (Pl. C 4) Oeverstraat. (Logis et déjeuner f 1.25, diner f 1.—). — *Hôtel Leenaerts* (Pl. D 5) Grootte Markt. — *Hôtel van den Planten- en Vogelhuin* (III H 14) aan den Velperweg, halfweg Arnhem en Velp. Hôtel van den In rang. (Kamers van f 1.50 af. Table d'hôte f 2.25. Restaurant à la carte). — *Hôtel-Garni Beekenkamp*, Velperweg. — *Hôtel-Garni Steijgerwaalt*, aan de Klingelbeek.

Restaurants en Cafés: *Grand Café Central*, Felger (Pl. C 4) Vijzelstraat (Plats du jour f 0.49, diners à la carte en van f 1.50 af.) — *Misus Sacrum* (Pl. C 5) Velperplein. — *Café Neuf*, Scharf (Pl. C 4) Ketselstraat (Plats du jour, plats du soir). — *Café Poort van Cleve*, Stronkman (Pl. C 4) Vijzelstraat. — *Cave de Strasbourg*, Polman (Pl. D 5) Koningstraat. — *Café Sluis* (Pl. B 3) Oude Stationstraat. — *Café Place Royale*, Nobel (Pl. D 5) Koningsplein hoek Korte Walstr. — *Café Concordia*, Petri (Pl. C 4) Nieuwe Plein hoek Jansstraat. — *Café Krüwink*, (Pl. C 7) Steenstraat. — *Café de Bours*, Horning (Pl. D 5) Turfstraat hoek Markt. — *Café Peers*, Pastoorstraat. — Enz.

Bierhuizen: *Gr. Café Central*, Felger, zie boven; *Café Neuf*, Scharf, zie boven. — *Bock-Halle*, Gustav (Pl. D 5) Menthenssteeg. — *Bier-Salon*, Rusink, (Pl. C 4) Grooten Oord. — *Franciscanerbräu*, Bakkerstraat (Pl. C 4). — *Cave de Strasbourg*, Polman, (Pl. D 5) Koningstraat. — *Cambrianus-bierkelder*, Smits (Pl. D 5) Koningstraat. — *Maastrichtsch Bierhuis*, Roggestraat (Pl. C 5). — *Au Coin Central*, Thomasz, (Pl. C 5) Roggestraat.

Uitspanningen: *Hôtel Steijgerwaalt* aan de Klingelbeek. — *Rustplaats Beekenkamp*, Velperweg (III H. 14). — *Monnikhuizen*, Klarenbeekse Bosch (III G. 13). — *Tivoli* (III H. 13) Fontanus-allée b. d. Velperweg. — *Rozenberg* (III H. 11) Amsterdamse Straatweg. — *Rustplaats Sonsbeek* (III H. 12, Pl. A 3) Zijpse Weg. — *Schoonzicht* (III H. 13) Rozendaalse Weg. — *Warnsborn* (III G 11) Schelmische Weg hoek Bakenbergse Weg. — *Geitenkamp* (III G 14) Rozendaalse Weg.

Station (gemeenschappelijk) van den Ned. Rijnspoorweg en van den Staatsspoorweg (Pl. B 3) Stationsplein. Te Arnhem komen samen de lijn van Keulen, de lijn van het Noorden (Groningen, Friesland enz. en van Rheine), de lijn van Utrecht (uit Holland: Amsterdam, den Haag, Rotterdam), de lijnen van Kleef—Nijmegen, van Maastricht, van Rosendaal en van Rotterdam via Geldermalsen.

Van Arnhem n. Velp 10 m., n. Steeg 18 m., n. Bieren 26 m., n. Oosterbeek 5 m., n. Wolheze 10 m., n. Ede 23 m., n. Bennekom 49 m., n. Wageningen 55 m.

Vigilantes aan het Station. Omnibussen van de voorn. hotels.

Stoombooten: Ligplaats van de booten der *Keutsch-Dusseldorpsche Maatschappij* (Keulen—Rotterdam) nabij de Roodenburgstraat (Pl. E 4), van de *Concordia*-booten (Arnhem—Westerbouwing (salonboot), Arnhem—Rotterdam, Arnhem—'s Bosch) nabij de Nieuwstraat (Pl. D 4), de *Batauweer* (Wageningen—Arnhem) voorbij de Brugwach (Pl. C 3).

Tarief van de „Concordia”.

	enk. reis		retour	
	I	II	I	II
Van Arnhem				
n. Oosterbeek (Westerbouwing)	25	15 c	40	25 c
Doorwerth	30	20 „	45	30 „
Heteren	35	25 „	55	40 „
Renkum	40	25 „	60	40 „
Lekskesveer (Wageningsche Berg). 45	30 „		70	45 „
Opheusden (Grebbe)	70	50 „	105	75 „

Tarief van de „Bataauer”.

	enk. reis		retour	
	I	II	I	II
Van Arnhem				
n. Oosterbeek (Westerbouwing)	25	15 c	40	25 c
Doorwerth	35	20 „	50	35 „
Heteren	45	30 „	65	45 „
Renkum	45	30 „	65	45 „
Lekskesveer (Wageningsche Berg). 50	35 „		70	50 „
Opheusden (Grebbe)	70	45 „	100	80 „

met inbegrip van steigergeld.

Stoomtram: Oosterstoomtramwag-
Matschappij, station tegenover het Hotel du Soleil aan de Haven Pl. C 3. Het traject Arnhem—Wageningen is verdeeld in 7 secties; de halten zijn: Arnhem—Tol Klingelbeek (7⁵ c, 10 c), Oosterbeek (15 c, 25 c), Koude Herberg (20 c, 30 c), Heelsum (35 c, 55 c), Renkum (40 c, 65 c), Wageningsche Berg (45 c, 75 c), Wageningen (50 c, 80 c). Van Wageningen loopt de tramweg verder via Grebbe, Rhenen enz. naar Zeist. Met den zomerdienst vertrekt om 7, 9, 9.56, 12.16, 2, 3, 4.6, 6.22, 7.30, 9.20, 10.15, 11.15 een tram van Arnhem n. Oosterbeek en om 7, 9.56, 12.16, 2, 4.6, 6.22, 7.30, 10.15 en 11.15 een tram n. Wageningen. De trams van Wageningen n. Arnhem loopen 7.30, 9.26, 11.6, 12.46, 3.36, 5.52, 8, 10.45, 'snachts 2.59; van Oosterbeek n. Arnhem: behalve op pasgenoemde uren ook 9.20, 3.20 en 9.40. Familiekaarten voor retourreizen zijn tegen de prijzen van de enkele reis verkrijgbaar, mits daags te voren aangevraagd.

Stoomtram Arnhem—Wageningen via Ede. Station van het Rijn- en Staatsspoor (Pl. B 3). Halten: Oosterbeek (0 m., Wolfheze, 20 m., Ede, 40 m., Bennekom 55 m.). Van Ede tot Bennekom (10 c, 20 c), van Bennekom tot Wageningen (10 c, 20 c).

Stoomtram Velp—Dieven—Terborg. Deze volgt den Zutphenschen straatweg van Velp via Steeg en Ellekom tot Dieren en verder den straatweg van Doesburg, Keppelen Doetinchem naar Terborg. De dienst staat in verband met dien op de paardentramlijn (zie hieronder); te Velp is een gemeenschappelijk station.

Paardentram: Arnhem—Velp, afrit Buitensociëteit—Bellevue (Pl. B 2) en Station (Pl. B 3). De trams, die van Buitensociëteit—Bellevue vertrekken volgen de Rijnkade, de trams die van het Station vertrekken den Jansbinnensingel naar het Velperplein en verder voor een deel naar het Station te Velp van den Staatsspoorweg, voor een deel naar dat van den Stoomtramweg. (Zie hieronder). Omgekeerd loopen de trams die van Velp komen om den anderen langs de Rijnkade naar Bellevue—Buitensociëteit en langs den Janssingel naar het Station. De dienst vangt des zomers aan: 7.41 van Buitensociëteit, 7.45 Station (langs Rijnkade), 8.10 Station (langs Janssingel), 8 u. Velperplein. De eerste tram is 8.30 te Velp (Station), de tweede 8.45, de derde 9 u. en verder elk kwartier tot des av. 11 u. Tarief: van Buitensociëteit of Station Arnhem n. Velperplein 10 c. (abonn 7⁵ c), van Buitensociëteit of Station of Velperplein n. Plattenburg 12⁵ c, abonn 10 c), van Plattenburg n. Velp 12⁵/₂ c. (abonn. 10 c), van Buitensociëteit, Station of Velperplein n. Velp 25 c. (abonn. 20 c). De kaartjes der wisselboekjes zijn à 5 c. per wissel, maar zijn des Zondags niet gangbaar. Gesloten wagens zijn af te huren voor f 5.— per rit, open wagens voor f 6.— per rit. — De laatste tram van Station Arnhem n. Velp (10.25) kan indien de trein van 10.20 Rijnspoor later aankomt, ook later vertrekken.

De trams van 8, 9.30, 11.30, 1.15, 1.30, 3.15, 3.30, 5.45, 6 en 9 u. rijden naar het Station van den Stoomtram; de overige diensten naar het Station van den Staatsspoorweg.

Stalhouderijen alphab.: J. Bouwman, Oude Stationstraat Pl. C 4) en Spijkerstraat hoek Prins-Hendrikstraat (Pl. C 7). — J. F. Hoebink, Weerdsstraat hoek Roodenburgstraat (Pl. D 4). — Hoebink & Zoon, Utrechtsche Straat, achter Bellevue (Pl. B 2) Concurrentie tarief: — W. Lijberse, Beekstraat (Pl. C 5). Tarief: vigilante in de stad f 0.60, f 0.75, rijtuig 1 paard toeren p. uur f 1.50, rijtuig 2 p. toeren p. uur f 2.50. — J. M. Maassen v. d. Brink, Korenmarkt (Pl. C 4). — Gebr. Riemer, Nieuwe Plein (Pl. C 4) en Walstraat (Pl. C 5). — P. Riemer & Zn., Roggestraat (Pl. C 5) en Driekoningen-dwarsstraat (Pl. C 7). Tarief: Rit in de stad f 0.50, visites-rijden in de stad p. uur met 1 paard f 1.—, id. met 2 p. f 2.—, toeren met 1 p. per uur f 1.50, id. met 2 p. f 2.50, rijtuig met 1 p. halve dag f 6.—, id. heele dag f 8.—, rijtuig met 2 p. halve dag f 10.—, id. heele dag f 15.—, groote rijtuigen voor 9 en 12 pers. f 2.— per dag hooger. Deze prijzen zijn buiten de onkosten van stallen en tollén. — D. de Rijk, Weerdsstraat bij de Nieuwstraat (Pl. D 4) en Stationsplein (Pl. B 3). Bekende tarieven, vigilante Station f 0.50, visites-rijden p. uur f 1.—, — P. Versteeg, Kerkstraat (Pl. D 5). — C. v. Walbeek, Jansplaats (Pl. C 4). Tarief: rit met 1 paard

binnen de kom der stad f 0 75, buiten f 1.—, n. Velp of Oosterbeek f 1.75, voor 2 of meer uren f 1.— per uur; met 2 p. 1 uur f 2.50, elk uur meer f 2.—, voor meer dan 6 personen f 2.50 per uur.

Postkantoor: Hoofdkantoor tijdelijk aan de Kippenmarkt (Pl. D 5). (Een nieuw Hoofdkantoor is gebouwd aan het Jansplein, hoek Achtermariëndaal. Dit kantoor, tevens van den Postpakketdienst ingericht, zal dit najaar worden geopend.) Hulpkantoor a. h. Station (Pl. B 3) en Driekoningendwarsstr. *Postpakketdienst:* Hoofdkantoor a. h. Station, Hulpkantoor Driekoningendwarsstr. (Pl. C 7). Het Hoofdkantoor is op gewone dagen geopend van 4:30—7 uur 's m. en van 8 uur 's m. tot 10 uur 's av. Op Zon- en feestd. van 8:30—12 u. en van 2½—5 u. Het Hulpk. Station is open op werkd. van 9—5 uur, des Zond. van 9—12 u. Hulpk. Driek. dv. alleen op werkd. van 9—3 en 5—7 uur.

Telegraafkantoor: Hoofdkantoor a. h. Willemsplein b. d. viaduct (Pl. B 4 c). Hulpkantoren: Groote Markt linkervleugel Gouvernementsgebouw (Pl. D 5 q) en Driekoningendwarsstraat (Pl. C 7). Het Hoofdkantoor is open van 8 u. 's m. — 10 uur 's av. De hulpkantoren zijn alleen op werkd. open, dat aan de Markt van 9 u. 's m. tot 9 u. 's av., dat in de Driekoningendwarsstr. van 9—3 en van 5—7 uur.

Badinrichtingen: Rijnbad, over de Rijnbrug (Pl. D 2) alleen gedurende de zomermaanden geopend. — Badinrichting Walburgsplein Pl. D 5 dd. Warme en koude baden, douches enz. Tarief 50 cent buiten abom.

Schouwburg a. h. Koningsplein (Pl. D 5 i). Geopend de mnd. Oct.—April. (In het speelseizoen 1888/89 werden gegeven: 11 Opera-voorstellingen (5 Fransche, 4 Duitse en 2 Hollandsche), 32 Hollandsche, 2 Fransche en 1 Duitse tooneelvoorstellingen).

Concertgebouwen: *Musis Sacrum* a. h. Velperplein (Pl. C 5). Zomer- en Winterconcerten. Vier zalen. Des winters geregeld elken Zondagavond concert. Op onbepaalde avonden café-concert en bals. Des zomers geregeld ochtend- en avondconcerten in het park des Zondags bij gunstig weder, en dikwijls des Donderdagsavonds. — *Planten- en Vogeltuin* a. d. Velperweg III H 14. Zomer- en Winterconcerten. Des winters elken Zondag ochtend-concert van half drie tot vier uur. Des zomers elken Zondag avond-concert in het park. — *De Buitensociëteit*, Utrechtsestraat, Bovenover (Pl. B 1 en 2 oo). Des zomers elken Zondag en elken Woensdag avond-concert op het terras. Op onbepaalde tijden bals.

(Voor het geven van concerten, zanguitvoeringen, tooneelvoorstellingen, bals, openbare gymnastiek- en schermlessen, enz. zijn beschikbaar, behalve de boven-

genoemde concertgebouwen: het *Nutsgebouw*, Weerdjesstraat (Pl. D 4 n), het *Lodgegebouw*, Rijnstraat (Pl. C 4), het *Centraalgebouw*, Bakkerstraat (Pl. D 4).

Verkooplokalen: Groote zaal van *Musis Sacrum*. — Benedenzaal van het *Centraalgebouw*, Bakkerstraat. — *Verkooplokaal* a. d. Groote Markt (Pl. D 5).

Geschiedenis. De oorsprong van Arnhem ligt in nevelen gehuld. Oudtijds heette de plaats *Aarnem*, *Arnem* (nog altijd in de uitspraak behouden), *Arenheim*, *Arnhem* (Latijn: *Arann*, *Arhenia*). Dat Arnhem het *Arennum* van Tacitus zou zijn geweest, wordt op aaneemelijke gronden betwist. Van het vlek *Arnem* wordt het eerst in 893 melding gemaakt; maar het duurde tot 1233 voordat het *oppidum* Arnhem tot een *civitas* werd verheven en stedelijke rechten en privilegien verkreeg. Dit geschiedde bij giftbrief van Otto III, graaf van Gelre en Zutphen. Arnhem bekwam het muntrecht in 1282 en werd in 1343 opgenomen in het Hanzeverbond, waarmede de betrekkingen gedurende twee eeuwen werden onderhouden.

De stad deelde het lot van vele steden in dien tijd: herhaaldelijk had zij te lijden van burgerwisten en oorlogen. In den twist over de erfpvolgning na den dood van hertog Reinoud III (Dec. 1371) tusschen diens zusters Mechteld en Maria, werd Arnhem in 1372 door Jan van Blois voor Mechteld ingenomen. Blois huwde te Arnhem met Mechteld, maar korten tijd daarna werd Arnhem aan Blois onweldig door hertog Willem van Gulik, den echtgenoot van Maria, wiens zoon Willem in 1372 door keizer Karel IV met het hertogdom was beleend. De stad werd toen geplunderd. — Bij de geschillen, die in 1424 na den dood van den Utrechtschen bisschop Frederik over den bisschopszetel waren gerezen, hield de verjaagde bisschop, Walraven Meurs, te Arnhem een tijdlang zijn hoofdverblijf. — In Februari 1466 nam Willem van Egmond, broeder van hertog Arnoud, die toen te Buren werd gevangen gehouden, de stad bij verrassing in, waarna de regerende hertog Adolf van Gelder, die te Nijmegen resideerde, haar van de Eetuwsche zijde belegerde, maar zonder gevolg. In 1463 bemachtigde Karel de Stoute, hertog van Bourgondië, de stad. De burgers moesten hun verzet met eene brandschatting van 90,000 Rijns-guldens moeten. Karel de Stoute liet bovendien alle oude documenten, die op het stadhuis beruisten, naar zijn slot te Vilvoorde overbrengen. In 1492 koos Arnhem de zijde van Karel van Egmond, den eenigen zoon van hertog Adolf van Gelder, maar berokkende zich hierdoor eene belegering en herhaalde bestorming (1505), eindigende met de overgave der stad aan Filips den Schoone, hertog van Bourgondië. Arnhem bleef nu onder Bourgondische heerschappij tot 1514, toen genoemde hertog Karel van Gelder de stad bij overrompeling vermeersterde. — Ter

plaatse ongeveer van de tegenwoordige Willemsskazerne gelukte het zijnen soldaten de wacht van den, in de nabijheid gelegen, Lippertstoren te verschalken en de stad binnen te dringen. Eenmaal zoover, vonden zij de burgers onmiddellijk bereid, om met hen de Bourgondieërs te verjagen. De woningen der laatsten werden geplunderd.

Hertog Karel bleef tot zijn dood Arnhem als zijne residentie beschouwen, ofschoon hij nu eens op het eene, dan weder op het andere zijner uitgestrekte landgoederen in de dichte nabijheid van de stad (wij zullen die op de wandelingen in de omstreken ontmoeten) een gedeelte van het jaar doorbracht. Deze roemruchtige laatste hertog uit het Huis van Egmond overleed te Arnhem den 30sten Juni 1538. Zijne grafombe vindt men in het koor der Grootte Kerk. (Zie bl. 15.)

Nadat in 1543 Arnhem met Gelderland onder de heerschappij van keizer Karel V, die den 4n Febr. 1546 hier zijn plechtigen intocht hield, was gevallen, bleef de stad in den Spaanschen tijd, tot ontrent 1590, onder vreemde overheersching, waaraan zij aanvankelijk machteloos was zich te ontworstelen.

Het Hof van Gelderland werd in 1544 door Karel V, de Rekenkamer door Philips II in 1559 ingesteld. Sinds Arnhem de zetel werd van de gewestelijke Regeeringscolleges — onder Karel den Stoute werd het reeds tot hoofdstad van geheel Gelderland verheven — nam het voortdurend in bloei toe, daar zich meer en meer voorname geslachten binnen zijne muren of in den omtrek vestigden. — In 1672 werd Arnhem door de troepen van Lodewijk XVI onder Louvois overvallen. Lodewijk zelf overnachtte er eenmaal, om den prins van Condé te bezoeken, die hier gewond aan het ziekbed lag gekluisterd. De stad bleef nog geen twee jaren

in de macht der Franschen (van 16 Juni 1672 tot 21 April 1674).

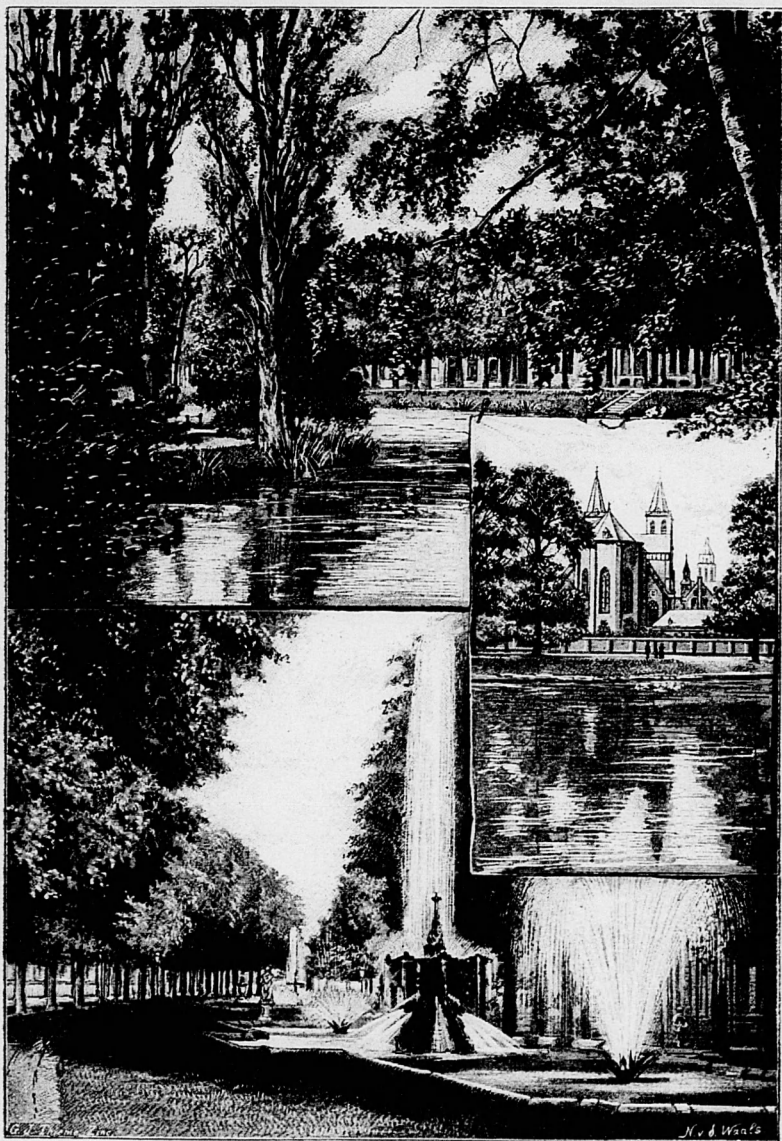
In 1702, na het overlijden van den stadhouder Willem III, ontstonden er bij de beroering, welke onder den naam van „Geldersche Plooiërijen” bekend staat, ernstige onlusten in de stad, veroorzaakt door de eischen der burgerij tot herstel harer oude rechten betreffende de verkorting van leden der Regeering. Willem III had die rechten aan zich getrokken; maar na zijn dood werden de door hem aangeestelde Regeeringsleden afgezet en nieuwe gekozen. Zelfs werd, nadat de afgezette leden naar Wageningen waren gevlucht, deze stad door de Arnhemmers belegerd. De Staatse troepen wisten evenwel spoedig de gemoederen tot bedaren te brengen.

Ook in 1748, 1783 en 1786 was Arnhem het tooneel van woelingen. Op 17 Jan. 1795 kwam het weder in het bezit der Franschen. Napoleon I trok den 31sten Oct. 1811 door de stad, maar vertoefde er niet. Stormenderhand werd zij den 30sten Nov. 1813 door het leger der Geallieerden onder v. Bülow bemachtigd na een zwaren strijd, waarin de Pruisen p. m. 1000 dooden en gekwetsten, en de Franschen, met inbegrip der krijgsgevangenen, 3000 man verloren. Sedert bleef Arnhem onafgebroken deel uitmaken van het zich van de Fransche overheersching vrijgevochten Nederland.

In 1364, 1411, 1419 en 1425 werd de stad door zware branden geteisterd, die telkens groote gedeelten er van in de asch legden. In 1589 vloog door een ongeluk met buskruit een vleugel van het Prinsenhof in de lucht. Graaf Adolf van Nieuwenaar en Meurs, stadhouder van Gelderland, werd hierbij zóó ernstig gewond, dat hij weinige dagen later aan de gevolgen overleed.

ARNHEM,

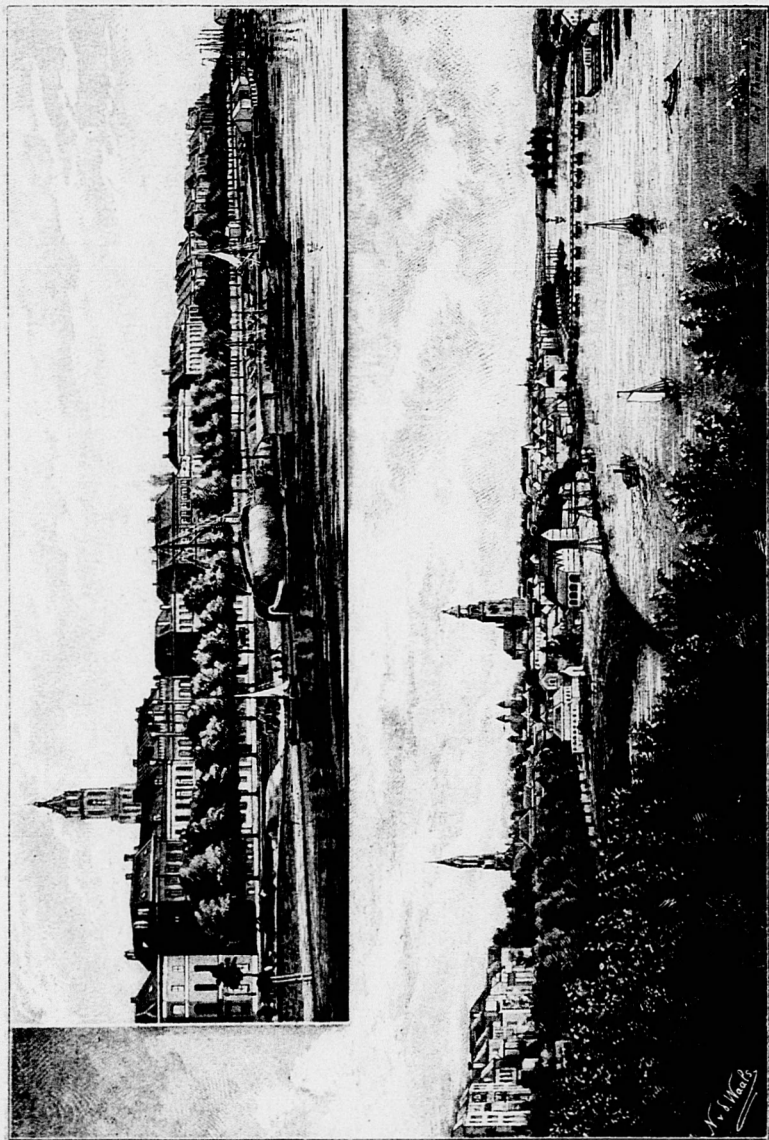
de hoofdplaats van Gelderland, aan den Rijn, is een der bekoorlijkst gelegen steden van geheel Nederland. Zijne omstreken zijn even rijk aan afwisseling als schilderachtig en boeiend. De ligging aan den voet der Veluwsche heuvelen, daar, waar de hooge Veluwzoom zich van het oosten naar het zuiden ombuigt, maakt de stad tot het natuurlijke uitgangspunt voor den toerist, die de schoonheden, waarmede de natuur deze landstreek van Gelderland zoo mild heeft begiftigd, wil leeren kennen. Het klimaat is gezond, de lucht fijner en droger (de zandige bodem ligt gemiddeld tusschen de 30 en 50 M. boven de oppervlakte der zee, enkele hoogten bereiken 100 en 110 M.) dan in het grootste gedeelte van ons land. In de onmiddellijke nabijheid der stad treft men bosschen aan met bijzonder zwaar en hoog hout; aan wellen en

ARNHEM: EUSEBIUSSINGEL. (Naar photographiën van den Hr. B. Bruining.)
JANSSINGEL. (Naar eene fotogr. van de HH. Brainich en Leusink.)

ARNHEM: DE RIJKKADE. (Naar eene photogr. van den Hr. J. Ephraïm.)
GEZICHT OP DE STAD VAN BOVENOVER. (Naar eene photogr. van den Hr. W. Oldenkamp.)

W. J. Wag.

watersprongen zijn de hoogere gronden zeer rijk, zoodat men dan ook menigvuldige beken en watervallen — zij het ook van bescheiden afmeting — op zijne wandeling ontmoet.

Van oudsher was Arnhem's omgeving een lustoord; vandaar dat, tot uren ver in den omtrek, de groote buitenverblijven als 't ware zijn aaneengeschakeld. Deze zijn met smaak aangelegd, worden met bijzondere zorg onderhouden en verrukken en bekoren het oog door bloemenpracht en schilderachtige woudpartijen en statige lanen. Nergens vindt men zooveel verrukkelijk schoone vergezichten, zoo vol verscheidenheid, als in Arnhem en zijne omstreken: ten oosten tot Dieren, ten westen tot de Grebbe.

Het karakter van Arnhem, dat p. m. 50,000 inwoners telt, is dat eener vroolijke, bloeiende, rijke stad uit den nieuwere tijd. Het oud-Hollandsche karakter ervan is geheel te loor gegaan. Toen in 1853 besloten werd, de laatste wallen en binnengrachten, die nog aan de »vesting" herinnerden, te slechten en te dempen en in kaden, plantsoenen en pleinen te herscheppen, werd het aanzien van buitenaf der stad dusdanig veranderd en verfraaid, dat de bewoners der binnenstad begrepen, niet achter te kunnen blijven. Daarbij kwam dat de sterke toename der bevolking ¹⁾ meerdere welvaart aanbracht, en de neringdoenden zich daardoor in de gelegenheid zagen gesteld, de oude pittoreske geveltjes en puin te vervangen door moderne bouwsels, die aan zoovele steden, welke in deze periode zich ontwikkelden, haar eigenaardigheid ontnomen hebben. Intusschen is sinds enkele jaren de ware kunst weder meer op den voorgrond getreden en heeft Arnhem thans menige fraaie winkelpui aan te wijzen.

Gelukkig, dat althans bij den aanleg der singels en plantsoenen de goede smaak niet uit het oog is verloren. De lommerrijke dreven rondom de stad, gepaard met bevallige waterpartijen, maakten haar roem uit en zullen dat blijven doen, al heeft men in de laatste jaren geducht te kampen gehad met eene ziekte der boomen, veroorzaakt waarschijnlijk zoowel door het lichtgas, waarmede de bodem is bezwangerd, als door den iepenspintkever, tengevolge waarvan geheele lanen moesten vallen. Het kwaad schijnt thans, dank zij doeltreffende maatregelen, gekeerd. Voor den aanplant van nieuwe boomen wordt behoorlijk zorg gedragen.

Arnhem is wel geen koopstad noch eene fabrieksplaats, maar het drijft toch een zeer levendigen expeditie-handel, alsmede een uitgebreiden handel in tabak, wijnen, groenten enz. met het buitenland, en het bezit een aantal fabrieken, die hare beteekenis niet missen en in ons land een goeden naam en veel aftrek hebben. Wij noemen slechts: de bandfabriek, de Beierschbierbrouwerij, de fabrieken van haarden, fornuizen en brandkasten, die van physische instrumenten en weegwerktuigen, de stoomhoutzagerijen en sloopstimmerwerven, de salmiakfabriek (behoor-

¹⁾ In 1825 telde Arnhem 10,231 inw., in 1853 nog slechts 19,298, in 1870 reeds 33,000 en in 1880 circa 42,000.

rende bij de gemeentelijke gasfabriek), de terracotta-fabriek, spiegelmakerijen, lijstenfabrieken, de mineraal-waterfabrieken, de likeurstokerijen, de reukwaterfabriek, de lettergieterijen, de leerlooierij, de zout- en zeepziederijen, de azijnmakerijen, de fabriek van werktuigen, de stoomsleephelling, de steenfabrieken, de stoomwasscherijen, de sigarenfabrieken, de rijtuigfabrieken, de loodgieterijen enz. Ook de geregelde stoombootvaarten verheugen zich in een druk vervoer van goederen. De magazijnen van weelde-, reis- en huishoudelijke artikelen, manufacturen, gouden en zilveren voorwerpen, bloemen enz. kunnen met die der grootste steden wedijveren wat inrichting en uiterlijk aanzien betreft.

Het aangeven van een **weg door de stad** schenkt vanzelf de gelegenheid, op de bezienswaardigheden, de openbare gebouwen en de inrichtingen van bijzonderen aard de aandacht te vestigen.

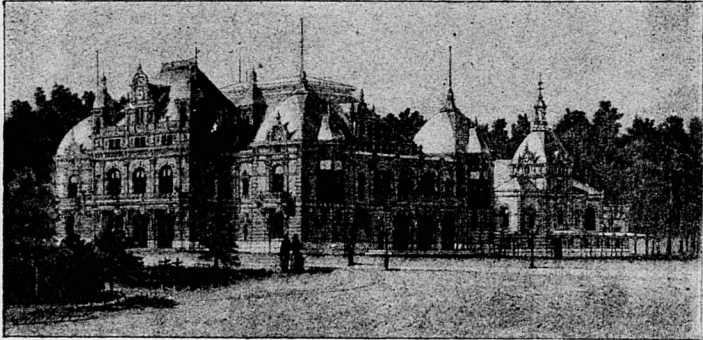
Stationsplein. (*Hulppostkantoor. Pakketpost.*) Stationstraat. (*Parc Vaccinogène, Pl. C 4 a*) Nieuwe Plein. (*Parkaanleg. Leesmuseum Pl. C 4 b.*)

Het **Leesmuseum** werd in 1872 opgericht door de bemoeijingen van de Geld. Maatsch. van Geschied- en Letterkunde „Prodesse conamur”, een kring, die reeds van 1792 dagteekent. Het tegenwoordige gebouw, waar in den regel de vergaderingen van gezede Maatschappij worden gehouden, is in 1879 tot Leesmuseum ingericht. Dit is de eerste instelling van dien aard in ons land, welke ook dames

onder hare leden opnam. De contributie bedraagt f 14.— 's jaars. Vreemdelingen kunnen door de leden worden geïntroduceerd. Bij langer verblijf bestaat de gelegenheid om buitengewoon lid te worden voor den tijd van 3 of 6 mnd. Vele Nederlandsche, Fransche, Duitsche en Engelsche tijdschriften, benevens dagbladen en nieuwe romans, studiën, brochures enz. in vier talen, liggen ter lezing.

Aan het Nieuwe Plein, nabij het Leesmuseum, het *Bureau der Brandweer* en de *Sociëteit Concordia*, in 1884 herwaarts overgebracht. Willemsplein, aldus genaamd naar de aan het smalle gedeelte gelegen *Willemskazerne* Pl. C 5 c in 1836 gebouwd op de gronden van voormalige bastions en ingericht voor infanterie en artillerie. Zij biedt ruimte voor anderhalf bataljon en drie batterijen. Tegenover de kazerne het gebouw van het Genootschap *Kunstoefening*, eene teekenschool, welke in 1802 werd opgericht. Terugkeerende naar het breede gedeelte van het plein: de *Hoogere Burgerschool* Pl. C 4 d, gemeentelijke instelling met 5jarigen cursus 1866. (*Weerbord van het Meteorologisch Comité.*) Nabij de viaduct het *Telegraafkantoor*, Pl. B 4e. De Janssingels. (*Monumentale fonteinen*, gevoed door de waterleiding. *Parkaanleg. Middelhare School voor Meisjes*, Pl. C 4 f, eene gemeentelijke instelling in 1871 geopend.) *Velperplein. (Parkaanleg met estrade voor openbare muziekuitvoeringen. Wachtkamer van den paardentram.* Toegang tot de *Ambachtsschool*, Pl. C 5 g, die hier sinds 1875 is gevestigd. In het frontespice van het dusgenaamde *Cremerhuis*, Pl. C 5 h, de *buste* van den op 1 Sept. 1827 te Arnhem geboren

schrijver der »Betuwsche Novellen,» Jacobus Jan Cremer, † 5 Juni 1880 te 's-Gravenhage. *Musis Sacrum met parkaanleg en beelden.* Pl. C 5.)

Musis Sacrum.

Musis Sacrum is in 1847 door particulieren gesticht op terrein der gemeente en in 1852 geheel in handen van deze overgegaan. In 1889 werd begonnen met den bouw van een nieuw concertgebouw met café-restaurant aan de Velperplein-zijde vóór de bestaande groote zaal, die met de koffiezaal bleef behouden, maar tevens vernieuwd werd. Het geheel moet 1 Mei 1890 gereed zijn. Musis Sacrum blijft bestemd voor het geven van con-

certen, bals, gymnastiek- en zangersfeesten, het houden van bijeenkomsten van allerlei aard, enz. Onder de vereenigingen, die hier vast hare uitvoeringen geven, behoort het *St.-Cecilia Concert*, een der oudste in den lande, want zij dagteekent van 1591. Wanneer er geen muziekuitvoering plaats heeft, zijn de koffiezaal (tevens restauratie) en het park voor een ieder open.

Velperbinnensingel. Lauwersgracht. (*Parkaanleg, waterpartij.*) Koningsplein.) *Schouwburg*, Pl. D 5 i, die in 1868 werd geopend met »Emma Berthold» van J. J. Cremer. Tegen persoonlijke rampen, bij brand, zijn (brandscherm, brandkap, ruime noodtrappen, noodlichten) alle mogelijke waarborgen gemaakt. Achter den Schouwburg de *Waalische kerk* en de *Militaire magazijnen.*) Eusebiusbinnensingel. Lauwersgracht. (*IJzeren brug. Gemeentelijk Ziekenhuis*, Pl. E 5 j, gebouwd in 1848. Uitstekende inrichting. (Marktstraat.) *Moorsch gebouw* der firma Gebr. Hesselink, Pl. E 5 k.)

Ofschoon geen openbaar museum, verdient hier vermelding de **Spaansche verzameling** der heeren Hesselink, die gaarne aan belangstellenden toegang verleen tot de merkwaardige collectie voorwerpen uit Spanje, welke zij hebben bijeengebracht in eene zaal, die vroeger deel heeft uitgemaakt van het oude Hof van Gelre, later Stadhouders- of Prinsenhof,

en welke onder den naam van **Alva-zaal** bekend staat. Behalve voorwerpen van dagelijksch gebruik; kledingstukken, wapens, huishoudelijke en weelde-artikelen, gereedschappen enz., treft men hier aan een aantal boek- en plaatwerken, portretten, photographiën enz., die een trouwbeeld leveren van het zuidelijke land.

In de onmiddellijke nabijheid verheft zich aan de Marktstraat het *Archief-gebouw*. (Pl. E 5 t).

Het **Archief-gebouw** is in 1880 in gebruik genomen. Het is opgetrokken in Oud-Hollandschen stijl naar de plannen van den Amsterdamschen architect J. L. Springer en was het eerste gebouw in ons land, dat door het Rijk werd gesticht met de bestemming van archief. Model-inrichting. Constructie geheel van steen en ijzer. Dit Archief, dat reeds uitwendig een gewichtig karakter draagt, bevat zeer merkwaardige verzamelingen, die wij hier, voor een gemakkelijk overzicht splitsen in A. archieven van administratieven en politieke aard en B. rechterlijke archieven.

A. *a.* Archief van het Hof (administratief en politiek gedeelte), van de Rekenkamer (waarbij behooren 3000 perk. brieven met vele merk. zegels), en van de Leenkamer van het vorstendom Gelre en het graafschap Zutphen, en van nog enkele andere Leenkamers, de Landdags-recessen, Landschapstukken, Staten van Oorlog, resolutiën van en voor de Generaliteit; de archieven van de Regeerings-colleges van 1795—1813. *b.* De archieven van besturen in de kwartieren Nijmegen, Arnhem en Zutphen. *c.* Markboeken van Steenderen, Doetinchem, Vorden, Hellerveld, Halle, Hattem, Raay en Lhuir, Wekerom, Eschoten en de Valk, Spankeren, Dieren, Soeren en Ellekom, Asselbrech, Bennekom en Roden. *d.* Stukken betreffende de Lijmers, Huissen, Malburgen enz., welke landstreek in 1816 aan Nederland werd afgestaan. *e.* Archief van het graafschap Culemborch. *f.* Archief van de heerlijkheid Borculo. *g.* De archieven van de steden Arnhem, Elburg, Groenlo. *h.* De archieven van het klooster Bethlehem (merkwaardig Evangeliarium; van de abdij Elten; de Veluwe'sche kloosters; de kelnarij van Putten, de commanderie van St.-Jan te Arnhem (merkwaardige zegels). *i.* Archief van curatoren en senaat der Harderwijksche academie. *k.* Archief van het huis Biljoen (bevattende het *oudste charter* in het gebouw aanwezig, van het jaar 1076). *l.* De registers van den Hof te Voorst. *m.* Archief der kerkvoogdij van Arnhem en dat der Nederduitsch-Hervormde diaconie. *n.* Eene kleine verzameling oude kaarten.

B. Rechterlijke archieven:

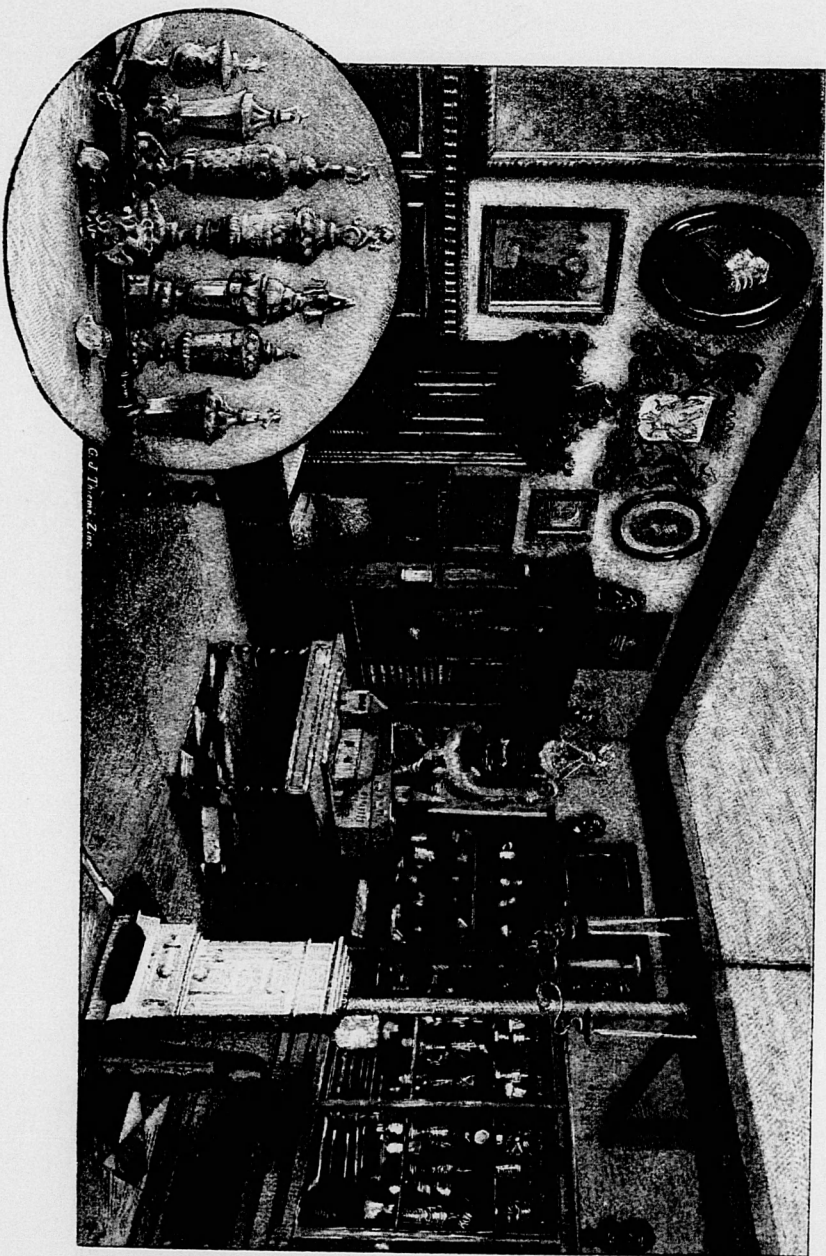
a. Van het Hof. *b.* In het kwartier van Nijmegen: 1°. van het Rijk van Nijmegen met de kerspelen; voorts van de voormalige heerlijkheden Groesbeek, Heumen, Malden, Beek, Ubbergen, Ooi, Persingen en Doddendaal; alsmede van het Nederrijksch Wald. 2°. Van Maas-en-Waal, Winssen, Afferden, Deest, Druten, Puffik, Overasselt, Nederasselt, Apeltorn, Altforst, Wamel, Dreumel, Leeuwen, Aifen;

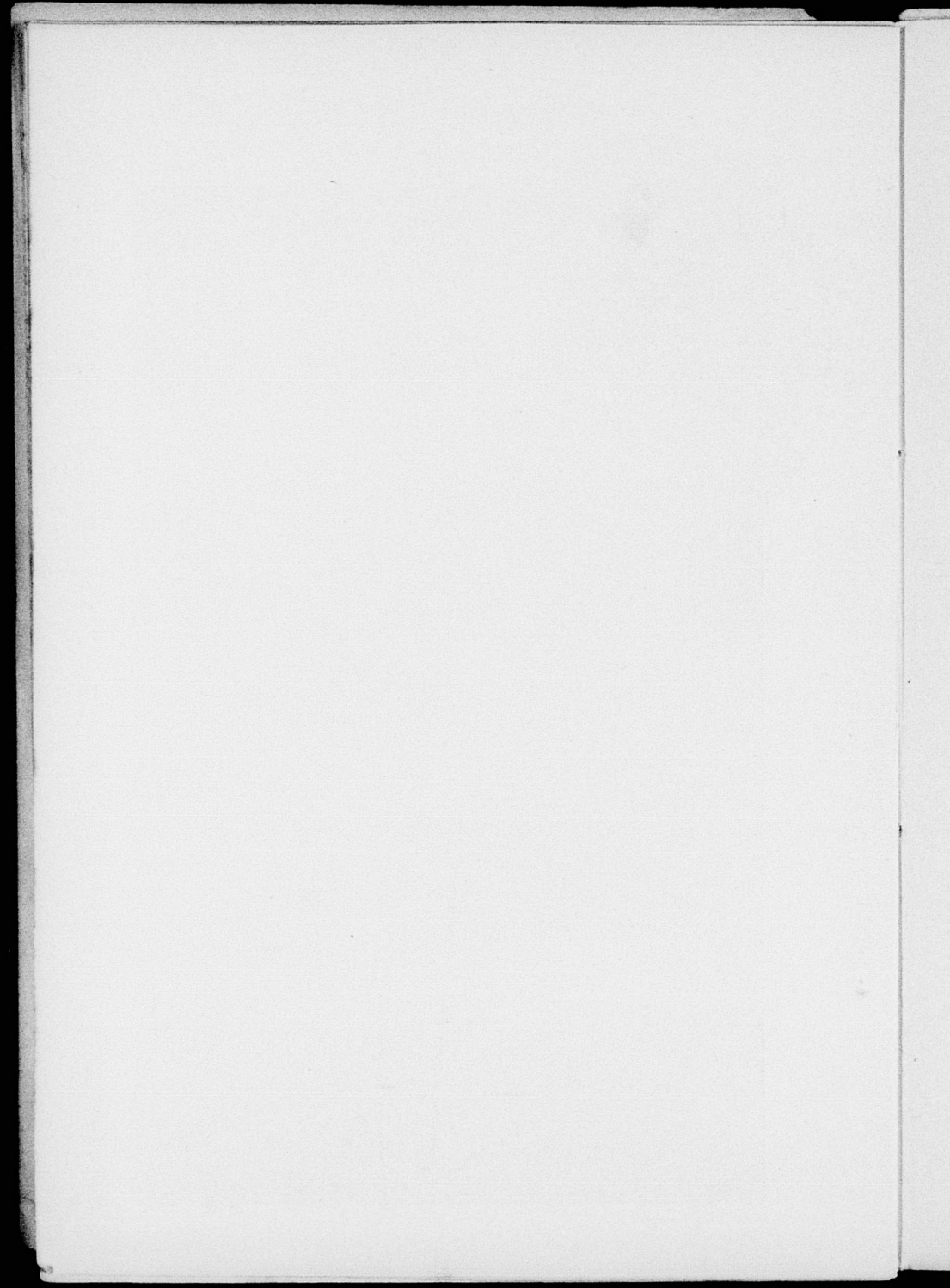
Rijks-Archiefgebouw.

(Naar eene fotogr. van den Hr. B. Bruining).

voorts van de voorn. heerlijkheden, Horssen, Hernen, Leur, Balzooien en Keent, Diden, Maasbommel en Batenburg. 3°. Van Overbetuwe: Elst, Elden, Bemmel, Doornenburg, Angeren, Ressen, Lent, Oosterhout, Slijk-Ewijk, Herveld, Andelst, Zetten, Randwijk, Heteren, Driel, Herwenen-Aart, Huissen, Malburgen; voorts van de voorn. heerlijkheden: Gent, Meinerswijk, Hemmen, Indoomer, Loenen, Hoemoet, Millingen. 4°. Van Neder-Betuwe, Zoelen, Avezaat, Ravenswaai, Maurik, Eck-en-Wiel, Ingen, Ommeren, Meerten en Aalst, Kesteren, Ophensden, Hien en Dodewaard, Ochten, Echteld; voorts van de voorn. heerlijkheden Lienden, IJzendoorn, Leede, Marsch. 5°. Van Tiel en Zandwijk en de kerspelen behorende onder de voorn. Gerichtsbanken van Tuil en Deil; voorts van de voorn. heerlijkheden Dalem en Herwijnen. 6°. Van Zalt-Bommel en de kerspelen behorende onder de Gerichtsbanken Driel en Zuilichem; van de hooge bank van Heerwaarden en van de voorn. heerlijkheden Pooderooi, Aalst, Nederhemert, Ammerzoden en Hedel. 7°. Van Beesd, Renooi en Acquooi. 8°. Van Buren, Beusichem en Zoelmond, Tricht en Buurmalsen. 9°. Van Culemborch. *c.* In het kwartier Zutphen: van Westervoort, Borculo, Groenlo, Doetinchem, Doesburg. *d.* In het kwartier Arnhem: van Arnhem, Elburg, Landgericht en Drostant van Veluwe en Veluwezoom; protocollen van de Veluwe'sche Scholt-

AMBIENT: IN HET MUSEUM VAN OUDHEDEN, DE ZEVEN ZILVEREN GILDEBEKERS.
(Naar photographien van den Hr. B. Brunnig.)

ambten (Ede, Nijkerk, Putten, Ermelo, Doornspijk, Heerde, Epe, Voorst, Rheden, Brummen), Oldenbroek, Nijbroek, Wageningen, Hattum; voorts van de voorn. heerlijkheden: het Loo, Roosendaal, Dorenweerd, e. Van de Lijmers enz. (Zie *Ad.*)

Eusebysplein. (Over de *Sabelspoort*, die van hier naar de Groote Markt voert, zie bl. 11.) Verlengde Rijnkade. Rijnkade. (*Aanlegplaatsen der stoombooten* (zie bl. 3.) *Gezicht op de Betuwe, Huissen, Nijmegen.*) Roermondsplein. Rijnkade. Veerdam. (*Schipbrug* over den Rijn, die hier p. m. 150 M. breed is. De brug rust behalve op de gemetselde landhoofden op 19 schepen. *Zwem- en Badinrichting* (D 2) aan de overzijde, geopend van Mei tot October. *Gezicht op Onderlangs en Bovenover en Hulkstein.*) Nieuwe Kraan. (*Haven. Wachthuis van den stoomtram naar Wageningen*, Pl. C 3. *Bureau van de Waterleiding*, Pl. C 3 m. *Hôtel du Soleil.*) Rijnstraat. (*Annonceuil.*) Roermondsplein. (*Nieuwe Weeshuis* in 1659 gesticht. *Veemarkt. Bijzondere scholen.*) Weerdjesstraat. (*Nutsgebouw*, Pl. D 4 n. *Natuurkundig Genootschap* »Wessel-Knoops". Pl. D 4 o.)

Het gebouw van de afdeling Arnhem der **Maatschappij tot Nut van 't Algemeen** is hier in 1876 verzeen. Het bevat, behalve kleinere vergaderlokalen, eene fraaie groote zaal, die p. m. 1000 personen kan bevatten en dient voor de winterbijeenkomsten der leden met hunne dames, lezingen, concerten enz. Ook worden hier des Zondags de godsdienstoefeningen der **Remonstrantsche ge-**

meente gehouden. Volksbibliotheek en schoollokalen boven.

Het **Natuurkundig Genootschap** „Wessel Knoops" draagt dien naam sinds den dood van den stichter W. Knoops. Het dagteekent van 1824 en bezit sinds 1865 een eigen gebouw, waarin behalve eene ruime vergaderzaal ook een kabinet van physische instrumenten en een museum van naturaliën worden aangetroffen.

Weerdjesstraat. Roodenburgstraat. Turfstraat. Groote Markt. (*Waaggebouw*, Pl. D 5 p, met *Museum van Oudheden. Hôtel v. Dusschoten. Woning van den Commissaris des Konings. Sabelspoort. Hôtel des Pays-Bas. Gouvernementsgebouw*, Pl. E 5 q. *Hulp-telegraafkantoor. Paleis van Justitie*, Pl. D 5 r. *Gemeentehuis*, Pl. D 5 s. *Groote Kerk*, Pl. D 5 t.)

De **Groote Markt** is eene der belangwekkendste pleinen van Arnhem, omdat het hier de plaats is, waar de meeste gebouwen werden gevonden, die voor de geschiedenis van Arnhem eene voorname beteekenis hebben gehad. Op het Marktplein wordt des Vrijdags de groote en des Dinsdags de kleine weekmarkt gehouden.

Het **Waaggebouw** (Pl. D 5 p), op den hoek der Turfstraat, werd in 1761 gebouwd. De bovenzalen worden ingenomen door het **Museum van Oudheden**, dat voor het publiek kosteloos is geopend elken Woensdag van 2-4 uur en gedurende de maanden Mei tot en met Oct. ook des Zondags van half twaalf tot half twee, bevat zeer vele voorwerpen met betrekking tot Gelderland, maar meer bepaald tot Arnhem, zijne geschiedenis en plaatsbeschrijving, zooals tot het gildewezen, oude gebouwen enz. Wij noemen hier slechts: Portret (olieverf) van George I, koning van Engeland, in 1721 door Z. M. aan de stad Arnhem geschenken; portret (olieverf) van koning Willem III van Engeland; portret (olieverf) in oorspronkelijke tabernakel-omlijsting van Karel van Egmond, hertog van Gelder, graaf

van Zutphen (1467-1538); zeven zilveren gildebekers. (Prachtige collectie, bestaande uit: beker van het Tappersgilde 1671, beker van het St.-Jozefs- of Timmermansgilde 1671, beker van het St.-Nicolaas- of Kramersgilde 1708, beker van het St.-Eloysof Smidsgilde 1651, beker van het St.-Franciscus- of Kleermakersgilde 1714, beker van het Brouwers- en Bakkersgilde 1651, beker van het Kramersgilde z. jaart.) Verder verscheidene andere zilveren gildeninsignes, bodenstaven, eene collectie aarden kannen en potten, veelal van Romaanschen oorsprong. Staatsie-stoel van Willem V met verguld snij- en beeldhouwwerk, zitting en rug, prachtig stikwerk Verscheidene kunstig gebeeldhouwde reliefs tot gevelversiering giendend hebbende. Belangrijke collectie zegelstempels en zegels. Onder de zegels munten vooral uit: het zegel in was van graaf Reinoud IV van Gelder, het zegel van het oude klooster Mariëndaal bij Arnhem Het groote Oostenrijksche gouden Rijkszegel (gouden bal) bevestigd aan het diploma tot verheffing in den Oostenrijkschen rijks-vrijheerenstand der Oud-Geldersche familie van Spaen. Belangrijke collectie oude Gel-

dersche munten en penningen. (Zie het opstel „Eenige Arnhemse medailles van het Gemeente-museum,” door D. baron van Asbeck, in de *Arnh. Cour.* van 20 en 27 Mei 1889.) De oudste munt is van Gerhard II pl. m. 1181. Nog verdienen de aandacht de vele gravures en teekeningen op het vroegere Arnhem betrekking hebbende; ook enkele schilderijen o. a. (in 1889 aangekoekt) een Gezicht in de Rijnstraat met den gevel van het toenmalige St.-Peters-Gasthuis, zooals dit gedeelte der straat zich in 1438 vertoonde. Koperen driearmige lichtkroon van eigenaardigen vorm, afkomstig uit de vroegere Gasthuiskerk te Arnhem. Uitmuntend bewaard gebleven ax- of bijlhamer uit het

van 1803) is de zetel van het gewestelijk bestuur. Fraaie vergaderzaal der Provinciale Staten. Op deze plaats verrees vroeger het Stadhouders- of Prinsenhof, eene uitgestrekte verzameling van gebouwen die reeds in 1404 den hertogen van Gelder tot paleis verstrekten. (In het Museum van Oudheden wordt een model van het Prinsenhof bewaard.) In een benedenlokaal van den linkervleugel is een Hulp-telegraafkantoor gevestigd.

Het **Paleis van Justitie** (Pl. D 5r) „Justitia Sacrum” is veel later gebouwd dan het Gouvernementsgebouw n. in 1838. Vroeger stond hier het Oude Hof of Hof van Nassau. Lodewijk van Nassau-Katzenellbogen, Ernst Kasimir en Willem Frederik van Nassau, stadhouder van Friesland, hebben het bewoond. In 1648 kochten de Staten het terug en bestemden het tot Kanselarij van Gelderland en zetel der Raden van het gewest. In 1811 werd de rechtbank van eersten aanzeg er in gevestigd en sinds bleef het aan Justitia gewijd.

Het **Gemeentehuis** (Pl.

D 5s is een der weinige oude gebouwen in Arnhem, die eene historische vermaardheid bezitten. Het is nl. het oude **Duivels-huis van Maarten van Rossum**, den beruchten krijgsoverste van den laatsten hertog van Gelder. Het werd in het laatst der 15e eeuw gesticht; maar droeg toen een meer typisch karakter dan tegenwoordig. O.a. in den *Geld. Volksalmanak*” van 1887 komt eene afbeelding voor naar eene kopergravure uit de 16e eeuw. Toen ter tijd vertoonde zich eene geheele reeks van beelden van krijgshelden aan den voorgevel, die nu zijn verdwenen; alleen de koppen boven de ramen en de saters onder het vooruitspringende rechtergedeelte zijn behouden. (Delegatie zegt, dat deze saters daar werden geplaatst door Maarten van Rossum tot ergernis van

Huis van Maarten v. Rossum of „Duivels-huis”.

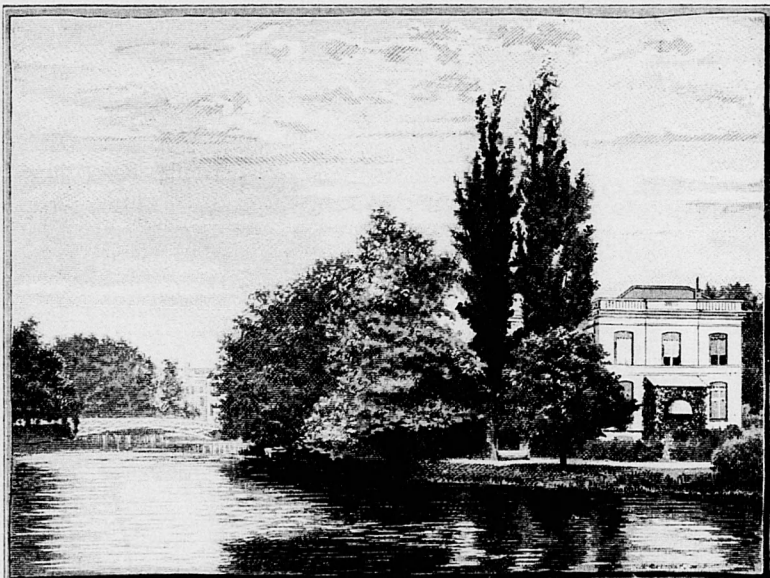
(Na eene fotogr. van de HH. Brainich en Leusink.)

tweede of heolistische steenen tijdperk. opgegraven bij de verdieping van de Linge-Uitwatering in Neder-Betuwe.

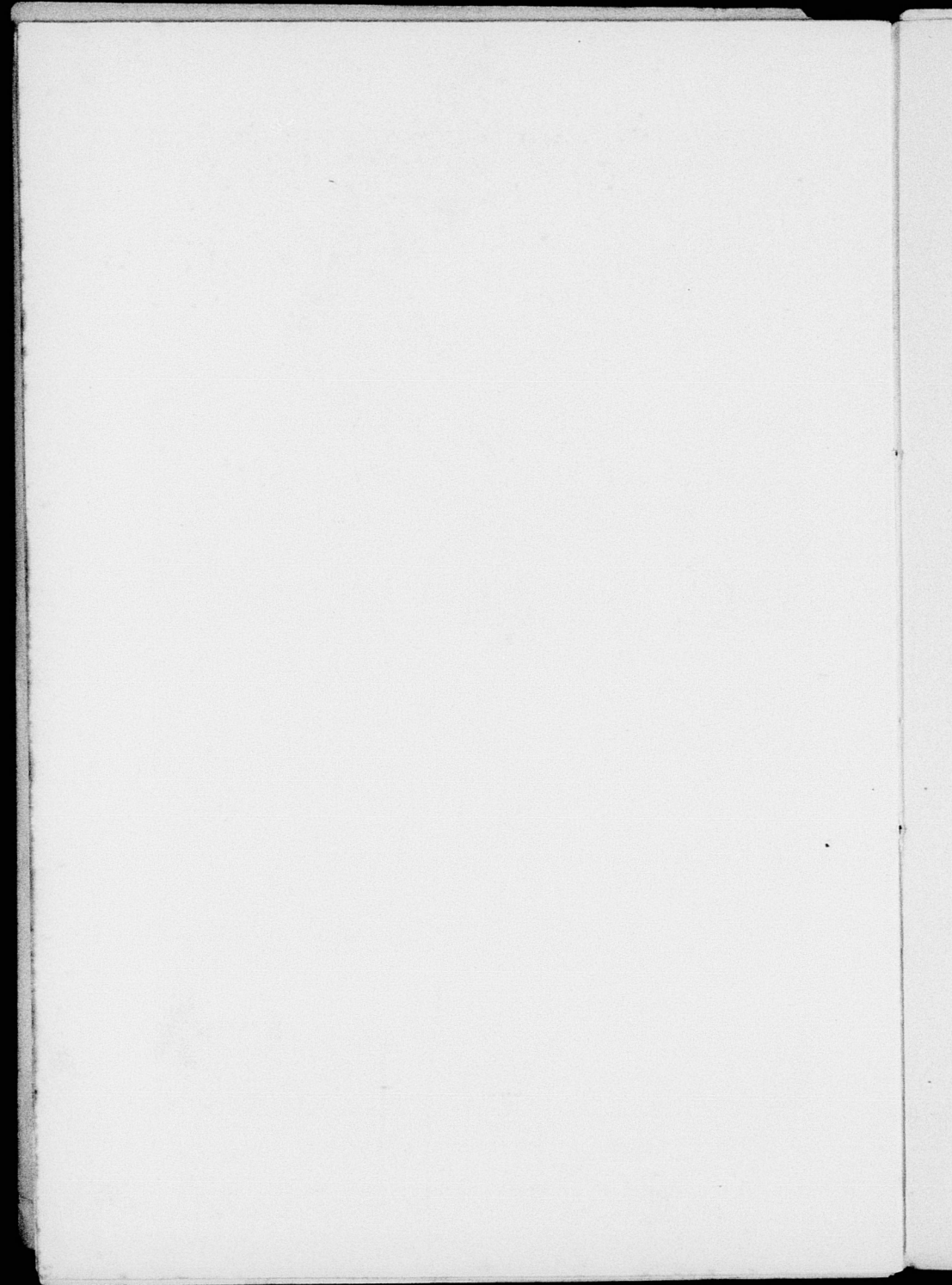
De **Sabelspoort** (Pl. E. 4) is de eenige poort, die nog herinnert aan de vesting Arnhem. Zij was eenmaal (men vindt reeds in 1357 gewag van haar gemaakt) eene belangrijke sterkte, maar daarvan is nu nog slechts een klein gedeelte over. In de geschiedenis der twisten tusschen hertog Arnold en zijn zoon Adolf van Gelder speelt zij eene rol, die o.a. beschreven wordt in Huf van Buren's historische roman „Hertog Adolf.”

Het **Gouvernementsgebouw** of Provinciehuis (Pl. E. 5 q), het breede gebouw met zijn aan het Fransche tijdperk herinnerenden gevel (het dateert

het stedelijk bestuur, dat hem het verlof geweigerd had om een gouden stoep voor zijn huis te leggen.) Ook heeft de verbouwing en vooral ook het bepleisteren van den gevel veel afbreuk gedaan aan den karakteristieke stijl, behorende tot de Hollandse Renaissance uit de vroegste periode, toen de Gothische vormen nog zeer duidelijk waren te herkennen. Herhaalde vertimmeringen in 1716, in 1818 en het laatst in 1830, toen de zetel der stedelijke Regeering naar het Duivels-huis werd overgebracht (het oude Stadhuis, dat op de Grootte Markt stond vóór het Paleis van Justitie, werd in 1840 afgebroken), hebben het gebouw bijna onherkenbaar gemaakt. Inwendig levert het Gemeentehuis niets bijzonders

ARNHEM: GEZICHT OP DE LAUWERSGRACHT.
VELP: HET HUIS OVERBEEK.
(Naar photographiën van den Hr. B. Bruining.)

op; de Raadzaal is, zooals meer en meer algemeen wordt erkend, eene gemeente als Arnhem onwaardig.

De bovenzalen van een achter het Gemeentehuis zich bevindend gebouw, toegang door de poort, zijn ingericht tot **Openbare Bibliotheek**, die geenszins onbelangrijk is. Zij is voornamelijk eene verzameling van geschiedkundige, plaatsbeschrijvende en rechtsgeleerde werken; maar bevat ook op elk ander gebied boeken van niet geringe waarde. Wij noemen slechts:

„Breviarium Ecclesiae Trajectensis” van het jaar 1508 (blz. 272 v. d. Catalogus), dat door zeldzaamheid en geschiedkundig belang de aandacht bijzonder verdient. Op bladz. 288 van den Catalogus mag terecht een werk van Simon Stevin opmerkenwaardig heeten: „La Contramétation”, gedrukt te Rotterdam in 1618. Het is zeldzaam en voor de kennis van den krijgshouw in Maurits' tijd van groot belang. Verder wijzen we op de folio-uitgave der beroemde Encyclopédie van Diderot in 28 deelen (bl. 261) en de kostbare verzameling der Bollandisten in de „Acta Sanctorum” (bl. 124). De hoofdverzamelingen leveren stof te over tot bronnenstudie zowol voor recht als voor geschiedenis. Eene rij van eerwaardige folianten biedt schatten aan voor hem die het oud recht in zijn onderdeelen wil leeren kennen. Op het gebied der historie is menig werk aanwezig, dat den man van studie huten kan. Grootte encyclopediën, als die van Ersch en Gruber, periodieke geschriften als de „Geldersche Engerecourant”, v. Woensel's „Lantaarn”, de „Geldersche Volksalmanak”, de „Almanach de Gotha”, verzamelingen van bronnen zooals de „Monumenta” van Pertz; genealogische geschriften als die van Fahne, aardrijkskundige werken van denouden tijd, o.a. de prachtige folio-uitgave van Blaeu en de „lichtende Colomme ofte Zeespiegel”, curiosa als in de folianten van v. Hasselt, er is hier veel, dat de moeite der inzage overwaard is.

De **Groote Kerk** is het voornaamste kerkgebouw der stad, een waar monument van Gothische bouwkunst. Zij was vóór de Hervorming aan den dienst van den H. Eusebius gewijd. Hertog Arnold van Gelder legde in 1452 den eersten steen van het tegenwoordige gebouw. Uiterlijk en innerlijk heeft het edele vormen, het is van baksteen gebouwd, met ornamenten van zandsteen, die echter niet meer den naam van versieringen verdienen. De zuidelijke portiek mocht wel geheel worden gerestaureerd. (Een gedeelte er van ziet men op onze afbeelding van het kerkgebouw.) Het schip der kerk is hoog en maakt een statigen indruk. De zijbeuken en het koor zijn daarmede in schoone harmonie. Spreukenborden der oude gilden, benevens enkele wapenborden zijn tegen de wanden der zijbeuken en onder het orgel opgehangen. Het **orgel** is een sieraad der kerk. Het is zeer rijk gebouwd en kostelijk van toon. De Sakser Johan

Michiel Wagener wordt als de maker (1769) genoemd. (Van Mei—Sept. om de 14 dagen orgelbespeling des Dinsdags van 2—3 uur, toegang vrij.) Ook het preekgestoelte is de bezichtiging waard. Het merkwaardigste echter, dat de kerk bezit, is de **gratombe van Karel, hertog van Gelder**, in het afgesloten gedeelte van het koor sleutel bij den koster). Dit praalgraf bestaat uit een voetstuk van zwart marmer, waarin men zestien nissen met *en haut relief* gebeeldhouwde figuren ziet aangebracht van wit marmer. (Die in de lange zijde stellen de twaalf apostelen voor; die in de korte zijden aan het hoofd-einde Maria met het kind Jezus en Jozef, aan het voeteneinde een geharnasten ridder en eene edelvrouw, die barmhartigheid uitoefent.) Van wit marmer is ook het levensgrootte beeld van den laatsten en roomrijksten hertog van Gelder. In volle wapenrusting, maar met ontbloot hoofd, dat op een kussen rust, de helm is aan het hoofd-einde geplaatst, ligt de hertog met gevouwen handen uitgestrekt. Het marmer is met zorg bearbeid. Maliënkolder en harnas zijn zeer fraai gebeeldhouwd — jammer dat er zoo veel gesneden is. Zes leeuwen omringen het beeld: 't zijn de schildhouders van de geslachts-wapens van Karel's kwartieren: Gelder en Gulik, Beieren en Henogouwen, Kleef en Mark, Berry, Arkel, Bourgondië en Bourbon. — Een ander beeld van den hertog is hoog tegen een der pilasters van het koor opgehangen in een open kast. Dit beeld van hout, dat Karel in knielende houding voorstelt, is bekleed met de echte wapenstuf van den hertog. Den 20n Aug. 1881 werd dit ontdekt. (Zie over „het beeld in 't kastje” het artikel van A. J. C. Kremer in de *Arnh. Cour.* van 24 Aug. 1887.)

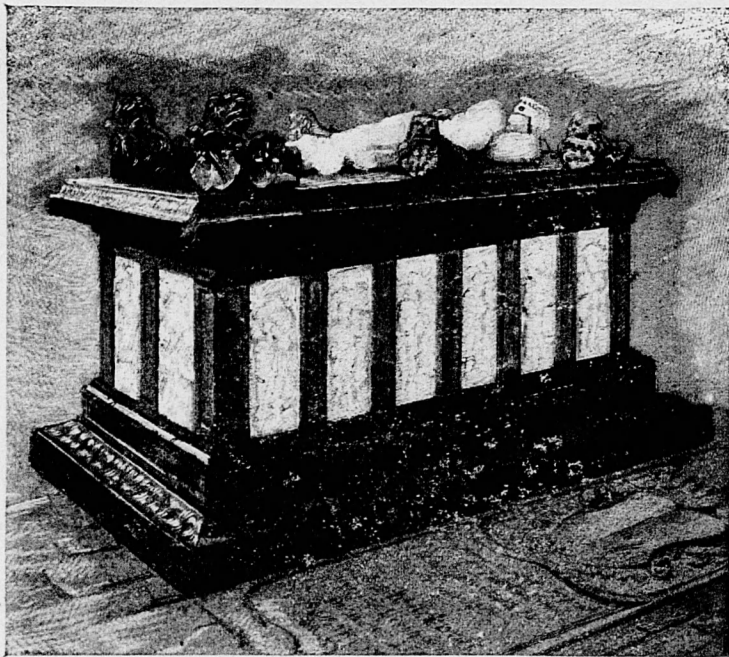
Onder de andere **Gratmonumenten**, die in de Groote Kerk bezichtiging verdienen, wijzen we op dat van Joost Sasbout den eersten kanselier, die door Karel V over Gelderland werd aangesteld. Men vindt het buiten de noordelijke afsluiting van het koor. Onder de zinnebeeldige voorstelling van de verankelijkheid van het aardsch omhulsel (de figuurenaar pas overleden schoone vrouw naast haar geraamte) leest men: SISTE GRADUM. QUOD ES, IPSE FUL. PORTASSIS ERIS CRAS QUOD SUM, CADAVER PUTRIDUM. OLIM JODOCUS ERAM SASBOIT. ME MISIT IN AURAS DELET CLARA PARS BATAVIAE. TER DENIS PATRIAE CAUSAS DECIDIMUS ANNUS PARS CONSILI HAUD IN GLORIA. DEINDE ET PACATIS PRAESIS JUS CEASARE GELRIS DIXI JURENTE CAROLO. QUID TITULI? QUID OPIS? QUID NUNC PRUDENTIA PRODEST? MORS SUMMA MISCEIT INFIMIS. SOLA MAKET VIRTUS HOMINI POST FUNERA. SOLAM DUM VIVIS, HANC AMA. VALE! De aanduiding „VIVUS SIBI SCRIPSIT” verhoogt de eigenaardigheid van de behartigenswaardige les. ¹⁾

¹⁾ Vertraag uw schreden. Wat gij zijt, ben ook ik geweest; misschien zult gij

Men vermoedt dat de Vlaming Colijn van Camerijk, die den beroemden schoorsteen in het Raadhuis te Kampen beitelde, de maker van dit grafteeken is.

Buiten de zuidelijke afsluiting van het koor trekt onze aandacht het monument voor Martinus Goris († 1632) kanselier van Gelderland, waarvan de bekroning der kolommen en de engelenkopjes zeer kunstig zijn gebeeldhouwd. Verder dat van George Ripperda heer van Verwolde, († 1696) waarvan de wit marmeren engelenkopjes, maar vooral ook het familie-wapen een zeer bekwame kunstenaars-hand verraden.

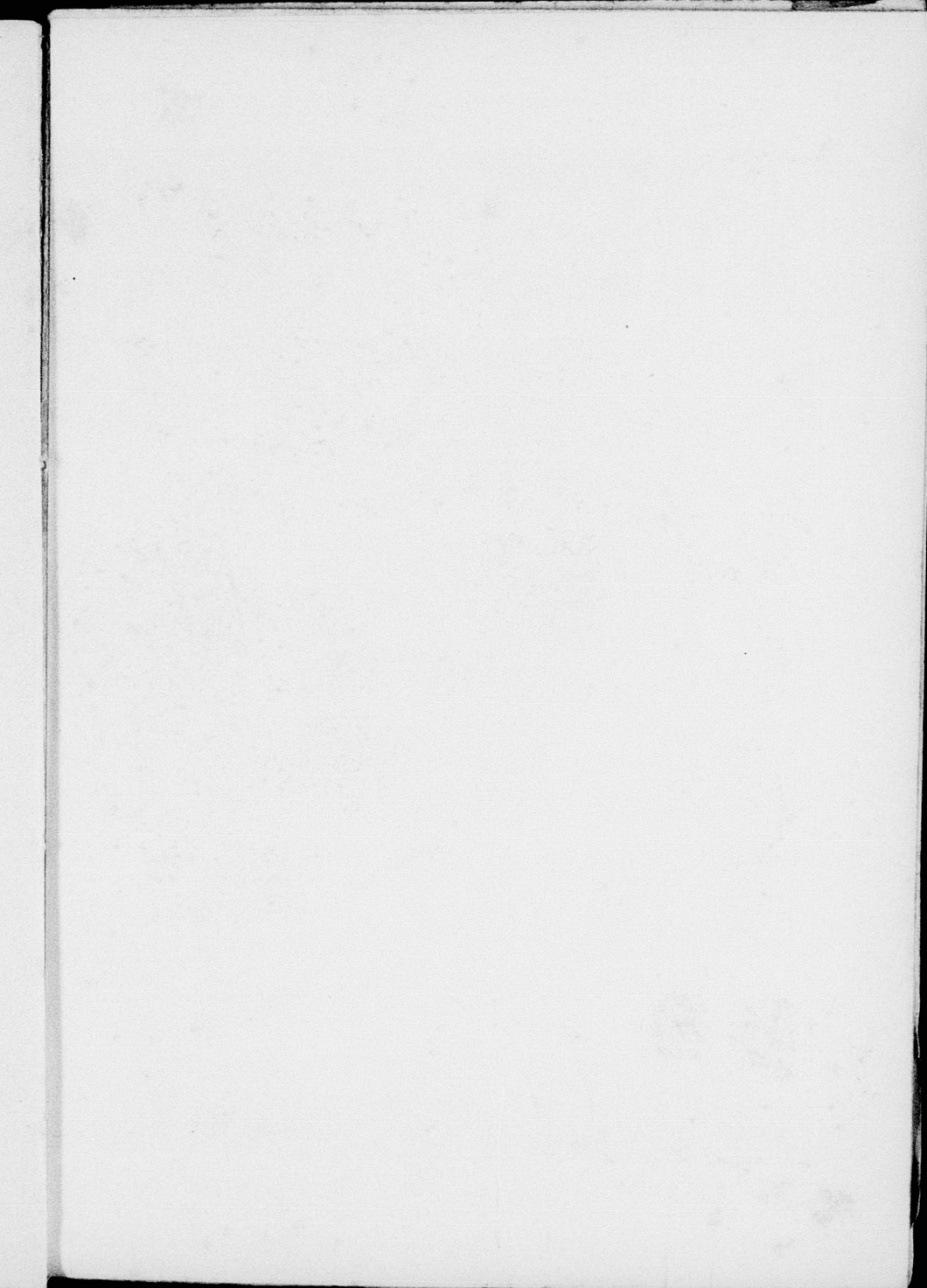
De toren der Grootte Kerk heeft eene hoogte van 97 M. — Het **klokkenspel**, dat in 1650 door den beroemden klokkengieter Frans Hemony werd geleverd, telt onder de grootste en beste van ons land. Het bestaat uit 45 klokken, waarvan de grootste 11.000 kilo weegt. — Verrukkelijk schoon is het panorama, dat men geniet van den tweeden omgang van den toren. Gezicht op den Veluwe-zoom, over de Rijn- en IJseleovers heen naar de Nijmeegsche en Kleefsche hoogten, den Eltenerberg, Montferland enz. Sleutel bij den koster.

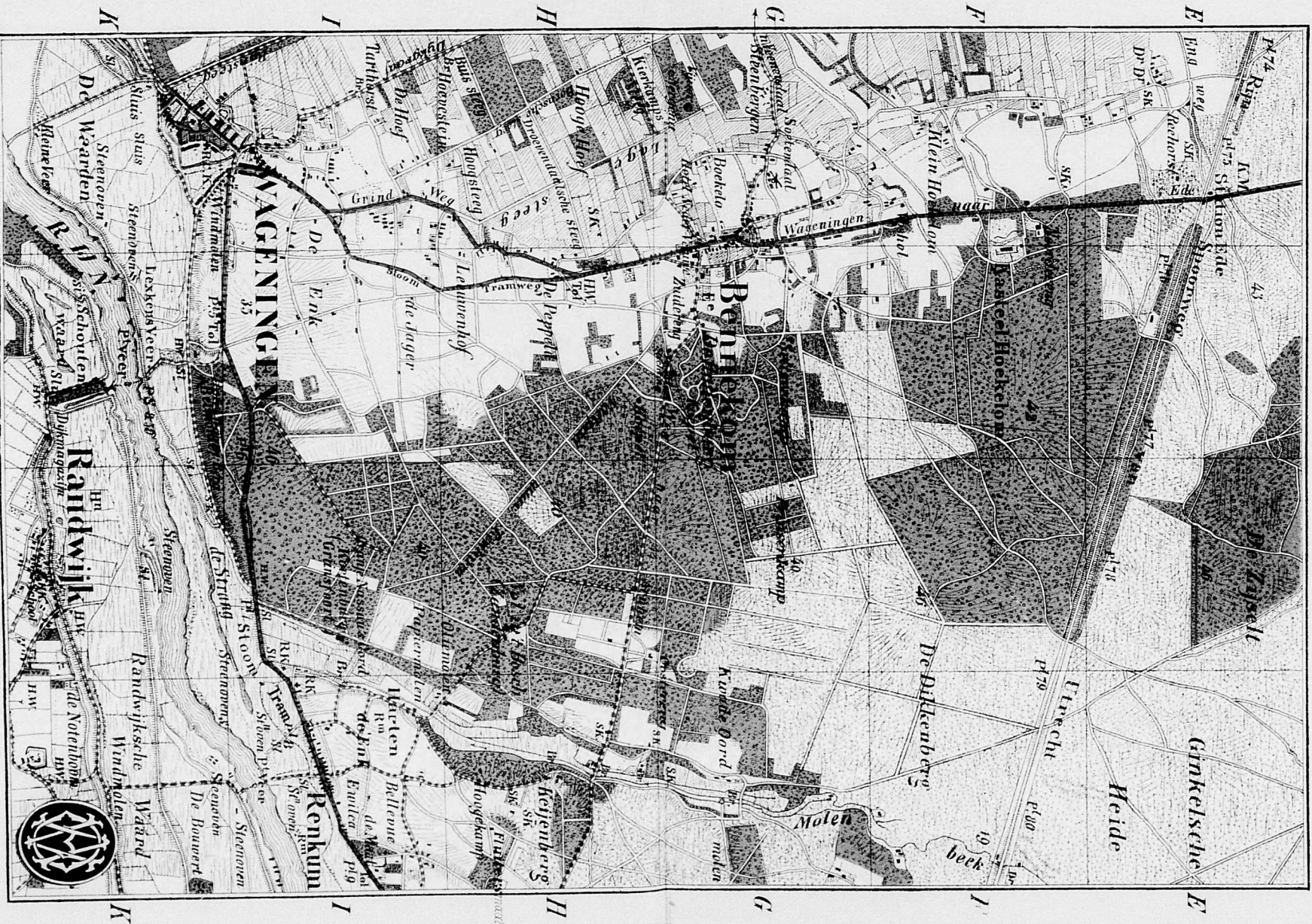

Graftombe van Karel, hertog van Gelder.
(Naar eene fotogr. van den Hr. B. Bruining.)

Kippenmarkt (Noordelijke ingang der Grootte Kerk. Vischmarkt. Postkantoor, Pl. D 5 u), Koningstraat. (Grootte Sociëteit in 1878

morgen zijn, wat ik thans ben, een vergaen lijk. Eertijds was ik Jodoeus Sasbout, Delft, een beroemde plaats in Holland, zag mij geboren worden. Dertig jaren besliste ik als een niet onwaardig lid van den Raad over de zaken van het vaderland. Daarna heb ik, in naam van keizer Karel, als kanselier van Gelderland recht gesproken. Waartoe dienen mij nu titels en rijkdommen, waartoe mijn verstand? De dood maakt groot en klein gelijk. Alleen de deugd baat den mensch na zijn dood. Bemijn haar alleen, terwijl gij nog leeft. Gegroet!

Edh. van G. J. Thunne. Arnhem

1 : 400 000

g
s
F
E
s

v
g
(

V
d
v
d
(
l
(
P
E
b
(

in
be
si
er
w
er
he

G
F
F
st
L
z
m
l
b
E
vi
d
L
P

w
in
be

de
in
14
w

geheel verbouwd. *Moderne magazijnen*) Arkenoachsteeg, Zwanenstraat. (*Sociëteit St.-Jan.*) Kerkstraat. (*Afgescheiden Kerk*, Pl. D 5 v. *Filiaal der Nederl. Bank. Israëlitisch Badhuis* in 1885 gebouwd). Pastoorstraat (*Synagoge* Pl. D 5 w, in 1852 gebouwd). Bakkerstraat (*Centraal-gebouw.*)

Het **Centraalgebouw**, thans bestemd voor het houden van verkoopingën, vergaderingen enz., maakte eertijds deel uit (de kerk) van het toenmalige (tot 1636) Catharina-Gasthuis. Deze kerk werd in 1791 tot schouwburg ingericht, die daar tot 1868 bleef gevestigd.

Broerenstraat. Kleine Oord. (*Hotel Zwijnshoofd* Pl. D 4). Weverstraat. (*Kweekschool van Onderwijzeressen*, D 4 gg. Ingang der *Doopsgezinde Kerk.*) Grootte Oord. (*Doorlopende tentoonstelling van schilderijen van moderne meesters*, Pl. C 4, bij den kunsthandelaar Gerbrands, toegang vrij. *Electrische klok.*) Jansplaats. (*Varkensmarkt. Koepelkerk*, Pl. C 4 ij, voor de Hervormden, in 1838 gebouwd. *Hoofdpastoor*, in 1888/89 gebouwd.) Jansstraat. (*Fraaie gevel in Oud-Holl. stijl* der R. Kath. bijzondere school.) Pauwstraat. (*Telefoon-Bureau* in 1882 geopend. *Hôtel de Pauw. Hôtel Constabel.*) Korenmarkt. (*Luthersche Kerk*, Pl. C 4 z, *Korenbeurs.*) Nieuwe Plein. (*St.-Eusebiuskerk*, Pl. C 3 aa.) Coehoornstraat. (*Voorm. Begraafplaats.*)

De R. Kath. **St. Eusebiuskerk** werd in 1864 gesticht. Zij is in Gothischen bouwtrant opgetrokken en heeft een sierlijken, slanken toren. De preekstoel en het hoofdaltaar verdienen gezien te worden. De in stijl der kerk gebouwde en daaraan grenzende **pastorie** is van het jaar 1866.

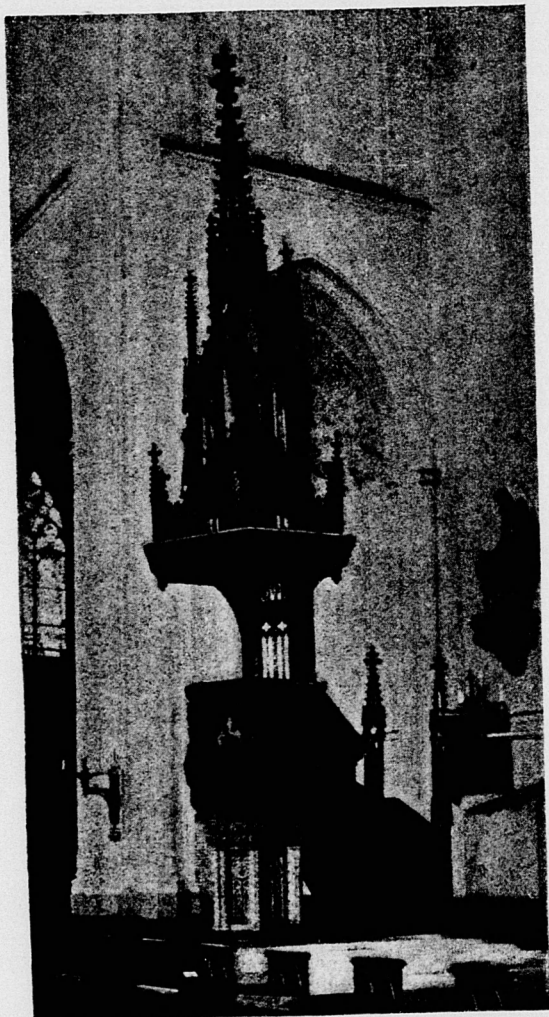
De sinds 1862 gesloten **Begraafplaats** aan de Coehoornstraat werd in 1825 aangelegd op het Vliegerenbolwerk. Hier ziet men den eenvoudigen **gedenksteen**, die het graf van den bekenden Arnhemschen predikant Dr. Hendrik Herman Donker Curtius aanwijst.

Nieuwe Plein. Rijnstraat. (Het huis no. 71, dat door zijn Gothischen bouwtrant de aandacht trekt, is het voormalige *St.-Petersgasthuis* en vóór 1405 »Ald Munte" of »de Munt" geheeten. *Fraaie magazijnen. Logegebouw van de Geld. Broederschap.*) Vijzelstraat. (*Café Central.*) Bakkerstraat. (*Spaarbank*, in 1886 gebouwd. *IJkkantoor. Kantoren van de firma v. Genl & Loos. Moderne magazijnen.*) Ketelstraat. (*Vergaderzaal der Dullert-stichting, Grootte magazijnen.*) Land van de Markt. Bovenbeek. (*Burgerweeshuis*, in 1583 gesticht. *Gymnasium*, Pl. C 5 bb, in 1879 gebouwd. *Politiebureau.*) Beekstraat. (*St.-Catharina Gasthuis. Invendige Zending. Huis van Burgerlijke en Militaire Verzekering*, voorheen het Provinciaal Tuchtuis (1710) met daarachter gelegen *Hoofdwacht* aan de Walstraat.) Walburgsplein. (*R. Kath. Bestedelingenhuis «Insula Dei»*, Pl. D 5 cc. *St.-Walburgskerk*, Pl. D 5 jj. *Badinrichting*, Pl. D 5 dd.)

„**Insula Dei**”, het oude „Godsweerd” werd in 1863 tot Bestedelingenhuis ingericht. Er is eene kapel aan verbonden.

De **St.-Walburgskerk** is de oudste der R. Kath. kerken van Arnhem. Zij heeft twee torens en dagteekent uit de 14de eeuw, maar werd eerst in 1422 gewijd. Van 1583 tot 1806 was de kerk als

arsenaal in gebruik, later als stadsmagazijn. Koning Lodewijk herstelde het oorspronkelijk karakter en schonk haar met de aangrenzende gebouwen aan de Katholicken terug. De kerk werd gerestaureerd en onderging in 1852 eene vrij belangrijke uitbreiding door het koor met een veelhoekigen buitenmuur te omgeven. Het invendige maakt een grootschen indruk.

Het preekgestoelte van de St.-Walburgskerk.
(Naar eene fotogr. van den Hr. B. Bruining.)

Eenige kostbare geschilderde glazen en doeken der Vlaamsche school, het majestueuze hoofdaltaar, maar vooral ook het rijk bebeeldhouwde **preekgestoelte**, een kunstwerk van hooge waarde, verdienen bijzonder de aandacht.

De **Badinrichting** werd in 1871 gebouwd. Behalve warme en koude baden kan men hier ook verscheidene soorten van douches en medicinale baden verkrijgen. Zij bevat twee afdelingen, eene voor mannen en eene voor vrouwen, die geheel van elkander gescheiden zijn.

In elke afdeling bevinden zich acht badkamers der 1e, vijf badkamers der 2e klasse en twee douche-kamers. Een ruim gebruik wordt van de inrichting gemaakt: jaarlijks worden omstreeks 35,000 baden verstrekt. De inrichting kwam door particuliere krachten tot stand en werd den 29n Januari 1872 geopend. In 1877 werd er een douche-gebouw aan toegevoegd, waarin de gelegenheid bestaat tot het nemen van regen-, straal- en crinoline-douches.

St-Walburgskerk.

(Naar eene fotogr. van den Hr. B. Bruining).

Eusebiusbinnensingel. IJzeren Brug. (*Waterpartij*.) Eusebiusbuitensingel. (*Garnizoens-Hospitaal* (1844) Pl. D 6 ee. Dit hospitaal zal weldra worden verplaatst naar het nieuwe gebouw nabij den

Musschenberg. Omtrent de bestemming van het dan vrij gekomende terrein (gemeentegrond) is nog niets beslist.) Parkstraat. Boulevard. (*Gezicht op Westervoort*.) Emmastraat. Spijkerstraat (*Prot. Bestedelingenhuys* (1866) Pl. C 7 ff.) Spijkerlaan. Driekoningendwarsstraat, (*Hulp-Post- en Telegraafkantoor* tevens voor Pakketpost geopend, Pl. C 6.) Driekoningenstraat. Steenstraat. (*Café Krävinkel, Photographiën van B. Bruining. St.-Martinikerk*, Pl. C 6 hh, in 1864 gestichte R. Kath. kerk.) Velperplein. Hommelstraat. Viaduct. Sonsbeeksingel. (*Nieuwe wijk St.-Maarten*). Viaduct. Apeldoornsche straat. (*Manège*, Pl. B 5 ii.) Velperplein.

OMSTREKEN VAN ARNHEM.

Achtereenvolgens worden hier behandeld :

A. De Velperweg tot Velp, met de daarop uitlopende zijwegen. (Klarenbeeksche Bosch.) Velp met Beekhuizen. Rozendaal, Zutphensche Straatweg van Velp langs Rheden naar de Steeg. met het Onzalige Bosch en het Middachterbosch. Ellekom (Middachterlaan.) Dieren. Laag-Soeren.

B. Apeldoornsche Straatweg met de zijwegen. Sonsbeek. Bosch van 't Alteveer. Koningsbosch. Moscowa en de Begraafplaatsen. Schelmsche Weg met den Waterberg. Stadsbosch. Koningsweg.

C. Zijpsche Weg. Bosch van de Kleine Zijp. Schelmsche Weg. Deelensche Weg. Kemperbergerweg. Schaarsbergen. Kemperheide.

D. Amsterdamsche Straatweg. Bosschen van Heienoord, Warnsborn en Lichtenbeek. Papendal.

E. Utrechtsche Straatweg. Bovenover. Onderlangs. Klingelbeek. Bosch van Mariëndaal. Oosterbeek. Bosschen van Dreien, den Hemelschen Berg, Oorsprong, Westerbouwing, Doorwerth en Wolfheze. Renkum met Oranje-Nassau's-Oord. Wageningsche Berg. Zandenburg (Nol in 't Bosch). Wageningen. Grebbe. Bennekom.

A. VELPERWEG (Zutphensche Straatweg).

Ternauwernood kan men in ons land een tweeden weg aanwijzen, die tegelijk zoo schoon is en zoo rijk aan afwisseling en zoo levendig als het gedeelte van den straatweg naar Zutphen, dat Arnhem met Velp verbindt en in dit dorp de hoofdstraat uitmaakt. Over een afstand van meer dan een uur gaans schakelen zich ter weerszijden van den weg de villa's aan de parken der grootere buitenverblijven. Hier biedt eene opening in het forsche hout een boeiend vergezicht, ginds stuit het oog tegen heuvelachtig terrein; het nauw hoorbaar kabbelen der beekjes wordt herhaaldelijk afgebroken door het klateren van een bescheiden waterval; overal treft men een weelde van bloemen en tropische sierplanten aan, en het drukke verkeer van wandelaars, wielrijders, équipages en trams schenkt het geheel een bijzondere aantrekkelijkheid.

Die aantrekkelijkheid springt het meest des Zondags in het oog, omdat de Velperweg dan de meest bezochte wandelweg der Arnhemmers uitmaakt. Gelegenheid om het levendige vertier op zijn gemak gade te slaan, biedt zoowel de belommerde tuin bij Beekenkamp als de laan van den Planten- en Vogeltuin aan. (Zie hieronder.)

Men volgt, van het Velperplein gaande, de tramrails langs de Steenstraat (Velpersteenstraat) door de viaduct in den spoordijk. Hier neemt de eigenlijke Velperweg een aanvang.

Linksaf, bij de viaduct, naar de voorstad Klarendal. Catharijnestraat. Rechts het *Kinderziekenhuis* (Pl. B 7 *l e k*), dat hier sinds 1882 is gevestigd. Linksaf de Klarendalsche Weg. *Klarendalsche Kapel*

(Pl. A 7 *W*), 1. de *Garnizoensbakkerij* (Pl. A 7 *m m*). De voorstad Klarendal bestaat grootendeels uit flinke burger- en arbeiderswoningen. Op het Johannaplein een politiebureau.

Onder de villa's aan den Velperweg trekt meer bijzonder de aandacht het landgoed *Molenbeke*, met zijn waterpartij en hoog beboomte. Geen vrije wandeling.

Linksaf de Hoflaan, mede naar Klarendal en naar de *Coehoorn-kazerne* (Pl. A 8), die in 1885 voltooid is en den 1en Nov. van dat jaar in gebruik genomen. Zij is ingericht voor anderhalf bataljon. De weg langs het front der Kazerne, brengt den wandelaar binnen tien minuten naar de vijvers van *Klarenbeek*, terwijl de weg 1 langs de kazerne, de Verlengde Hoflaan, naar den *Musschenberg* voert, een der uiterste heuvelen van het voormalige landgoed Klarenbeek.

Verrukkelijk schoon vergezocht over den Velperweg en de IJselstreek daarachter, alsmede op de omgeving van Huissen. De Rijn en de IJsel vertoonen zich als zilveren linten tusschen de wazig groene landouwen, die de talrijke dorpen omgeven. Op den *Musschenberg* bevindt zich in de schaduw van een groepje pijnboomen eene bank.

Op het terrein ten westen van den *Musschenberg* is in 1889 een nieuw *Militair Hospitaal* gebouwd, dat geheel naar de eischen van de hygiëne is ingericht. Een atzonderlijk gelegen gebouw

bevat de zalen voor lijders aan besmettelijke ziekten.

Aan de lindenlaan linksaf, Onder-de-linden geheeten, zijn de *Protestantsche* en de *Katholieke Begraafplaats* (Pl. A. 6) gelegen. Op den eerstgenoemden doodenakker bevinden zich o. a. de grafstenen van den Arnhemschen godgeleerde en letterkundige van naam: J. P. de Keyser (marmeren buste van Stracké) en Mr. H. W. Dullert, zoovele jaren achtereen voorzitter der Tweede Kamer van de Staten-Generaal en grondvester der Dullert-stichting. — De laan Onder-de-linden loopt uit op den Hommelschen Weg, die linksaf naar de stad en rechtsaf, langs het *Hoogwaterreservoir der Waterleiding*, naar den Apeldoornschen Straatweg bij *Moscoua* voert.

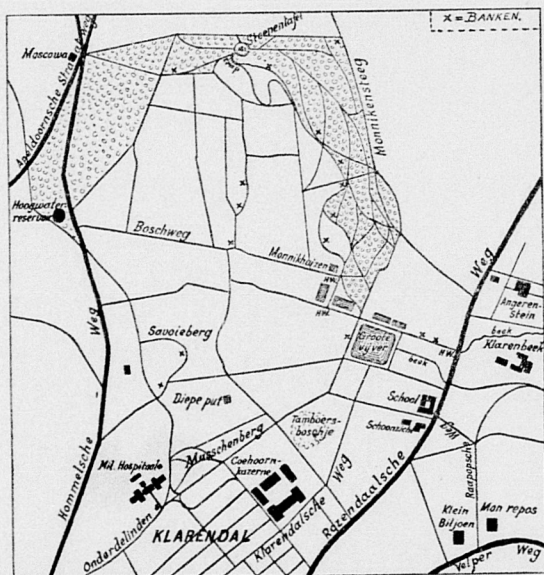
Aan den Hommelschen Weg is gelegen het in 1888 opgerichte *Volkshospitaal*, (eene philanthropische instelling), waarin niet alleen eene volksgaarkuken is gevestigd, maar ook gelegenheid bestaat voor den ongehuwden werkmán, om te wonen.

Voorbij de Hoflaan (Velperweg) ontmoeten we rechtsaf dichtbij elkander twee dwarswegen, waarvan de eerste, de Molenbekestraat, voert naar het achter de stoomwasscherij gelegen terrein, dat des winters tot *ijsbaan* van de IJclub »Arnhem» is ingericht. De tweede is de Schaapsdrift. Verder op, bij den tramwiel, rechts de laan Fontanus, links de Raapopsche Weg.

De Schaapsdrift geleidt naar de Broekstraat, aldus geheeten naar de binnenvelden het Arnheimsche en Velsche Broek. De Broekstraat, door de viaducten in de dijken van den Staatsspoorweg en van den Rijnspoorweg en verder rechtsaf naar den Westervoortschen Dijk, levert eene aanbevelenswaardige wandeling op, voornamelijk des zomers-avonds. Op de stad en hare torens en den Velperweg met de dichtbegroeide hoogten daarachter een treffend panorama. Naar het oosten heen op Westervoort. Aan den Westervoortschen Dijk zijn gelegen de *Gasfabriek*, die in 1866 hierheen werd verplaatst, en

het *Pompstation* met de putten der in Jan. 1885 geopende Waterleiding

De laan van jonge kastanjeboomen *r* van den Velperweg, tusschen de villa's *Bella-Vista* en *Beau-Séjour*, bij den tramwiel, voert naar den theetuin *Tivoli*. Het oude, tusschen zwaar geboomte gelegen, landhuis terzijde *l* van de laan, is de plaats van het oude *Fontanus-Spijker*, aldus genoemd naar Arnhem's eersten Hervormden predikant Johannes Fontanus, die in 1577 uit Duitschland herwaarts overkwam en eene voorname rol speelde bij de invoering der Hervorming in Gelderland.

Wandelkaart van het Klarenbeekse Bosch.

De weg linksaf tusschen de buitenplaatsen *Klein Biljoen l* en *Man Repos r* is de meest gebruikte weg naar het

Klarenbeeksche Bosch.

Binnen vijf minuten bevindt men zich aan den ingang van het bosch. De Raapopsche Weg loopt tegenover den theetuin *Schoonzicht* uit op den Rozendaalschen Weg. — Op den hoek *l* een nieuwe gemeenteschool voor l. o. — Den Rozend. Weg volgt men rechtsaf tot aan de weinige schreden verder *l* aanvangende breede beukenlaan. (Handwijzer.) De laan geleidt langs de *Klarenbeeksche vijvers*, over de

beek, naar de kleine witgepleisterde boerenwoning *Monnikhuizen*, een naam, die herinnert aan het Karthuizer-klooster, dat hier of in de nabijheid heeft gestaan. — Dit klooster werd in 1342 door graaf Reinoud II van Gelder gesticht en viel in 1580 onder sloopershanden, nadat de Hervorming de monniken had verdreven. *Monnikhuizen* is eene uitspanningsplaats, voor families met kinderen zeer geschikt.

Steenen Tafel

in het Klarenbeeksche Bosch.

Behalve de breede boschlaan, tegenover de brug over de beek, voeren achter Monnikhuizen twee meer schilderachtige wegen de heuvelen op, door het bosch heen, naar de **Steenen Tafel** (III G 13) het hoogste punt. De eene weg, die voor rijtuigen is geschikt, kronkelt zich langzaam hellend langs den heuvelrand, vanwaar men uitzicht heeft op het sterk geaccidenteerde terrein *l*. de andere is een

pad door het krenpelhout, dat spoedig met den eersten weg samenloopt. De weg naar de Steenen Tafel wijst zich overigens vanzelf aan, wanneer men slechts het deels beklinkerde breedste pad over de heuvelen houdt. Een derde weg is de Boschweg *l* van Monnikhuizen. (Handw.)

De Steenen Tafel draagt dien naam naar de hardstenen zerk, welke bij wijze van tafel is geplaatst op een rond plateau

te midden van een groep dennen. Hoefjervormig staan er drie hardsteenen banken omheen. Men acht het waarschijnlijk, dat dit oude, half geruïneerde hardsteen afkomstig is van het pas vermaarde klooster. De plek heeft hare vermaardheid intusschen meer te danken aan het verrassend schoone natuurfereel, dat hier plotseling voor het oog zich onttolt. Op den voorgrond, begrensd door met dennen en andere wondboomen beplante heuvelpartijen, eene bevallige vallei, rijk aan kleurschakeeringen; meer naar achter het hooge hout om de Klarenbeekse vijvers, 7 het Galgenbergsche Bosch langs den Hommelschen Weg; op den achtergrond een gedeelte der stad, boven het geboomte uitkomende, met de Betuwe en de Lijmers daarachter, opgesierd door de kronkels van den Rijn; aan den horizon de golvende lijnen van de hoogten tusschen Nijmegen en Kleef, Hoog-Elten en Montferland. De talrijke dorpen en torentjes leveren ook hier eene bekoorlijke staffage.

Van het plateau van de Steenen Tafel kan men langs de dusgenaamde *Reuzen-trappen* afdalen naar den voet der hoogten, om dan langs een der paden door de vallei of den Boschweg of den Hommelschen Weg te bereiken. De voorkeur verdient het evenwel, den weg door het bosch van de Steenen Tafel te volgen. Binnen een paar minuten bevindt men zich aan den rand van het bosch, waar een steenen bank is geplaatst. Het vergezicht van deze plek doet niet onder voor dat der Steenen Tafel; het is zelfs uitgestrekter, maar minder eigenaardig, omdat

de voorgrond het coulissen-effect mist. — Van hier voert de laan rechttuit (door het bosch) naar Moscowa en eene laan (boschrand) 1 naar den Hommelschen Weg tot daar, waar het *Hoogreservoir der Waterleiding* (III G 13) zich verheft.

Ook zeer aan te bevelen is eene wandeling van hier langs het stijgende pad terzijde van den Hommelschen Weg naar den dusg. *Savoye-Berg*. Men neme den rand van het bosch, dat deze hoogte bedekt. Het vergezicht van deze plek is verrukkelijk schoon. Hoog-Elten en de Kleefse bergen, Nijmegen, de Betuwe, de IJselstreek en dan de aan afwisseling zoo rijke voorgrond — men weet niet, wat het meest te bewonderen. Langs den Musschenberg keert men of door Klarendal naar de Hoflaan (Velperweg) of door de laan Onder-de-linden naar den Hommelschen Weg terug.

De breede boschlaan over de brug bij Monnikhuizen, waarvan wij eenige regels hooger gewaagden, loopt uit op de Monnikensteeg. Deze weg is voor een deel als een bereau belommerd; van den Rozendaalschen Weg, waar hij aanvangt (handwijzer) stijgt hij langzaam naar den Apeldoornschen Straatweg, even voorbij Moscowa. De Monnikensteeg volgden, kan men ook, zonder kans van verdwalen, de Steenen Tafel bereiken. — Het Klarenbeekse Bosch, met de ingesloten heuvelen en dalen, is 24 Mei 1886 door koop in handen van de Gemeente Arnhem overgegaan. Sedert heeft het als wandeling vele verbeteringen ondergaan. Nieuwe paden zijn gebaad en tal van banken geplaatst.

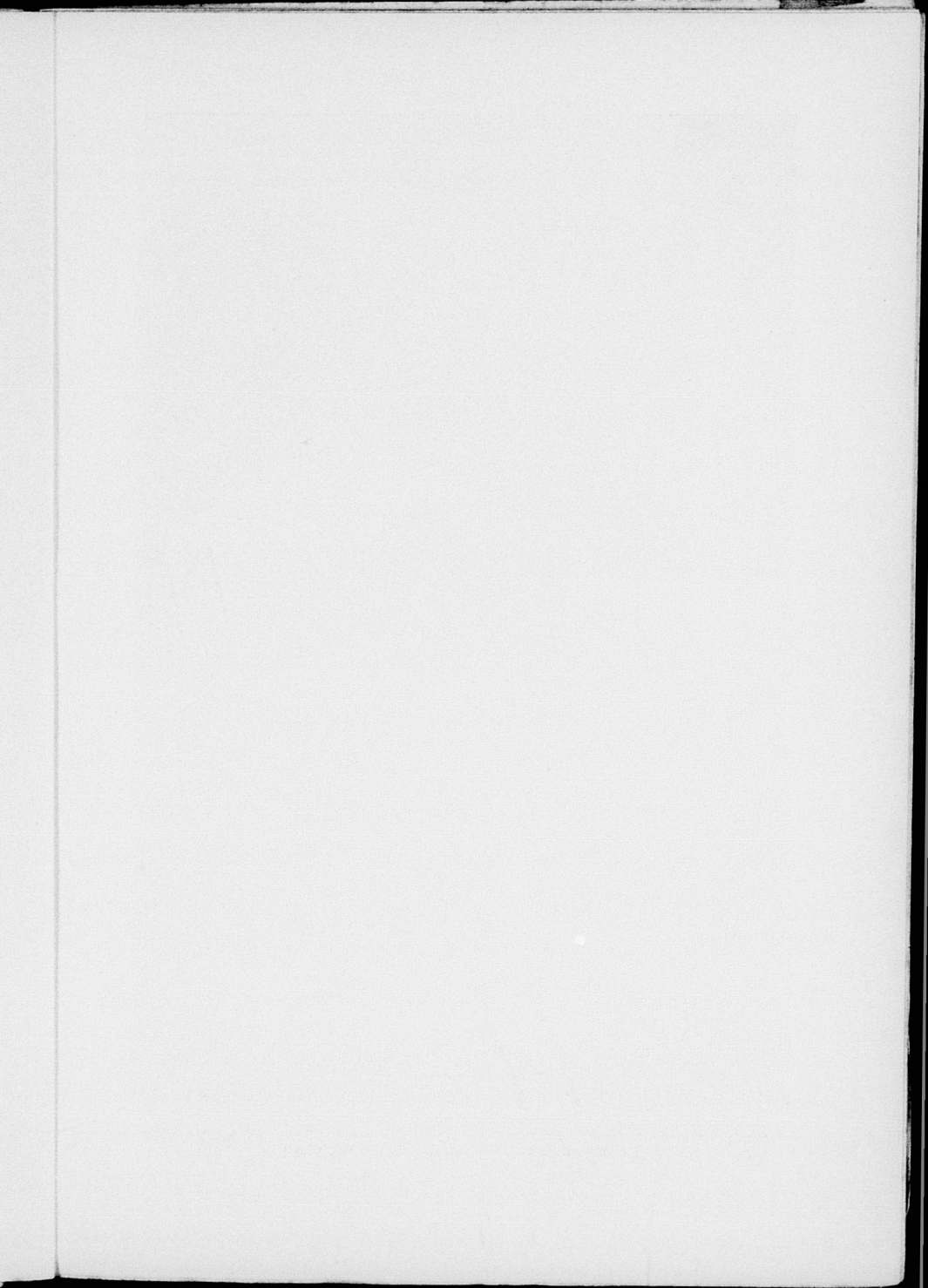
De wandeling (van den tramwissel bij Klein-Biljoen af) langs den Velperweg voortzettende, ontmoeten we een reeks van oudvermaarde landgoederen. De vroegere buitenplaats *Beek-en-Kamp* maakte een deel uit van het landgoed *Klarenbeek*, welks landhuis op eenigen afstand van den weg 1. is gelegen, te midden van hoog hout. De tegenwoordige eigenaar van Klarenbeek, de heer Lups van Biljoen, zal een gedeelte er van tot villa-park aanleggen. Daar bevindt zich het *Sport- en Tentoonstellingsterrein*. — *Beeken-kamp* is sinds Mei 1888 een hôtél-garni, maar tevens een uitspanningsplaats, die om hare ligging en haar lommer, haar *laube* en hare «zitjes» zeer gezocht is.

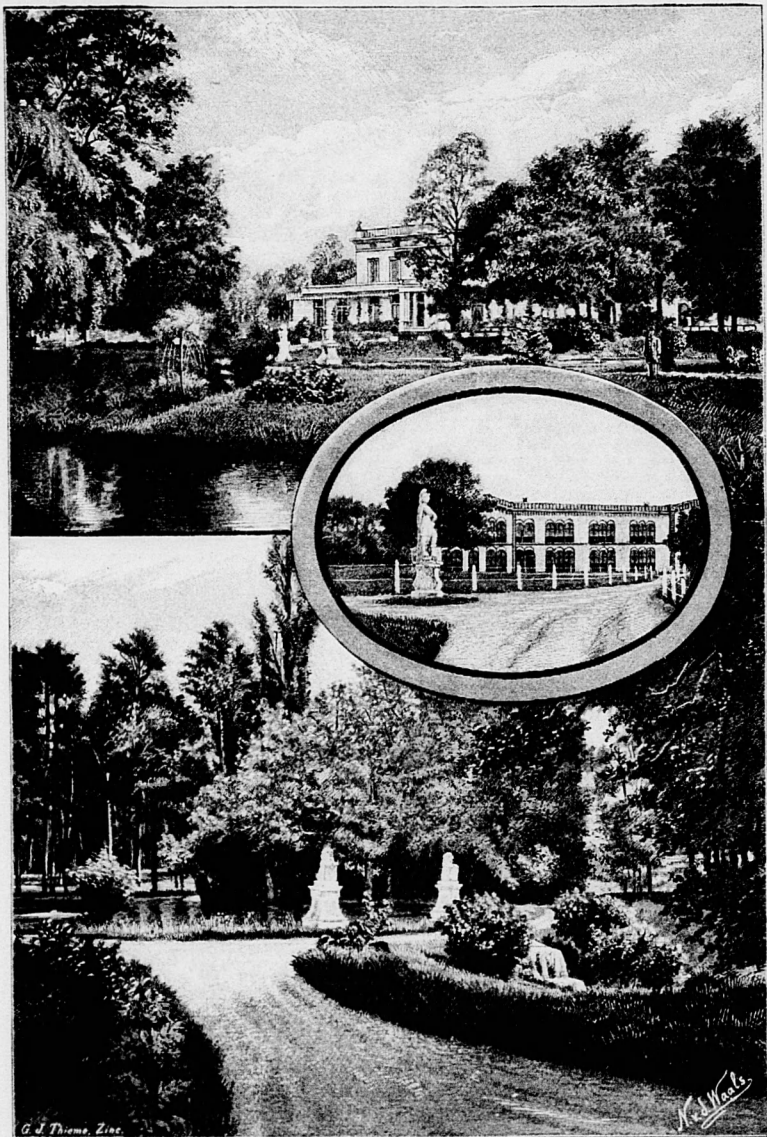
Aan Klarenbeek paalt het landgoed *Angerenstein*, dat men van den Velperweg tusschen het hooge geboomte ziet liggen, en noordelijk waarvan een, evenwel niet toegankelijk, schilderachtig boschpad de afscheiding uitmaakt van het landgoed *Rennenenk*, dat vlak aan den Velperweg is gelegen.

Van deze drie landgoederen is Klarenbeek altijd het belangrijkste geweest, ofschoon de naam *Angerenstein* vroeger voorkomt, namelijk reeds in 1487. *Klarenbeek* wordt als zoodanig eerst genoemd in 1635. Constantijn Huijgens schonk dien aan het, met heldere beken doorsneden, buitenverblijf. In 1807

vereenigde de toenmalige eigenaar J. baron van Pallandt v. Walfort Angerenstein en Rennenenk met Klarenbeek tot ééne bezitting. De beide eerstgenoemde buitenplaatsen zijn in de familie Pallandt gebleven.

Rennenenk ontleent zijn naam aan Jan Rennen, een vroegeren eigenaar.

ARNHEM: HET KONKOL. MIL. INVALIDENHUIS „BRONBEEK" EN ZIJN PARK.
(Naar photographiën van den Hr. B. Bruining.)

Het heeft mede deel uitgemaakt van de bezittingen van het klooster Monnikhuizen. In 1663 kochten de Staten van het Veluwe'sche kwartier Rennenenk aan. De vrije wandeling in de parken dezer drie buitenplaatsen met hare fraaie water- en boschpartijen is verboden.

Bij *Villa Blanco* r, de Plattenburgerweg, naar de tot Arnhem behorende buurtschap van dien naam. Door de viaduct in den dijk van den Staatsspoorweg

voert de weg naar het Arnhemsche en Velv'sche Broek en **Groot-Presikhaaf**. De voornameweg naar dit landgoed komt tegenover Rennenenk r op den Velperweg uit. — (*Groot Presikhaaf* was ook reeds in het begin der 14de eeuw bekend, toen onder den naam van Presinkhof. Het park, dat evenwel niet voor de vrije wandeling open staat, onderscheidt zich door zijn aanleg, zijn vijver, zijne lanen en heerlijk hout).

Aan den Velperweg: de *Planten- en Vogeltuin*, hôtel, maar tevens eene zeer gezochte gelegenheid tot ontspanning en vermaak. (Zie bl. 2).

Het trotsche hoofdgebouw, dat tevens tot familie-hôtel van den eersten rang is ingericht, bevat o.a. eene fraaie concertzaal. Het park is met veel smaak aangelegd. Waterpartijen, kunstgrot en rustieke brug. Eene rustieke muziektent verheft zich op een eilandje tegenover de open buitengalerij en de terrassen achter het hôtel. De in 1885 opengestelde Prinses-Wilhelmina-a-serre munt uit door hare

zeldzame collectie tropische gewassen, waaronder de talrijke soorten van Orchideeën bijzondere vermelding verdienen. In het park; terreinen voor lawn-tennis, cricket- en kinderspelen met toestellen. De **Planten- en Vogeltuin** werd in Mei 1883 geopend. Hij beslaat 9 hectaren. Vreemdelingen kunnen geïntroduceerd worden.

Tegenover, links van den Velperweg, is het *Koninklijk Koloniaal Militair Invalidenhuis »Bronbeek»* (III G 14) gelegen, met de in Indischen trant opgetrokken kommandantswoning er voor, te midden van een met zorg onderhouden, uitgestrekt en vriendelijk park, vijvers, watervallen en fonteinen.

Bronbeek

was vóór 1854 een particulier landgoed van jongen datum. Het werd in genoemd jaar aangekocht door Koning Willem III, die het in 1859 aan den Staat der Nederlanden schonk, onder beding, dat het de tegenwoordige bestemming zou verkrijgen en behouden. Vóór de schenking plaats had, hield de graaf van Chambord, de laatste der Bourbons, die toen in ballingschap verkeerde, er eenige maanden verblijf. — Het Koninklijk Koloniaal Militair Invalidenhuis is eene model- inrichting van dien aard. (Bezoekers betalen 50 ets. per persoon). Alle diensten in het gebouw, ook die ten behoeve van de verpleging der invaliden, worden door deze mannen zelven verricht. De keukens, de eet-, slaap- en gezelschapszalen, de boekerij, de kapel, alles getuigt van orde en reinheid. Bovenal merkwaardig zijn de verzameling portretten van krijshelden uit de Indische oorlogen, en de even kostbare als zeldzame collectie Indische wapens en zegetekenen, waaronder vele vlaggen en kanonnen van allerlei maaksel. Den laatsten keer, dat Z. M. de Koning, vergezeld van H. M. Koningin Emma, Bronbeek met een bezoek vereerde, heeft Z. M. eigenhandig de gouden plaat gehecht op het kolossale stuk geschild, dat in den corridor van den linkervleugel is tentoongesteld, en

dat een der grootste op Atjeh, in den Kraton, veroverde kanonnen is. Deze plaat verdient wel eene nauwkeurige bezichtiging. Op het vlakke schild staat gegraveerd: „Geschenk van Z. M. den Koning Willem III ter vereering van allen, die hun leven voor Koning en Vaderland veil hadden in onze overzeesche bezittingen, en ter herinnering aan den onbezweken, volhardenden moed onzer zoo dappere land- en zee-macht te Atjeh, 1875." Dit schild wordt omgeven door een gouden lauwerkrans, welks bladeren al de Nederlandsche en Indische orden en medailles in hare natuurlijke grootte en kleuren omsluiten, en waarover een band zich slingert, die de namen vermeldt der voornaamste Indische oorlogen: Sumatra, Banjermassing, Lampongs, Timor, Molukken, Celebes, Borneo, Boni, Montrado, Bonjol, Pamalangat, Java-Oorlog, Bali, Banka, Palembang, Atjeh.

In het park vindt men een standbeeld van Willen II, als Kroonprins, den arm, die in den slag bij Quatrebas werd gewond, in een doek dragende. Het beeld van zandsteen is een geschenk der Arnhemse Burgervereeniging.

Aan het hoofd der inrichting staat sinds Oct. 1887 de gep. luit.-generaal K. van der Heijden, de schrik der Atjehers.

Standbeeld van Willem II.

(Naar eene fotogr. van de HH. Brainich en Leusink).

Vorbij Bronbeek (Velperweg) komt men op het gebied der gemeente Rheden, waarvan Velp het voornaamste dorp uitmaakt. De weg blijft omzoomd met buitenplaatsen, ofschoon juist hier openingen een ruim vergezicht op de IJselstreek *r* toelaten. De buitenplaatsen *Velperoord* en *Irenion l*, *Rozenhagen r*, met het oude *Larenstein* daarachter, en *Daalhuizen* op eene hoogte *l* verdienen afzonderlijk vermelding.

Eene beukenlaan naast *Irenion r* brengt den wandelaar in een goed kwartier naar den Rozendaalschen Weg bij den **Geitenkamp** (III G 14), een boerenwoning, die tevens tot theetuin dient. De weg derwaarts is gemakkelijk te vinden. (Wegwijzers.) De gezegde beukenlaan voert door een schaars berkenboschje naar een, ter weerszijden van een breeden, op een hengel (**Paaschberg**) gelegen, dennenbosch, dat tot den *Nieuwen Aanleg* van de westelijke **Rozendaalsche Bosschen** behoort. De Paaschberg biedt aan den rand een wijd uitzicht *l*, over Bronbeek, den Velperweg en de hoogten oostelijk van den IJsel, *r*, naar de heuvelen van Klarenbeek.

Noordelijk van Daalhuizen (waterpartij) waar de geschied- en oudheidkundige Gerard van Hasselt († 1825) heeft gewoond, wijst een weg over de heide, *l* naar den Rozendaalschen Weg (vijftien minuten) tot daar, waar de dusgenaamde *Kapelberg* (III G 14) is gelegen, eene kleine hoogte met eene spiraalsgewijze naar den top loopende beukenhaag. (*Vergezicht*). Het aangrenzende bosch, grotendeels dennen en sparren, maakt een geheel uit met dat van den Paaschberg en den Geitenkamp en dus ook van de westelijke Rozendaalsche Bosschen. Hier den Rozendaalschen Weg rechtuit volgende, krijgt, bij de ombuiging van dezen naar Arnhem (den toren der Grootte Kerk ziet

men boven de boomen van den Geitenkamp uitstekend de recht doorlopende weg den naam van Schelmschen Weg, die langs bosch en heide en bouwlanden

naar den Apeldoornschen Weg voert. — Van den Kapelberg bereikt men binnen tien minuten de heerlijkheid *Rosendaal*.

V E L P

zal weldra als 't ware met Arnhem één geheel uitmaken. De tramverbinding is aan de samensmelting in niet geringe mate bevorderlijk geweest.

Hotels, Restaurants, Koffiehuizen: Het *Heerenlogement* van J. R. Naeff, aan de Hoofdstraat, met overtuin en bijzalen, tevens café. — *Hôtel Beekhuizen* (v. Asch), in het bosch van Beekhuizen, tevens café. — Bij W. P. v. Kampen, Arnhemse Straat, koffiehuis en stalhouderij. — „*Café Unie*” van G. F. Maas aan de Ommershofsche Laan. — Bij W. Ph. Drees, confiseur, café aan de Hoofdstraat. — Logement en koffiehuis „*het Anker*” van G. Kapelle, aan de Hoofdstraat. — Bij de Wed. F. J. Ter Steeg, koffiehuis, aan de Hoofdstraat. — Bij de Wed. E. Roelofsen, koffiehuis, hoek Hoofdstraat

en Rozendaalsche Laan. — *Stations-koffiehuys* van B. Wessels.

Stalhouders: W. P. v. Kampen, Arnhemse Straat. — A. J. Bolderdijk, id. — W. Wijlhuizen, id. — E. Bodenslab, Biezendaalsche Laan. — J. Huurman, Zutphensche Straat. (De prijzen wisselen met het jaargetijde en naar het uur van den dag.)

Sociëteit: Aan de Hoofdstraat tegenover de Rozendaalsche Laan.

Post- en Telegraafkantoor: Aan de Hoofdstraat op den hoek der Rozendaalsche Laan.

Het dorp Velp telt 6200 inw. Het heeft een zeer welvarend, nieuw aanzien. Vooral in de zomermaanden houden talrijke vreemde familiën hier haar verblijf *en pension*. Protestantsche, R. Kath. en Chr. Geref. Kerk. Uitgestrekte wandelingen door de boschrijke omstreken. Villa's en landgoederen. Pensionaten. In den dicht belommerden overtuin van het *Heerenlogement* (kolonade, zalen) hebben gedurende den zomer op ongezette tijden concert uitvoeringen plaats. — Op de Hoofdstraat, als deel uitmakende van den Zutphenschen Straatweg, loopen verscheidene straten en lanen uit, die ter weerszijden de verschillende gedeelten van het dorp met elkander in verbinding brengen. Eene aangename rondwandeling levert o. a. de volgende weg op: De Ommershofsche Laan, over den spoorweg, de Kerkallée, Vianenstraat, Kerkweg, over den spoorweg, Kerkweg, Zutph. Straatweg of Hoofdstraat, Biezendaalsche Allée, terug door de buurtschap Jeruzalem naar den straatweg langs het *Huis Overbeek* naar de Rozendaalsche Laan.

Deze laan, tegenover de Sociëteit, voert in 20 minuten naar Rozendaal. (Zie beneden). Halverwege snijlt zij de Ringallée van Rozendaal, die den wandelaar *l* brengt naar den landweg terzijde van *Daalhuizen*; *v*, behalve naar de oostelijke Rozendaalsche Bosschen, naar de Biezendaalsche Allée en verder naar Beekhuizen. De geschiktste wandeling naar Beekhuizen is evenwel: de Zutphensche Straatweg, die even voorbij het *Huis Overbeek* (waterpartij) *l*, een trotsche beukenlaan wordt. Deze volgt men tot aan de villa *Nederhagen l*, tegenover de

oprijlaan naar het **Kasteel Biljoen**.

De grondslagen van dit kasteel dateren uit de elfde eeuw, maar het heette toen *Curtis Bruoche*. In zijne tegenwoordige gedaante, indrukwekkend met zijn vier hoektorens en dubbele grachten, werd het in 1530 gebouwd door Karel hertog van Gelder. Deze herdoopte Bruoche in *Bouillon*, dat in den volksmond Biljoen werd. (De geschiedschrijver v. Spaen † 1817 heeft op Biljoen gewoond) Achter de boerderij tot het landgoed behoorende, is nabij den IJsel eene vischweekerij op bescheiden schaal ingericht.

De tegenwoordige eigenaar van Biljoen, de heer Lups, telt ook

Beekhuizen

onder zijne bezittingen, waar belangrijke nieuwe aanplantingen van zijn streven getuigen, om de schoonheid der streek ook voor de toekomst te behouden. Bij Niderhagen sla men de laan van jonge, rijzige kersenboomen, gen. de Beekhuizer

renberg (bank, schoone vergezichten) deze vijver kan bereiken. Van den vijver (waternival over trappen) volge men of de kronkelende beek, tegen den stroom op, of de breede laan in dezelfde richting. Na tien minuten wandelens door een romantische natuur, heeft men het *Hôtel Beekhuizen* (III F 16), een Zwitsersers chalet, bereikt. Open galerij, rustieke brug over de beek, waterval, woudpartijen. Het Bosch van Beekhuizen is op een aantal heuvelen van aanzienlijke hoogte aangelegd. Van het zuiden naar het noorden volgen achter elkander Keienberg, Ossenberg en Kamerdalsche Berg. Groote verscheidenheid van vergezichten. Van den *Kamerdalschen Berg*, ook wel *Amphitheatet* genaamd, bereikt men aan de eene zijde, langs eene vrij groote steile, een pittoresk dal. — Achter het logement wijst een voortdurend rijdend pad den weg naar den oorsprong der beek, waar de natuur nog enigermate het eigenaardig woest karakter van vroeger draagt. De paden over de hoogten hier voeren naar den *Zijpenberg* (een half uur). Het uitzicht van den top loont in alle opzichten de moeite van het stijgen.

Kasteel Biljoen.

(Naar eene fotogr. van de HH. Brainich en Leusink).

Allée, in. Bij het bruggetje over de beek voert het breede zandpad 1, langs de beek (watermolen) naar *Klein-Beekhuizen* (pension) en verder, vóór de schuur heen, naar den grooten vijver (bank); terwijl men ook over den *Keien- of Ster-*

Beekhuizen werd door den baron van Spaen in een lustoord herschapen. Vóór hem vond men slechts heide en eikenakkermaalsboschjes.

De kortste weg van Beekhuizen naar

Rozendaal

is die over de hoogte, welke den naam van *Pinkenbergh* draagt. Rechts van den breeden rijweg tegenover het hôtel wandelt men den nieuwen weg of het pad op, dat langzaam stijgend door het hout voert. Na tien minuten bereikt men 1. gezicht op de Bosschen van Beekhuizen) eene hoogte (bank), waar de naam *Kluzenaarsberg* op een bord staat aangeduid. Een der fraaiste vergezichten uit den geheelen omtrek geniet men hier op de IJselstreek en de hoogten daarachter. Naar het Noorden uitzicht op de heide het Rozendaalsche Veld, geflankeerd door de Bosschen van Beekhuizen en Rozendaal.

Achter den Kluzenaarsberg is in het voorjaar van 1889 eene pyramide van zand — de *Emma-pyramide* — opgericht, van welker top men een treffend schoon uitzicht geniet naar alle windstreken. — Vóór den *Kluzenaarsberg* verheffen zich nog andere heuveltoppen, zooals de *Manege-berg* en *Torenberg*.

Van den Kluzenaarsberg geleidt een breede laan door het bosch in tien minuten naar het park van Rozendaal.

Van Rozendaal naar Beekhuizen is in 1887/88 door de „Werkverschaffing” te Velp op initiatief van een financieel gesteund door de „Ver. tot bevordering v. h. Vreemdelingenverkeer” een rijweg over den Kluzenaarsberg aangelegd, die de schoonste vergezichten aanbiedt. In 1888/89 is deze weg verlengd over Beekhuizen (Zijpenberg) en de Heuven naar de Steeg, zoodat thans een tweede rijweg van Oosterbeek (over de heuvelen) naar de Steeg is tot stand gebracht.

Rechts van bovenbedoelde laan van den Kluzenaarsberg naar Rozendaal is het *Rozendaalsche kerkhof* gelegen, waar voor den dichter P. A. de Genestet († 1861) een eenvoudig grafmonument is opgericht. Slechts door een zerk is de plek aangeduid, waar B. ter Haar, de dichter van Huibert en Klaartje († 1880) te Velp begraven ligt. — Voor den historische-schrijver en dichter W. J. Hofdijk werd den 1. Sept. 1888 hier een graf gedolven.

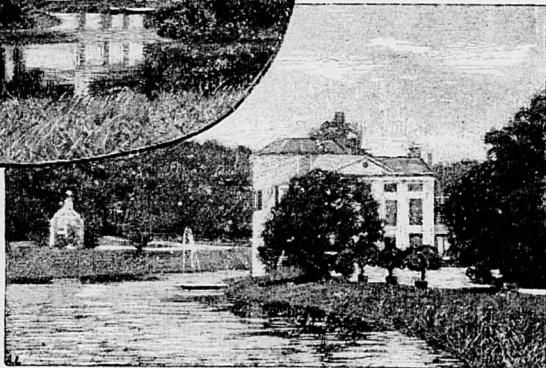
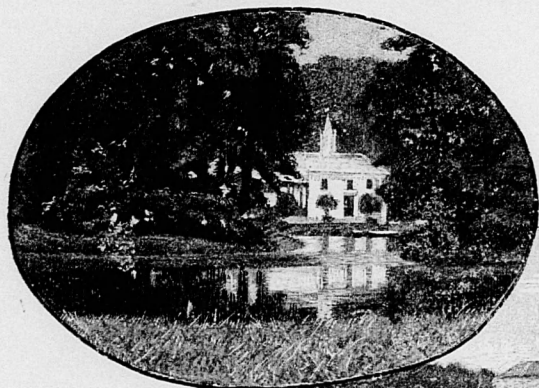
Het boschpad langs de begraafplaats brengt den wandelaar naar een hooger gelegen terrein, vanwaar men (bij de

Schaapskooi waarnaar dit punt zijn naam draagt) een verrukkelijk doorzicht geniet over Rozendaal heen. De beukenlaan hier volgende wijst, rechtsafslaande, de weg

naar den hoogen *Tonberg* III F 14 (vergezicht over heide en bosch) zich van zelf aan.

ROZENDAAL.

De tegenwoordige gemeente Rozendaal is de eigenlijke heerlijkheid van dien naam. Zij telt p. m. 500 inw. en heeft eene Protestantsche kerk. Door de beek, die het landgoed doorsnijdt, worden molens in beweging gebracht. Overigens wordt het grootste vertier aangebracht door de vele families, die hier de zomermaanden *en pension* doorbrengen. Tot het landgoed behoort het familiehôtel *Logement op den Berg* (III F 15), dat gebouwd is in den vorm van een Zwitsersch chalet en gelegen op eene met een dicht bosch beplante, terrasvormige hoogte, die het park van het *Kasteel Rosendaal* voor den Noordenwind beschut.

Kasteel Rosendaal.

(Naar photographien van den Hr. B. Bruining.)

Rosendaal is een der vermaardste, en aanzienlijkste landgoederen van Gelderland, ofschoon van het oude kasteel nog slechts een gedeelte van een zwaren ronden toren met veertien voet dikke muren is overgebleven. In dezen toren wordt nog altijd eene oude bibliotheek bewaard, die rijk is aan werken van 1650 tot 1700. Door w. den antiquaar Frederik

Muller werd in 1868 daarvan een catalogus gemaakt. — Een smalle steenen trap in den muur leidt uit de bibliotheek naar „de gevangenis”, een klein, duister hok, waar hertog Reinoud III vijf jaren lang werd opgesloten, zooals de overlevering wil. — In de vestibule, die versierd is met tal van geweien, afkomstig van op het landgoed geschoten herten, wordt nog

eene eikenhouten zetel bewaard, die eenmaal de gerechtstoel van hertog Karel van Gelder moet zijn geweest. — Van Rosendaal wordt reeds in 1314 melding gemaakt. Het was hier, dat graaf Reinoud II, ter eere van zijn bondgenoot Willem den Goede, een steekspel gaf; het was ook Rosendaal, dat getuige moest zijn (1593) van Karel hertog van Gelder's vernedering voor Filip den Schoone.

De geslachten van Arnhem en Torck hebben het park met zijne schelpengalerij en waterwerken, zijn „bedriegertjes” en kettingbrug, zijn vijvers en lanen, zijn tuinen en oranjerie, zijn Zwitsersche gedeelte en woudpartij, die nog den roem ervan uitmaken, aangelegd; de tegenwoordige eigenaar, de baron v. Pallandt, stelt er eene eer in, den ouden roem te

Den Zutphenschen Straatweg hebben we gevolgd tot aan Nederhagen *l* en Biljoen *r*. Als eene bekoorlijke allée van zware beuken loopt de weg een geruimen tijd door. Links uitzicht op de hoogten van Beekhuizen, rechts op het kasteel Biljoen en verder op het Worthrhedensche Broek.

Tegenover het logement en koffiehuis „de Roskam” *l*, bij den Worthrhedenschen Tol, voert eene laan *r* naar de doer zwaar hout omgeven buitenplaats de *Kruishorst*. — De weg hierlangs voert naar **Worthrheden** (413 inw.), waar de buitenplaats *Scherpenhof*, dicht bij den IJsel, door haar fraai hout de opmerksaamheid gaande maakt. Van Worthreden wandelt men geleidelijk naar **Rheden**, een landelijk dorp (zeer oude kerk), dat aan den kant van den IJsel bekoorlijke

handhaven. Geen ander buitenverblijftrekt dan ook jaarlijks zoovele duizenden bezoekers uit alle oorden van het land en uit den vreemde, als Rozendaal. (Toegang met geleide, drinkgeld naar believen, wordt verleend door den boschwachter aan den voet der hoogte, waarop het hôtél is gelegen.)

Van het hôtél de breede laan *r* de Koningslaan inslaande, komt men binnen weinige minuten op den *Koningsberg* (plateau met banken, panorama), vanwaar men weldra, dalende, de Ringallée van Rozendaal bereikt. — Achter het hôtél wandelingen door het bosch. — De afstand tot Velp is 20 minuten. Ter weerszijden van den rijweg eene laan van iepen.

Het gedeelte van den Zutphenschen Straatweg tusschen de Roskam en het buitenverblijf *Valkenberg*, *l* (IV F 18) is eentoniger dan men in deze streek gewoon is. Toch ontbreekt afwisseling geenszins. Het landgoed *Heuven* en de heuvelrij *l*, het gezicht op Rheden en Doesburg *r*. Het landgoed *Valkenberg* kan slechts met bijzondere vergunning worden bezichtigd. Bijzonder fraai hout.

Van het Station de Steeg (IV F 19) wandelt men in weinige minuten naar het *Hôtél de Engel* aan den straatweg *l*. (Tuin en overtuin, gezicht op den IJsel, Doesburg, den Eltenerberg en Montferland *r*, op Rhederoord *l*; familiehôtél en table d'hôte, zeer gezocht.)

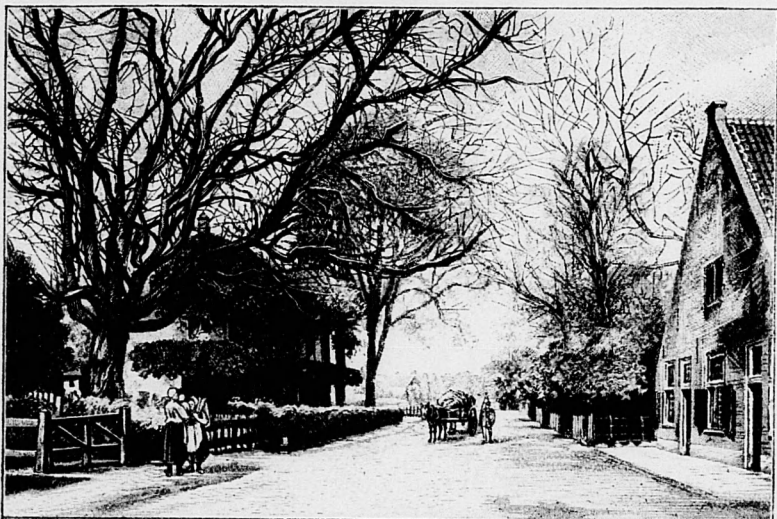
DE STEEG

telt met Middachtersteeg, Ellekom en andere omliggende buurtschappen, ruim 1500 inw. Ook hier verblijven verscheidene familiën eenigen tijd van het jaar *en pension*. De ligging is pittoresk, het aanzien welvarend. Vermaarde landgoederen. Uitgestrekte wandelingen door heuvelachtige en boschrijke streken.

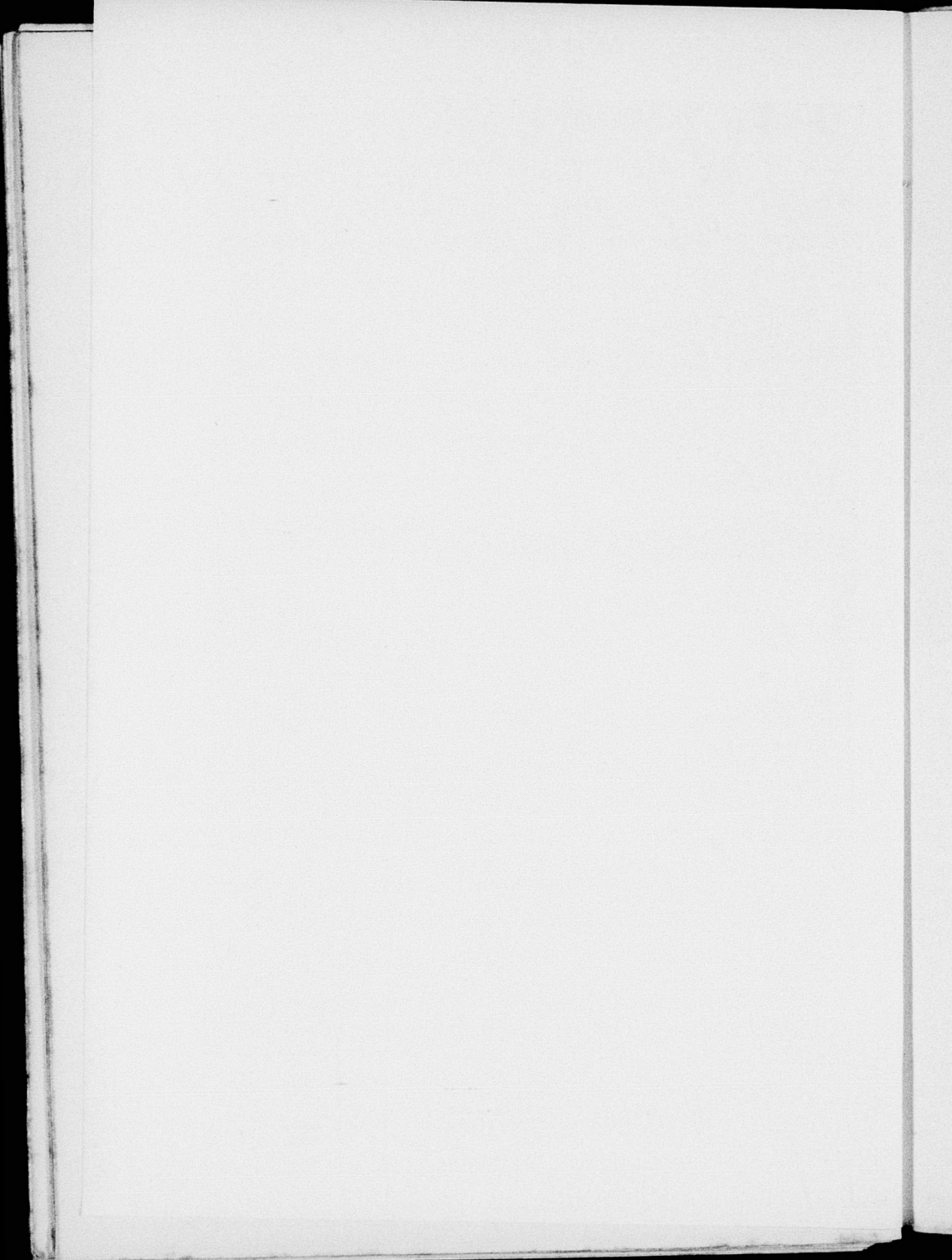
Rhedersteeg *Hôtél „de Engel”* van C. Goedvriend, met 25 kamers, 2 zalen, enz. en grooten tuin. Voor logés vrije wandeling op *Rhederoord*. Pension *f* 4.50,

logis et déjeuner *f* 2.—, diner *f* 2.—
Table d'hôte om 5 uur. Tevens koffiehuis en stalhouderij.

Een nieuw hôtél is het *Badhuis*

DE STEEG. GEZICHT VAN DE „KIJKOVER” IN HET MIDDACHTER-BOSCH.
(Naar photographiën van de HH. Brainich en Lensink.)

"*Quisisana*", gelegen aan den IJseloever bij de spoorpoort. Twintig kamers. In dit badhotel bestaat gelegenheid tot het toepassen van gewone (warme en koude) medicamenteuse, hydro-electrische (monoen bipolaire) heete lucht- en stoombaden, douches in iederen vorm en van iederen benodigden warmtegraad, en van andere hydro-therapeutische hulpmiddelen. Voorts is aanwezig eene volledige inrichting voor electrotherapie, massage-kamer, enz. Gelegenheid voor diätetische en terreinkuren. Wandeltoin, gereserveerd voor de loges, op Rhederoord Pensionengeneesk. behandeling f 6.—. Buitengewone baden afzonderlijk.

Middachtersteeg. *Hôtel „het Wapen van Athlone"* van D. de Roos, aan het begin der Middachter Laan, met tuin. Tevens koffiehuis en stalhouderij. Veertien kamers. Pension f 4.— logis et déjeuner f 1.50, diner f 2.—, 2 paarden f 3.50. Ellekom. *Hôtel Brinkhorst* van A. E. Brinkhorst, aan den Zutph. Straatweg, met overtuin, 12 kamers en zaal. Tevens koffiehuis en stalhouderij. Pension f 3.50 à f 4.—, logies en ontbijt f 1.70, diner f 1.75. Table d'hôte om 5 uur à f 1.75. Rijtuig met 1 paard van het hotel naar het Station Dieren f 1.—, naar het Station de Steeg f 1.50.

Steeg of Rhedersteeg, Middachtersteeg en Ellekom zijn als zomerverblijf zeer gezocht. In vele villa's aan den schoonen Zutph. Straatweg vindt men gelegenheid om *en pension* te wonen.

Het landgoed **Rhederoord** (toegang onder geleide, waartoe men zich aanmelde bij den boschwachter in het witte huisje 1 van het *Hôtel de Engel*) werd in het midden der vorige eeuw aangelegd door de familie Brantsen, in wier bezit het nog altijd is. Het aanzienlijke landhuis is op den top van den heuvel gebouwd, vanwaar men een onbeperkt uitzicht geniet op de IJseloovers en de Graatschap. Het park munt uit door zijne

boschpartijen, lanen, gazons, bloemperken, vijvers, hertenkampenz. Te midden van eene groep beuken treft men een ouden hollen stam aan, waaruit ook bij langdurige droogte water opborrelt.

Een holle weg achter Rhederoord voert naar den *Rouwenberg*, een der hoogste punten van de Veluwe's heuvelen. Uitgestrekt panorama naar alle windstreken. Van den Rouwenberg loopt een zandweg over de *Asseltsche heuvelen* naar het

Onzalige Bosch.

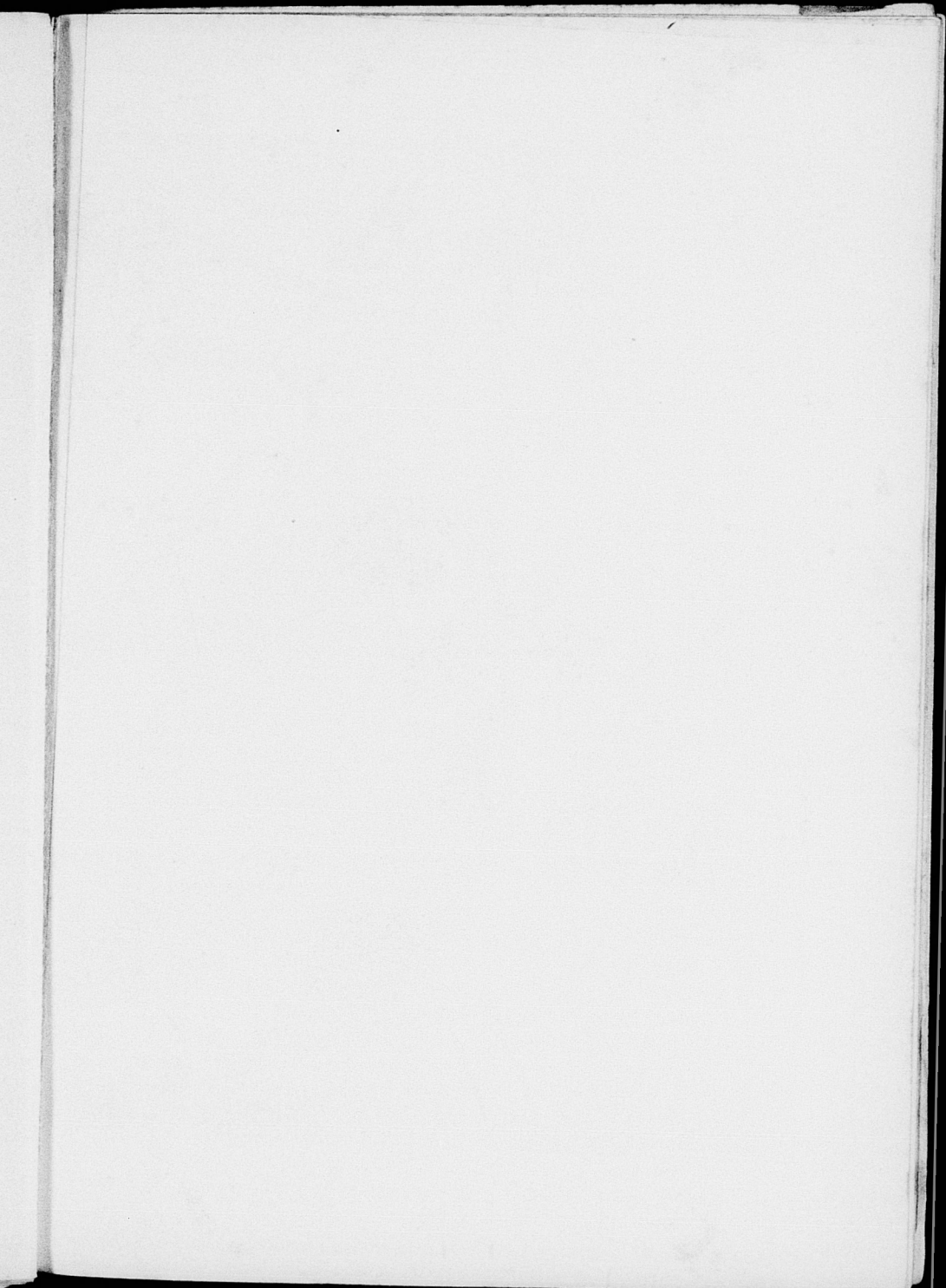
De meer gebruikelijke rij- en wandelweg naar het Onzalige Bosch begint enkele minuten voorbij het *Hôtel de Engel*. Eerste rijweg 1 die over de spoorbaan voert. De weg is deels een holle weg; hij klimt langzaam. Bij de boerenwoning, die tevens als uitspanning dienst doet (overtuin, neemt de kringweg door het Onzalige Bosch een aanvang (IV D 18.) — De legende zegt, dat Keizer Julianus aan deze, toen zeker onherbergzame streek, die door de Quaden werd bewoond, den naam van *Nemus Infestum* heeft gegeven. De dichter, de verschrikkingen van den tijd der roofzieke Quaden bezingende, heeft er zelfs „*Woud zonder genade*" van gemaakt. De *Offerberg* en de *Afgodsberg* herinneren nog aan den Heidentijden tijd. — Wanneer men den kringweg — voor rijtuigen geschikt en deels beklinderd — volgt, komt men vanzelf aan den een weinig terzijde, binnenwaarts, van den weg zich op een der hoogste punten bevindenden „*Koepel van Viruly*" (aldus genaamd naar den tegenwoordigen eigenaar). Van deze plek weidt de blik over een, door zijn ernst

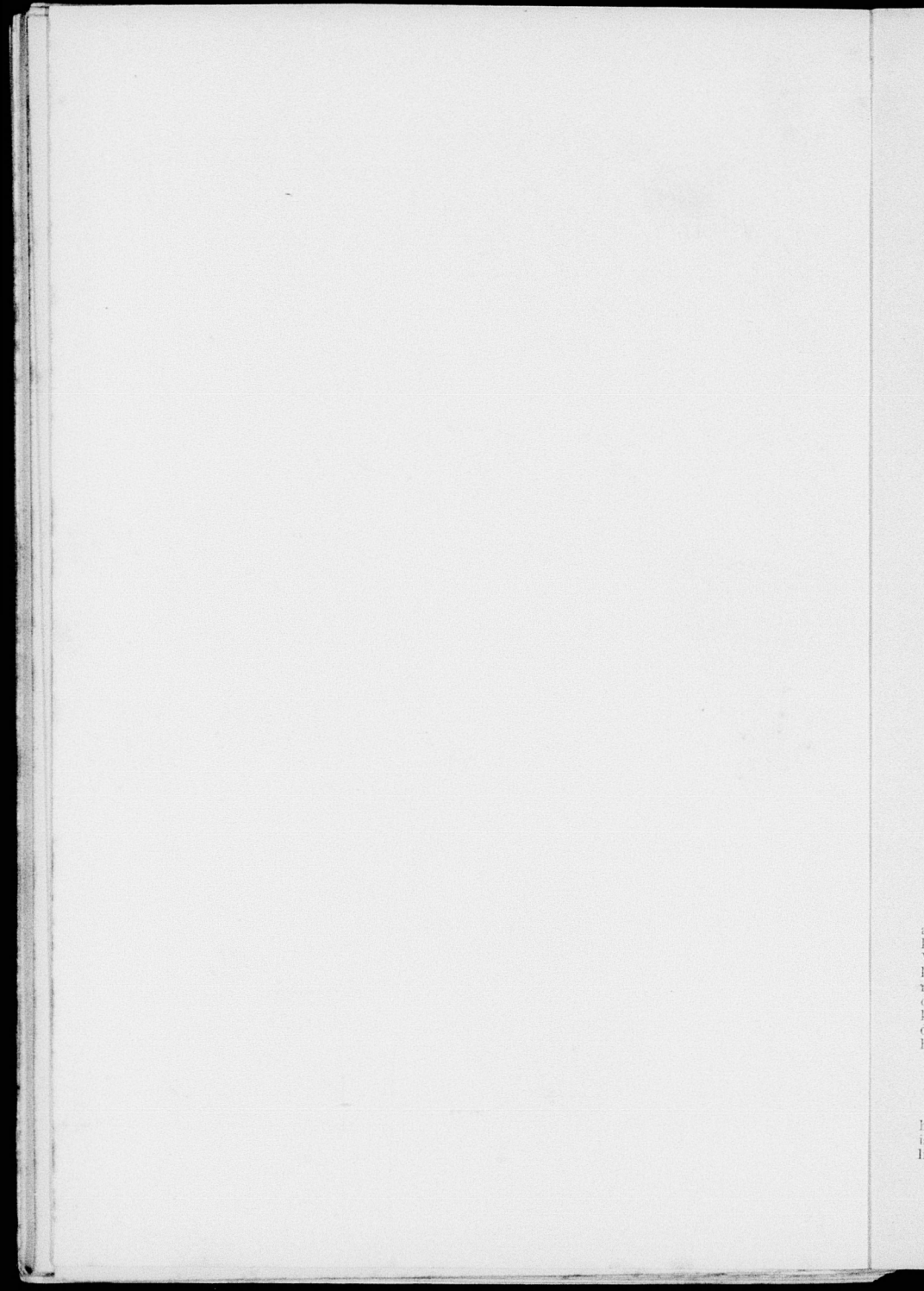
Middachter-laan.

(Naar eene fotogr. van den Hr. E. Bruining).

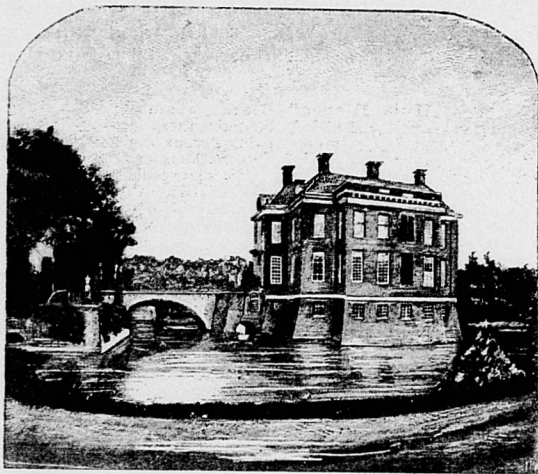

indrukwekkend, panorama. Het *Worthrhedensche Zand* met zijn hoogen heuvel-top „*Signaal Imbosch*” (110 M. III D 16) de *Essop*, de *Berenberg*, de *Velperberg* en andere hoogten van den *Worthrhedensche Heide* liggen hier voor ons. — Het hout van de *Onzalige Bosschen* is over 't algemeen nog jong; het zijn dan ook meer de bekoorlijke vergezichten over de heide en het woeste heuvelachtig terrein, die de vele bezoekers trekken. — Om van het *Onzalige Bosch* naar de *Nieuwe Plantage* te wandelen, waar de *Prins-Wilhelmsberg* (IV D 19) en de *Carolinenberg* (IV D 20) de hoogste toppen zijn, volg men den rand van het bosch; maar een gemakkelijk te vinden weg wijzen wij hieronder aan.

Het gedeelte van den *Zutphenschen Straatweg*, dat tusschen het *Wapen van Athlone* en den *Tol van Ellekom* is gelegen, vormt de schoonste laan uit geheel ons land. Ja, de **Middachter-Allée** heeft ternauwernood hare wederga ook buiten onze grenzen. De rechte laan is bijna 20 minuten gaans lang en tusschen de eerste van de dubbele rijen der zwaarste en hoogste beuken, die men ergens aantreft, meer dan 20 M. breed. Evenals de laan zelve vormen ook de zijlanen trotsche zuilengangen en gewelven als 't ware.

Kasteel Middachten.

(Naar eene fotogr. van de Hll. Brainich en Leusink.)

De *Middachter-Laan* ontleent haar naam aan het in de onmiddellijke nabijheid gelegen **Kasteel Middachten**. Nabij het *Wapen van Athlone* sla men de dwarslaan r. in. Het kasteel was eertijds een ridderhofstad met bijzondere rechten. De oude burcht, op welks grondslagen het kasteel is opgetrokken, moet reeds uit den tijd van *Drusus* dagteekenen. Het is herhaalde malen van gedaante verwisseld.

In 1643 vergrootte *Reinier v. Raesfeldt* het gebouw, toen het na plundering en brand herstel noodig had. Zijn tegenwoordige gedaante, massief en grootsch, heeft het te danken (1697) aan *Godert baron v. Reenen*, heer tot den *Ginkel*, graaf van *Athlone* en *baron v. Agrim*. Thans behoort het aan de grafelijke familie *Bentink*.

Links van de *Middachter-Allée* bevindt zich het

Middachter-Bosch.

De gemakkelijkste weg om naar het hoogste punt, de *Kijkover*, te wandelen, is de zijlaan bij den kolossalen beukenboom links van de hoofdlaan, herkenbaar aan eene

bank er om heen. Deze laan voert over de spoorbaan het bosch in. Haar ten einde wandelende en dan links afslaan, bereikt men na ternauwernood een kwartier

gaans den *Koepel* bij den *Duivelsteen*, een zwaar stuk graniet, dat uit het duinzand der heide, achter den berg, is opgedolven. Van den *Kijkover* zelf wordt veel van het uitzicht benomen door het welig opgroeiende hout langs de oostelijke helling; maar men behoeft slechts een paar minuten verder, rechtsaf (met den rug naar den *Koepel*) te wandelen, tot daar, waar een smal pad tusschen het kreupelhout langzaam naar beneden daalt, om te komen op eene ronde, omwalde plek, met boomen omgeven, vanwaar men weder een der treifendste panorama's kan bewonderen. Van deze plaats bereikt men binnen

tien minuten den hollen weg, die van den *Zutphenschen Straatweg* naar de *Onzalige Bosschen* voert.

Om eene wandeling te doen door het **Middachter-Bosch** — in welks dalen meermalen Zendingsfeesten werden gehouden — sla men aan het einde der laan (de laan van den bovenbedoelden beukenboom) een der wegen door het bosch rechts in. Deze boschweg kronkelt zich over hoogten en door laagten tot aan den Noordelijken rand van het woud. Hier brengt ons eene zijlaan terug in de *Middachter-Allée*, vlak bij den *Tol van Ellekom*.

ELLEKOM is een landelijk dorp met een klein, vriendelijk kerkje. *Villa's* met pension. Ook voorbij den *Tol* behoudt de zich hier een weinig ombuigende *Zutph. Straatweg* het karakter van laan. *Villa's* met uitgestrekte tuinen. Tien minuten van den *Tol* verwijderd is *r.* gelegen het *Logement Brinkhorst*. (Overtuin en bovenzaal, pension.) Een kwartier verder rechts, weinige minuten vóór men de kom van het dorp *Dieren* bereikt, het „*Huis Dieren*”.

Het tegenwoordige „*Huis Dieren*” werd door den graaf v. Wassenaer-Twickel, in wiens familie de bezitting nog is, gesticht op de grondslagen van een oud lustslot der Prinsen van Oranje. Stadhouder Willem II kocht het indertijd aan van de Balye der Duitse orde te Utrecht en zijn zoon Willem III herschiep de omgeving in een waar lustoord. In 1794 werd het slot eene prooi der vlammen. Er legerde toen krijgsvolk.

Tegenover het „*Huis Dieren*” brengt eene rechte laan, over de spoorbaan heen, den wandelaar binnen tien minuten naar den vroeger genoemden **Carolinenberg**, eene der vele „sterrenbergen”, die men in de omstreken van Arnhem vindt. Van den top der hoogte gaan straalsgewijze een 14tal lanen naar den voet; door elke dezer lanen heeft men een fraai gezicht op den omtrek tot in de wijde verte. — De langste der lanen is de kortste weg naar den **Prins-Willemsberg**, naar welks top, van bescheiden hoogte, een kronkweg voert. De natuur draagt hier een eigenaardig woest en romantisch karakter, dat zeer bekoort. Vooral de wandeling van hier naar het *Onzalige Bosch* maakt dien indruk.

DIEREN telt, met Spankeren en Soeren, p. m. 4000 inw.

Hotels: „*Hôtel de Kroon*” van C.

Brouwer, aan den *Straatweg* en den *Stoomtramweg* n. *Doesburg* enz. Groote tuin. Tevens sociëteit en koffiehuis. 20 kamers. Pension f 3.50 à f 5.— naar gelang van het jaargetijde, logies en ontbijt f 1.75, diner f 1.75, table d'hôte om 5 uur à f 1.75. — *Hôtel Westhoff* van A. L. J. Halverhout, tegenover het *Station*, tevens *Stationskoffiehuis* en *stalhoudery* en *Wachtkamer* van den *Gelderschen Stoomtram* n. *Doesburg* enz. 14 kamers, pension f 3.50, logies en ontbijt f 1.50, diner f 1.25. — *Logement „het Wapen van Gelderland”* van C. J. Holla, aan den *Straatweg*, tevens koffiehuis en *stalhoudery*, 6 kamers, kegelbaan. Pension f 3 à f 4, logies en ontbijt f 1.50, diner f 1. Rijtuig met 1 paard naar Arnhem f 3.50, naar *Zutphen* f 3.50. — *Koffiehuis Stationswachtkamer*. — Het „*Dierensche Veer*”, koffiehuis. Prachtig uitzicht over den *IJsel*.

Fraterwaard: *Logement*, koffiehuis en *stalhoudery* van J. v. Zadelhof, aan den *Doesburgschen dijk* bij de overlaat.

SOEREN: *Hôtel „Laag-Soeren”* van P. N. Bergheze, bij het *Station* van de *Ned. Locaalspoorweg-Mij.* Lommerrijke wandelingen. *Waterpartijen*. Tevens koffiehuis, 21 kamers. Pension f 4.— Logies en ontbijt f 1.75. Ontbijt f 0.60 à f 0.85. Diner f 1.75. — *Ladhuis Bethesda*.

Bethesda. Laag-Soeren.

Van *Dieren* is de afstand tot **Bethesda** een uur gaans. Men sla den *eersten overweg* voor het *station* in, *1.* — De ligging van het landgoed *Laag-Soeren* met zijne *Natuurgeneeskundige badinrichting Bethesda* is als herstellingsoord bij uitstek gunstig. 550 H. A. schaduwrijke lanen, bosschen, weiden, korenvelden, water-

partijen. Het hoofdgebouw voor de badgasten bevat 40 kamers, eetzaal, gezelschaps- en leeszaal, damessalon, biljartkamer enz. *Gymnastiektoestellen*, kegelbaan, croquet-baan enz. In een nieuwen vleugel vindt men badkamers voor gewone-, heete lucht-, stoom-, dennennaalden en verdere medicinale baden, alle

soorten van douches en volbad. De pensioenprijs met inbegrip van baden, douches, inwikkelingen en afwrijvingen, verschilt naar gelang van de ligging der kamers

van f 4.50 tot f 7.50, nam. tusschen 1 April en 1 Oct. De overige maanden f 0.50 minder of bijlangeren duur f 1.— minder.

B. APELDOORNSCHE STRAATWEG.

Van het *Velperplein* door de Apeldoornsche Straat naar den Apeldoornschen Straatweg. (Rechts nieuwe wijk *St.-Maarten*.) De weg stijgt van 15 M. op het Velperplein tot 40 M. bij den hoofdingang van Sonsbeek, een afstand van nog geen kwartier, links. Ook verder klimt de weg voortdurend. Bij de boerenwoning *Ruimzicht*, 1, weinige minuten voorbij *Sonsbeek*, is de hoogte 60 M.

Het landgoed **Sonsbeek** (niet meerte bezichtigen, tenzij met bijzondere vergunning) is sinds 1821 eene bezitting der familie v. Heeckeren v. Enghuizen De landgoederen *Sonsbeek* en *Hartjesberg* werden toen tot één vereenigd en de eerste naam alleen behouden, ofschoon in den mond van het volk de vermaarde naam „*Hartjesberg*” nog lang is blijven voortleven, ja nog heden niet geheel vergeten. Die vermaardheid heeft de plaats te danken aan de schoone ligging van het landhuis, op een der hoogste gedeelten van het terrein, met het uitzicht op Arnhem en op de Betuwe, en aan de waterpartijen, bosschen en dreven van het park. De bezoekers van Sonsbeek worden gewezen op het zeldzaam forsche hout, op de beide watervallen, grooter dan men ze elders in onze omstreken vindt, (onder den waterval bij den grooten vijver kan men doorwandelen), den schilderachtigen grooten vijver, de **belvedere**, die op het hoogste punt is gebouwd en ruim honderd treden hoog zich verheft, op den Apostolenberg den hertenkamp, de oranjerie, de zeer fraaie tulpenboomen, enz.

Even voorbij den ingang van Sonsbeek, achter de kleine hoeve, 1, geleidt een beukenlaan, de Holle Weg, door het dal naar een heuvelrug; deze schilderachtige weg krijgt hier den naam van Kluisweg (*r.* en 1. uitzicht op, door bosschen ingesloten, akkers) en voert naar den Schelmschen Weg (III F. 12. Dezen Kluisweg links afslaande, bereikt men weldra een kruispunt: de Schelmsche Weg snijdt hier den Deelenschen Weg. *R.* naar het tot Arnhem behorende dorp *Schaarsbergen* (zie onder C) 7. n. Arnhem terug, langs den Zippenschen Weg. — Bij den Kluisweg *r.*

den Schelschen Weg opwandende, (uitzicht op de *Zuarte Bergen*) komt men aan de *Bosschen van den Waterberg*, 1. Onder den naam van „**Waterberg**” of „**de Kluis**” staat de witte boerenwoning

Waterval op „Sonsbeek”.

(Naar eene fotogr. van de Hhr. Brainich en Leusink.)

bekend, die op eenigen afstand van den weg is gelegen, met een paar waterplassen er voor, welke de eigenaardigheid bezitten, dat ze, ofschoon de hoogte hier 80 M. bedraagt, nooit verdrogen. De bosschen achter den Waterberg bieden eene bekoorlijke rondwandeling aan.

Het kleine dennenbosch *r.* van den Apeldoornschen Straatweg (vergezicht op Arnhem) heet het *Koningsbosch* (wandeling langs het *Hoogwaterreservoir* naar de *Steenen Tafel*); het hout, dat de

heuvelklingen en valleien *l.* bedekt, maakt de *Bosschen van 't Alteveer* uit. Op een half uur afstands van Arnhem komt men aan de kleine hoeve *Moscowa*, *l.* Kort te voren heeft de Oude Deventerweg den Apeldoornschen Straatweg in schuine richting gesneden. Deze Oude Deventerweg verbindt den *Hommelschen Weg* (bij het Hoogreservoir) met den *Schelmischen Weg* (bij den *Waterberg*).

Bij *Moscowa* loopt *r.* de *Hommelsche Weg* op den Apeld. Straatweg uit, terwijl men van hier, den rand van het bosch volgende, in enkele minuten de *Steenen Tafel* bereikt. (Zie bl. 23).

De breede laan van jonge boomen *l.* is de Weg naar de Begraafplaatsen. Achtereenvolgens zijn hier gelegen de Israëlitische, de R.-Katholieke en de Protestantische **Begraafplaatsen**. Voorbij deze

doodenakkers zijn op een gedeelte van de heide, die van oudsher als de **Galgenberg** bekend is, de *Schietbanen* van de schutterij en de infanterie en het *Exercitie-veld* der infanterie aangelegd. De *Schelmische Weg* loopt om de Begraafplaatsen en het *Exercitie-veld* naar den Apeldoornschen Weg, om dien te kruisen en dan zich naar *Rozendaal* te richten, dwars door het bouwland heen.

Voorbij den *Schelmischen Weg* (wegwijzer) wordt de omgeving van den Apeldoornschen Weg weder boschrijk. *R.* het dusgenaamde *Stadsbosch*, *l.* de bosschen, die de *Arnhemse Heide* bedekken.

Bij den *Tol van Valkenhuizen* sla men *r.* het **Stadsbosch** in. Hoe dieper men hierin doordringt, des te eigenaardiger wordt de bodem, die als 't ware uit eene aaneenschakeling van honderden lage terpen bestaat, welke geplaatst zijn met den en berken en eiken van de grilligste vormen; open zonnige en zandige plekken

verleenen eene bijzondere bekoorlijkheid aan dit bosch, dat zich over eene vrij aanzienlijke breedte van den straatweg uitstrekt over den *Tonberg* bij *Rozendaal* toe. De boschwegen snijden de *Ring-allée*.

Het bosch links van den Apeld. Straatweg, de *Arnhemse Heide*, wordt minder bewandeld. De bosschen zijn rijk aan wild.

Den al einzamer wordenden Apeldoornschen Straatweg volgen wij niet verder dan tot kilometerpaal 16, waar hij den *Koningsweg* snijdt. Deze weg voert *l.* naar het dorp *Schaarsbergen* (zie onder C), *r.* naar het *Worthredensche Zand* en wel naar *Signaal Imbosch* (III D 16), hoogte 110 M.

C. DE ZIJPSCHE WEG.

Naar den Zijpschen of Zijpendalschen Weg verlaat men de stad door de viaduct bij het *Telegraafkantoor*. Hij leidt rechtuit voorbij de watermolens, die door de *Sonsbeek* in beweging worden gebracht. (*R. gezicht op Sonsbeek en zijn rijk geschakeerd, zwaar hout, Fontein*).

Vóór men aan *Rustplaats*, eene uitspanning *l.*, komt voert een drietal nieuw aangelegde straten naar den *Amsterdamschen Straatweg*. Voorbij *Rustplaats* bevindt zich *l.* het *Artillerie-park*. Rechts van den Zijpschen Weg uitzicht op het park en de vijvers van *Sonsbeek*, en verder op het daar aangrenzende park en het landhuis van de *Zijp* of *Zijpendal*. Schilderachtige boompartijen.

Tegenover de hoeve *Teerplaats*, bij de scheiding van de landgoederen *Sonsbeek* en *Zijpendal*, voert een smalle weg *l.* de hoogten op, die den Zijpschen Weg van den *Bakenbergschen Weg* scheiden. Uitzicht op de stad. Wandelring door het *Bosch van de Kleine Zijp* of het *Jachthuis*, bekoorlijk gelegen tusschen rijzige naald-

boomen, naar den *Schelmischen Weg*. Op geringen afstand de uitspanningsplaats *Warnshorn*. Zie onder D.

Het landgoed *de Zijp* is reeds sinds 1699 in de familie *Frantsen*. Vroeger stond hier een der „spijkers” van hertog *Karel van Gelder*, en wel het **Gulden Spijker** (III G 11) waarnaar nog altijd de kleine

woning, die tegenover de Zijp gelegen is en de aandacht trekt door hare met klimop begroeide muren, dienzelfden naam draagt. Waarschijnlijk heeft het hoofgebouw ook wel daar gestaan. De vischvijvers en een toren bevonden zich ter plaatse van het tegenwoordige huis, welks zware muren uit het water oprijzen. Het

terras voor het gemoderniseerde kasteel wordt aan weerszijden begrensd door een achter klimplanten verseholen bijgebouw, het oude karakter van het geheel wordt hierdoor nog verhoogd. Het park munt uit door zijn fraai hout en bevallige waterpartijen.

Voorbij 't Gulden Spijker treft men *r* eene kleine boerenwoning aan, *Casa Bianca* geheeten. Wie eene wandeling om de Zijp en Sonsbeek wil maken, volge hier den rand van het bosch, steeds rechts houdende.

Den Zijpschen weg vervolgende, bereikt men binnen enkele minuten den Schelmschen Weg. Waar deze gekruist wordt, krijgt de eerste weg den naam van Deelenschen Weg (handwijzer), terwijl een dwarsweg bij de kleine hoeve »de Kattenberg» (III G. 11) op den Schelmschen Weg uitloopt.

De Deelensche Weg wijst in rechte richting den weg naar het op een uur verder op de *Kemperheide* achter *Schaarsbergen* gelegen groote *Schietterrein der Infanterie*. (III D 11.)

Bij den *Kattenberg* kan men den *Kemperbergerweg r* (handwijzer) als eene voortzetting van den Zijpschen Weg beschouwen. Langs dezen *Kemperbergerweg* bereikt men in een uur het dorpje *Schaarsbergen*. De wandeling langs bosch en bouwgrond — de ontginning neemt hier met groote schreden toe — biedt veel afwisseling aan.

Van het landgoed *Menthenberg 1*, dat voorheen zoo rijk was aan zwaar hout, staat nog alleen het vervallen landhuis. Daarentegen is menige flinke boerenwoning verzezen op gronden, die daarachter zijn gelegen en vroeger tot den *Menthenberg* hebben behoord. Oorspronkelijk heette dit landgoed *Eerwijnsberg* en later *Bakenberg*.

Terzijde van den *Bakenbergschen Weg* zoowel rechts als links is er gelegenheid om de wandeling in eene andere richting uit te strekken. R. door de bosschen naar den *Deelenschen Weg, 1*, langs de boerenwoningen of, dichter bij *Schaarsbergen*, door de bosschen naar *Warnsborn*. Zie onder D.

SCHAARSBERGEN

is eene groene, maar nog geen zeer vruchtbare oase in de heide. Door het doelmatig aanplanten van dennen en akkermaalshout, heeft men hier en daar het stuifzand aan banden weten te leggen en eene laag teelgrond gekweekt, die, eenigszins althans, de ten koste gelegde zorgen vergoedt. Tegenwoordig maakt het dorpje met zijn net kerkje, school en verscheidene flinke boerenwoningen, omgeven door met zorg onderhouden tuinen en gaarden, een aangename indruk.

Vooraf langs den *Koningsweg*, dien de *Kemperbergerweg* hier snijdt, treft men tal van bewijzen aan, dat aan volharding de overwinning behoort. Niet alle plantages, als men ze zoo noemen mag, zien er even bloeiend uit; maar er zijn toch ontginningen onder, die den bezoeker verbaasd doen staan. We hebben hier meer bepaald het oog op de *Kruishorst* en op *Vrijland*. Vooral laatstgenoemde buitenplaats is de parel aan de kroon van het op de heide veroverde *Schaarsbergen*. Uitgestrekte boomgaarden

en tuinen met kassen en eene schat van bloemen, maken hier het verblijf des zomers tot eene weelde. Door den ontginner, den heer G. T. Coers, wordt met onvermoeiden ijver op denzelfden weg voortgearbeid.

Zowel de Kemperbergerweg als de Deelensche Weg — de laatste snijdt den Koningsweg vóór men aan *Vrijland* komt — brengen den wandelaar naar den *Kemperberg* en de *Kemperheide* met het *Schietterrein der Infanterie* in de verlenging van den Deelenschen Weg, en de *Schietbaan der Artillerie* (III D 10) in de verlenging van den Kemperbergerweg. De hoogte van het terrein is p. m. 50 M. De heide, die zich naar het Noorden uitstrekt, zoover het oog ziet, maakt een deel uit van de *Zwarte Bergen*.

Door den Koningsweg links van den Kemperbergerweg te volgen tot daar, waar hij den Ouden Koningsweg snijdt, (handwijzer) kan men langs laatstgenoemden weg den Amsterdamschen Straat-

weg bereiken. Van hier, bij de hoeve Reijerskamp (handwijzer), is het eene wandeling van anderhalf uur naar de stad terug. (Zie onder D.)

D. DE AMSTERDAMSCH E STRAATWEG.

Dezelfde viaduct, de Jansviaduct bij het Telegraafkantoor, die naar den Zijpschen Weg voert, geleidt naar den Amsterdamschen Straatweg. Het is de meest naar links gelegen weg langs de spoorbaan.

Voorbij de villa *Marienburg* r (uitzicht op Sonsbeek) komt men aan het **Tamboersboschje** (banken), vanwaar men het uitzicht heeft op *Sonsbeek*, r op *St-Maarten*, l op de *Vallei van de Zijp* en op de *Kleine Zijp*.

Tegenover het **Tamboersboschje** komt de Bovenbrugstraat op den Amsterdamschen Weg uit. Aan het einde dezer straat, nabij de eerste ijzeren brug over de spoorbaan is het *Protestantsch Diaconessenhuis* (Pl. B 2 n n) gelegen, eene

zeer geprezen inrichting voor de ziekenverpleging, met eene afzonderlijke woning voor besmettelijke zieken daartegenover. Rechts van den Amsterdamschen Weg zijn eenige nieuwe straten in aanleg, die naar den Zijpschen Weg loopen.

De Amst. Weg stijgt vrij snel. Is op het plein voor het Telegraafkantoor de grondslag p. m. 18 M., bij de *Beierschbierbrouwerij* »de Kroon», l., is hij reeds 40 M. Tusschen de bandfabriek, mede l., de brouwerij en de spoorbaan zijn in de laatste jaren tal van nieuwe straten verzezen. Voorbij de brouwerij is r de theetuin **Rozenburg** gelegen. (Gelegenheid om kamers en *pension* te huren.) Weinige schreden verder komt de Bakenbergsche Weg (handwijzer) op den Amst. Weg uit.

Warnsborn.

Deze Bakenb. Weg r brengt den wandelaar langs het *Bosch van den Sterrenberg* l (lon merrijke lanen en sterrebosch) naar de uitspanning **Warnsborn**, (een half uur van de viaduct bij het kruispunt van den Bakenbergschen en den Schelmschen Weg. De uitspanning *Warnsborn* biedt ruime gelegenheid aan tot het geven van buitenpartijen; ook zijn er kamers en *pension* te verkrijgen. Pleisterplaats. Wandelingen door de bosschen.

Het eigenlijke landgoed **Warnsborn**, waartoe de uitspanning, tevens boerderij, behoort, is evenals de *Sterrenberg*, de *Menthenberg*, *Heinoord*, *Mariëndaal* en de *Lichtenbeek*, (waarover later) aan de heide ontgonnen. In 't midden der 17e eeuw werd Warnsborn aangelegd. Den Bakenbergschen Weg, van de uitspanning af, vervolgende, hoogstens tien minuten, komt men aan eene boerenwoning „Hoog Erf” aan den rand van het

bosch. Hier wandelt men het bosch in, dat rijk is aan heerlijke partijen. Eene beek baant zich een weg tusschen hooge, bemoste oevers door, beplant met reusachtige eiken en beuken. Het heerenhuis, in eene vallei gelegen, is het oude „Laag-Erf." De laan, die tegenover de tuinmanswoning, met hare Gothische ramen, naar het zuiden loopt, geleidt naar den heiweg, die *Warnsborn* van *Lichtenbeek* scheidt.

Ook het bosch achter het landhuis heeft bekoorlijke gedeelten, vooral bij de vijvers en weideparken. De familie de Bruijn, tot 1888 eigenares, zette de ontginningen met vrucht voort. Het hoogere terrein is hier gemiddeld 40 M., zoodat het ten opzichte van de uitspanning *Warnsborn* eene vallei is, want in de nabijheid daarvan is de verheffing van den bodem p.m. 70 M.

Keeren we naar den Amsterdamschen Weg terug. Op het hoogste gedeelte van de landpunt, die gevormd wordt door den Amst. Weg en den Bakenbergischen Weg, verheft zich het, in style Henri II opgetrokken, heerenhuis *Hoogekamp*, van welks terras men een uitgestrekt vergezicht heeft op *Sonsbeek*, de stad en de Betuwe daarachter. Voorbij *Hoogekamp*: villa's, *l. Rosorum* en *Den-Enk*, met een hertenkamp, terwijl vóór men aan *Den-Enk* komt een pad *l.* den weg wijst, langs de villa *Klim-en-Daal* naar den Parallelweg. Tegenover *Den-Enk*, *r.* van den Amsterd. Weg, ziet men het vriendelijke landhuis van den *Sterrenberg* tusschen het hooge geboomte liggen; terwijl naast *Den-Enk* het *Bosch van Heienoord* zich uitstrekt.

De *Sterrenberg* (III H 11) heette vroeger naar zijn' eersten bezitter „*Mogzenberg*"; het landgoed dagteekent uit het laatste vierde der 17e eeuw, toen hier alles nog heide was. Van de natuurlijke gesteldheid van het terrein is met smaak partij getrokken door de laatste eigenaars (de familie Luden) ter verfraaiing van park en bosch. Eris geene vrije wandeling.

Het *Bosch van Heienoord* (III H. 11) is niet zeer uitgestrekt, maar trekt niettemin vele wandelaars, en terecht, zoowel om de dichte nabijheid van de stad als om de bekoorlijke gedeelten er van bij den „*Koepel*", zooals nog altijd het aan den rand van het bosch gelegen landhuis wordt betiteld door de Arnhemmers.

Behoorlijk doorzicht op de stad en den Rijn. — Heienoord heeft tot de kloostergoederen van *Mariëndaal* behoord (zie onder E) en later tot het aanzienlijke landgoed *Lopen* of *Loepen*, een naam, die verdwenen is. — Van den „*Koepel*" voert een breede met acacia's, witte berken en beuken en sparren omzoomde zandweg, die het geheele bosch doorsnijdt, zuidwaarts en *l.* afslaande naar de tweede ijzeren brug. *R.* weidende komt men bij de arbeiderswoning, aan de grens van het landgoed *Mariëndaal*.

Aan den Amsterdamschen Weg wijzen *l.* steenen naampalen den bovengenoemden breeden weg door het bosch aan.

Aan het Heienoordsche Bosch grenst dat van *Mariëndaal*, waarvan de voornaamste toegangswegen eveneens door naampalen zijn aangeduid. Bij den *Tol van Lichtenbeek* krijgt de Amsterdamsche Straatweg een trotsch karakter. *R.* de lanen naar *Warnsborn*, *l.* die naar *Mariëndaal* (de Schelmsche Weg kruist hier den straatweg), terwijl ter weerszijden van den rechten straatweg zelf het forsche geboomte den grootschen indruk niet weinig verhoogt. Voorbij de villa *Klein Warnsborn r* en de boerderij *Boschveld l.*, doorsnijdt de straatweg het landgoed *Lichtenbeek*, een der meest schilderachtig gelegen buitenverblijven in den omtrek van Arnhem.

Lichtenbeek,

dat evenals *Heienoord* een deel der kloostergoederen van *Mariëndaal* heeft uitmaakt, dateert van 1651. De tegenwoordige bezitting — van den graaf v. Limburg Stirum — kan bogen op eene alleregelijkste samenwerking van natuur en kunst,

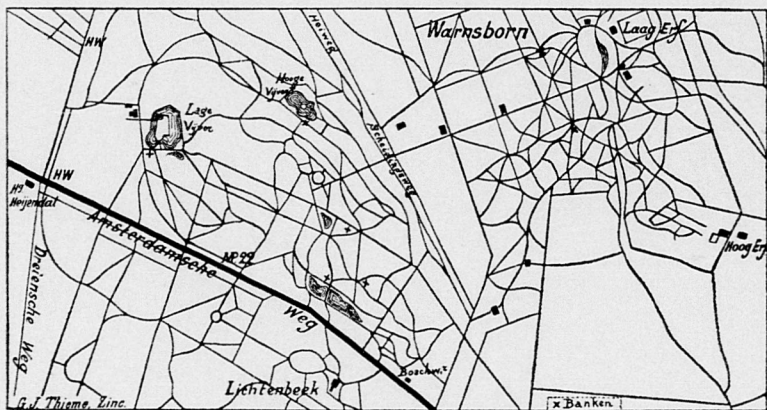
die te meer bekoort, omdat de eerste de overhand heeft behouden. *L.* verschuilen zich het bevallige landhuis en zijn bijgebouwen in het park achter het lommer van schilderachtige boomen, ware studiemodellen, en heesters rijk aan afwisseling — *r.*

aan de overzijde van eene door steile kanten ingesloten beek, het bosch met zijn donkere partijen, waartusschen de boschwachterswoning op den voorgrond zoo goed uitkomt, en zijne lanen en waterpartijen, zijne holle bruggen en hoogten en laagten.

Voor eene wandeling door het *Bosch van Lichtenbeek* volgde men de beken, langs den vijver met het eendenhuisje. Het hooge hout, waaronder de zwaarste en fraaiste dennen, die in ons land gevonden worden, maakt hier plaats voor jongere aanplantingen, ofschoon vele der lanen, die het bosch doorsnijden, aan den vroegeren aanleg, naar den meer gekunstelden smaak van de 17e eeuw, herinneren. De paden langs de beken — van verschillend niveau — brengen vanzelf naar eene kleine hoogte, waarop eene bank is geplaatst. Schilderachtig boschdoorzicht. Van deze bank sla men, den rug naar den Amst. Straatweg gekeerd,

7. af., om den grooten vijver, een meertje gelijk, te bereiken. Door de beek, stroomopwaarts, te blijven volgen komt men er het gemakkelijkst. Langs het meertje in westelijke richting voortwandellend naar den Amst. Straatweg, komt men weldra aan een tweeden vijver, waar een wit huisje een zeer tekenachtig effect maakt. Het pad buigt om dezen vijver heen naar een rijweg, die den wandelaar in een paar minuten op den Amst. Straatweg terugbrengt (III F 9).

Om door het *Bosch van Lichtenbeek* naar dat van *Warnsborn* te wandelen, volgde men van de bovenbedoelde bank op de hoogte het boschpad daarachter in noordelijke richting. Men komt dan aan een breeden heiweg, dien men oversteekt. Het hek, dat de, op dezen scheidingsweg uitlopende, laan van *Warnsborn* afsluit, vermeldt dezen naam, zoodat vergissen onmogelijk is.

Wandelkaart van het Bosch van Lichtenbeek en het Bosch van Warnsborn.

Den Amst. Straatweg vervolgende, komt men, even voorbij mijlpaal 22 aan het boeren erf en de herberg *Hoog Heiendaal* (III G 9). Hier gaat 1 af de *Driensche Weg* naar het *Station* van den *Rijnspoorweg* te *Oosterbeek*. Afstand een kwartier.

De *Amst. Straatweg* zelf brengt den wandelaar door het *Papendalsche Veld*, langs boerderijen, die als oasen te midden der heide zijn gelegen, naar den *Tol* (II F 8). Wil men een ander einddoel bereiken dan het *Station Oosterbeek*, dan wandele men door langs de hoeven *Reijerskamp* en *Papendal*, voorbij de *Renbaan* van de *Geld. Harddraverij- en Renvereniging* naar het *Station Wolfheze*. Van *Lichtenbeek* naar *Stn.-Wolfheze* is een uur.

E. UTRECHTSCH E STRAATWEG.

Behalve de *Velperweg* is de *Utrechtsche Straatweg* de meest be-

zochte van de toegangswegen tot de stad. Hij volgt grootendeels den rug der zich naar het Westen uitstrekkende heuvelen van den Veluwezoom. Van Arnhem uit staan twee wegen open. De eene loopt van het *Hôtel de Zon*, langs de Haven (Oude Kraan), naar de wandeling „*Onderlangs*”, de andere van het Stationsplein, door de Utrechtsche straat naar „*Bovenover*”. Beide namen duiden reeds hunne beteekenis aan: *Onderlangs* den berg en *boven* over den berg. De stoomtram naar Wageningen volgt den oever van den Rijn „*Onderlangs*”, de paardentram heeft zijn eindpunt voor *Buitensociëteit*, waar „*Bovenover*” geacht wordt te beginnen. Beide wegen loopen (op ruim tien minuten afstands van de stad) samen. *Onderlangs* levert met zijne dubbele lanen, de begroeiide steilte en 't ravijn *r.* en den Rijn *l.* eene bekoorlijke wandeling op; *Bovenover* ontleent zijn roem niet alleen aan het even boeiende als uitgestrekte vergezicht, dat men van de banken daar (hoogte 30 M.) geniet op de Betuwe en de hoogten bij Nijmegen, maar vooral ook aan de bekoorlijkheid van het schouwspel, dat het gezicht op de stad, als 't ware van den heuvel afdalende, en den Rijn met de schipbrug aanbiedt. *Oriënteertafel*.

Vóór men aan de banken van *Bovenover* komt, passeert men aan den Utr. Straatweg *r.* het hooggelegen *Hotel Bellevue* (Pl. B 2) en schuin daar tegenover, *l.*, op een vooruitspringend gedeelte van den heuvelrug, de *Buitensociëteit*. Van beider terrassen heeft men een verrukkelijk schoon uitzicht. De *Buitensociëteit* bestaat sinds 1845, maar het tegenwoordige gebouw is van 1874. Zij heeft eene ronde koepelzaal met eene boven-galerij en een foyer, terwijl ter weerszijden van de koepelzaal zich drie ineenslopende zalen uitstrekken; voorts aan de terraszijde, voor deze zalen, open verandahs. De muzieknis verheft zich op

den westelijksten uithoek van het terras. Vreemdelingen kunnen door de leden worden geïntroduceerd, ook op de buitenconcerten die in de zomermaanden des Zondags- en des Woensdagsavonds worden gegeven.

Voorbij de *Buitensociëteit r.* is het *St. Elisabeths-Gasthuis* gelegen. In 1879 werd het hôtel-garni „*Zomerlust*” verbouwd en tot gasthuis ingericht. Liefdezuusters, Clarissen, behoorende tot de orde der Franciskanessen — de tertiarij-orde van den H. Franciscus — kwijten zich hier op voorbeeldelooze wijze van de taak der ziekenverpleging. Eene kapel verrijst achter het gebouw.

Tegenover het gesticht vertoont de berg een breede kloof, dicht beplant, die de hoogte, waarop de *Buitensociëteit* zich verheft, scheidt van de volgende hoogten. Dit ravijn moet reeds in 1660 zijn ontstaan, toen bij zwaren storm een gedeelte van den berg werd losgerukt en naar den Rijn verschoven.

Daar, waar *Bovenover (r.)* villa's en gezicht op den *Koepel van Heienoord* en *Onderlangs* samenloopen is *r.* en *l.* een nieuw villapark geprojecteerd. Reeds zijn hier eenige villa's verzezen en voeren breede straten *r.* naar de tweede ijzeren brug over de spoorbaan en de in 1884 voltooide *Cellulaire Gevangenis*. *L.* staat te midden van hoog geboomte, vlak aan den Rijn, nog het oude huis *Hulkestein* op des sloopers hand te wachten. Het leelijke gebouw niet, maar wèl de naam verdient te worden behouden. *Hulkestein* was eens het eigendom van hertog Karel van Gelder en kwam later in het bezit van Philips v. Lalaing, graaf v. Hoogstraten, stadhouder van Gelderland voor keizer Karel V.

Bij den *Tol van Klingelbeek* brengt een pad *r.* den wandelaar achter de *Cellulaire Gevangenis* om naar de wandeling

langs de spoorbaan en de *tweede ijzeren brug*, terwijl de rijweg *l.* naar de, tot de gemeente Arnhem behorende, buurtschap

Klingelbeek en verder langs de *Rosandepolder* naar *Oosterbeek* (benedendorp) voert.

Een van de grootste buitenplaatsen aan de Klingelbeek, „**Rustplaats**” is sinds 1885 in een hôtél-garni herschapen. (Thans *Hôtel-garni Steijgerwaalt*.) Hoog hout, ruim

terras, uitzicht op de Betuwe en de stad.

De *Rosandepolder* herinnert aan de vroegere heerlijkheid van dien naam, ofschoon het „*Huis Rosandé*” sinds lang niet meer bestaat. Ook dit verdwenen slot was eenmaal eene bezitting van den meergenoemden hertog Karel van Gelder.

Bij den *Tol van Klingelbeek* krijgt de Utrechtsche Straatweg het karakter eener laan, *r.* begrensd door het landgoed «*den Brink*» met zijn zwaar geboomte, *l.* door het park van het fraai gelegen buitenverblijf *Hoogstede*. (Gezicht op het *Hessendal*, den Rijn en de Betuwe).

De straatweg wordt voorbij «*den Brink*» door de spoorbaan naar Nijmegen gekruist. Weinige schreden door de poort in den spoordijk vindt men *r.* de oprijlaan van het landgoed *Mariëndaal*.

Mariëndaal

is een der uitgestrektste bezittingen in de omstreken van Arnhem. Vroeger kwam het ook soms onder den naam van *Mariënborn* voor. Er was toen een klooster der Reguliere Kanoniken gevestigd (gesticht in 1392), welks muren door de Hervorming werden gesloopt. De steenen der oude gebouwen moeten gediend hebben om de muren en poorten van de vesting Arnhem te herstellen — De wandeling door de bosschen is vrij, en zelfs doet de tegenwoordige eigenaar, de heer v. Eck, alles om den wandelaar te gelieven. Tallooze banken vindt men op de plaats verspreid; de lanen dragen nette naamborijes; eene koepel is opgericht op een punt, waar men het lieflijkste uitzicht heeft, dat men zich denken kan; de paden zijn keurig onderhouden en tegenover dit alles staat slechts het beleefde verzoek, om niets te beschadigen. Is het niet jammer, dat zulk een verzoek nog noodig is?

De wandeling door het *Bosch van Mariëndaal* biedt eene groote verscheidenheid van genot aan. De reeds genoemde oprijlaan, de Middellaan, volgende, ter zijde waarvan men *r.* een vijver ontwaart, waarin de beken van *Mariëndaal* samenvloeiën, gaat men door de poort in de baan van den Rijnspoorweg naar het park. *l.* ziet men het landhuis met zijne tuinen en de keurige boerderij, *r.* het bosch met zijne waterpartijen, hoogten en laagten. De hoogte van het terrein wisselt af tusschen 30 en 70 M. Tegenover het huis verheft zich eene hoogte, waarop banken

G. J. Thome, Zine

Mariëndaal.

(Naar eene photogr. van den Hr. B. Bruining.)

zijn geplaatst, vanwaar men tusschen het hooge geboomte ter weerszijden een trefend doorzicht heeft, met klaterende fonteinen op den voorgrond, het tweede plan en den achtergrond. De laan achter beoelde banken inslaande, nadert men bin-

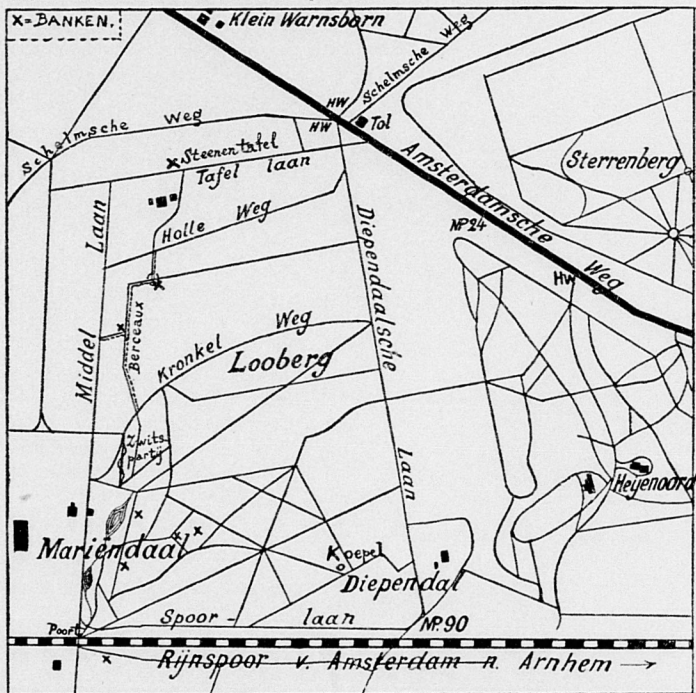
nen weinige minuten den **Koepel van Mariëndaal** r. Wij zeiden reeds, dat men zich bezwaarlijk een lieflijker panorama kan denken dan zich hier voor het verraste oog ontrolt. Arnhem achter het spoorweggravin, het Bosch van den Brink, de Rijn, de spoorwegbrug, de Betuwe, Oosterbeek — welk een afwisseling!

Van den Koepel bereikt men al spoedig de arbeiderswoning op de grens van Heinoord, waarover we onder D (zie bl. 31) spraken.

Wij keeren naar de *Middellaan* voor het huis Mariëndaal terug en volgen hier de beek, die door haar kronkelingen tusschen hooge, bemoste oevers, verbonden door een aantal rustieke bruggetjes, aan het landschap de eigenaardigheid verleent, welke in den mond van het volk zoo gaarne door de benaming „**Zwitsersche partij**” wordt aangeduid. Daar, waar deze bescheiden „Zwitsersche partij” eindigt, nemen de „**Berceaux**” een afgang, die in bochten en met een zijtak

van het dal in den Kronkelweg over den *Looberg* naar den *Hollen Weg* voert. Op den *Looberg* biedt een priëfel van fantastisch in elkaar gekronkelde beuken en eikentakken den wandelaar door de *Berceaux* eene rustplaats aan.

De genoemde *Kronkelweg* loopt uit op de *Diependaalsche Laan* — waar een nieuwe weg is aangelegd, die in rechte lijn een blik op het Huis Mariëndaal vergunt — terwijl de *Holle Weg* mede zich met de *Diependaalsche Laan* vereenigt, maar veel dichter bij den *Amsterdamschen Straatweg* (nabij den *Tol van Warnsbarn*). Evenwijdig met den *Hollen Weg* loopt de *Tafellaan*, aldus genaamd naar een steenen tafel, die hier is geplaatst ter zijde van den weg. — Van den pasgenoemden tol brengt de *Schelmische Weg*, om het westelijk deel van Mariëndaal heen, naar de *Mariëndaalsche Brug* over de *Rijnspoorbaan* (fraai uitzicht) en verder naar den *Utrechtschen Straatweg*.

Wandelkaart van het Bosch van Mariëndaal en het Bosch van Heinoord.

Weinige minuten voorbij de oprij- of Middellaan van Mariëndaal komen l. op den *Utrechtschen Straatweg* uit eerst een laan, die naar het station Oosterbeek van den Staatsspoorweg voert,

en vervolgens een eerste verbindingsweg tusschen den straatweg en den Beneden Dorpsweg van Oosterbeek.

Oosterbeek. Hotels: *Hôtel Schoonoord* aan den Utrechtschen Straatweg. Halte Oosterstoomtram. Pension van half Juni tot ult. Aug. f 4.50, overige maanden f 4.—. Gelegenheid om met equipage te logeeren. — *Hôtel Doornenkamp*, aan den Beneden Dorpsweg. Pension van half Juni tot ult. Aug. f 4.50, dienstboden en kinderen f 3.—. Table d'hôte. — *Dreienoord* op het voorm. landgoed Dreien, nabij de brug over het Rijnspeer, 2 min. van het station, 5 min. van de halte Stoomtram. Pension Juli en Aug. f 4.—, dienstb. en kinderen f 2.—. Bij langer verblijf billijker. Logement „*de Ploeg*”, aan den Beneden Dorpsweg.

Uitspanningen: *Oorsprong*, van Uittenboogaard. *Westerbouwing*, Wed. Thomassen. (Zie beneden.)

Koffiehuizen: *Rosande*, aan den Utr. Straatweg schuin tegenover het Gemeentehuis. — *De Kroon*, Utrechtsche Straatweg en Weverstraat. Tevens restauratie. — *De Ploeg*, aan den Ben. Dorpsweg. — *De Koude Herberg*, aan den Utrechtschen Straatweg, halve van den Stoomtram. — *Café Schoonveld*, nabij het Station Staatsspoor, Speeltuin.

Sociëteit in het *Hôtel Schoonoord* aan den Utr. Straatweg.

Post-enTelegraafkantoor, Weverstr.

Stalhouderij: Jan de Geest, achter *Hôtel Schoonoord*. N. Klaassen, Beneden Dorp bij de Herv. Kerk. Ploeg, Weverstraat. Aalbers, onder aan den Pietersberg.

Koks. Diners aan huis worden geleverd door A. H. Gerritsen, op Dreien; Mej. Schutte, Weverstraat.

OOSTERBEEK.

het voornaamste dorp van de gemeente Renkum, telt 4100 inw. Het maakt een schilderachtigen indruk. De bodem is heuvelachtig en doet het dorp onderscheiden in een boven- en een benedendorp. Onder bovendorp verstaat men de huizen en lange reeks villa's, met het Gemeentehuis en de pas gestichte R.-Kath. kerk, ter weerszijden van den Utr. Straatweg; onder benedendorp het gedeelte, dat paalt aan de Herv. Kerk, een zeer oud gebouw, waarvan nog de Romaansche stijl van den hoofdingang getuigt.

De legende — want meer is 't zoogenaamde geschiedkundige verhaal niet — zegt, dat in 1017 ten huize van den pastoor Bernulf, de latere Duitsehe keizer Hendrik III is geboren. Gisela, de gemalin van keizer Koenraad II, moest namelijk, toen deze naar Utrecht op reis was, te Oosterbeek achterblijven. Het gevolg van de gewichtige reden, die haar tot blijven

noopte, zou voor pastoor Bernulf zijn geweest, dat hem, die zich naar Utrecht spoedde om den Keizer de blijde tijding dat hem een zoon geboren was kond te doen, en daar juist aankomende toen de kapittelheeren het niet eens konden worden over de keuze van een bisschop, de mijter gracienselijk door den keizer werd aangeboden.

Beneden- en bovendorp worden door verscheiden straten met elkander in verbinding gebracht: Annastraat, Weverstraat enz. Het verschil in terreinhoogte tusschen de beide deelen is vrij aanzienlijk. De ligging is zeer gezond. Vooral des zomers houden talrijke vreemde families hier verblijf. Ruimschoots is dan ook de gelegenheid om *en pension* te wonen.

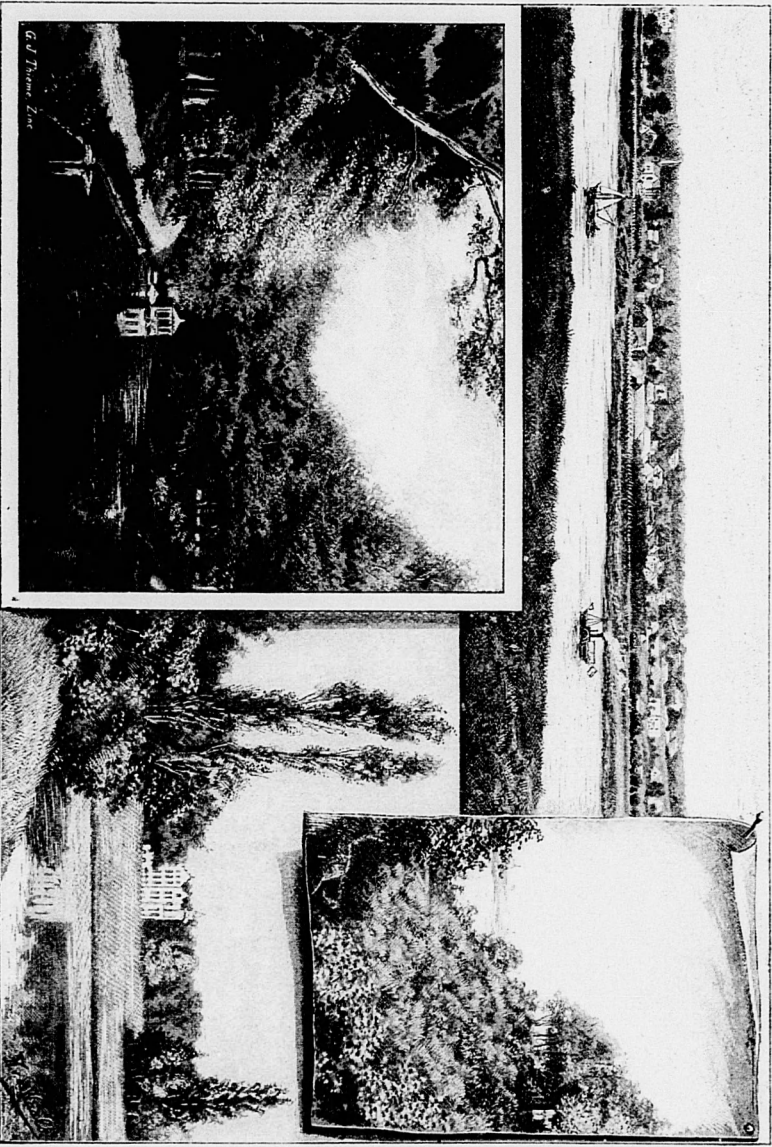
Op de begraafplaats te Oosterbeek (weg langs het *Zweiersdal*) vindt men o.a. de grafstenen van Mr. Jacob v. Lennep en den dichter v. 's Gravenweert. Een medaillon met de wit marmeren buste van v. Lennep en *relief* versiert het overigens zeer eenvoudige monument op diens graf.

Tegenover het *Hôtel Schoonoord* aan Utrechtschen Straatweg — tramwisselvoert *r* de Dreien-iche Weg naar het op weinige minuten afstand gelegen Station Oosterbeek (III G 10) van den Rijnspeerweg. Voor men aan den brug over den spoorweg komt, slaat men *l* af naar de uitspanning *Dreienoord*, waarvoor in 1884 het landgoed *Dreien* heeft plaats moeten maken. Uitgestrekt terrein van vermaak, partijen. Wandeling door het *Bosch van Dreien* naar den Utr. Straatweg. — Een

groot gedeelte van het voormalige landgoed wordt als bouwterrein geëxploiteerd. De aanbouw van villa's neemt daar jaarlijks toe. De uitspanning *Boschlust* is mede hier gelegen in de onmiddellijke nabijheid van het bosch.

Naast het *Hôtel Schoonoord*, *l*, brengt een landweg den wandelaar naar den *Pietersberg*, waar eene bank is geplaatst. Boeiend uitzicht op het benedendorp en den Rijn met de Betuwe daarachter. Van deze hoogte bereikt men binnen weinige minuten, *r* afslaande, de vijvers van het Hemeldal op het landgoed *de Hemelsche Berg*. (H. H. 8).

Aan den Utr. Straatweg wijzen, voorbij het landgoed *Hartenstein* *l*, twee steenen palen met het opschrift

OOSTERBEEK: GEZICHT OP HET DOOR. (Naar eenne photografe van de Hll. Brannich en Leusink.)
 DE „WESTERBOUWING“, DE GHOOTE VLAVER VAN HET LANDGOED „DE HEHELSCHE BERC“, HET KASTEEL ALDAR.
 (Naar photographien van den Hr. B. Brunning.)

Hemelsche Berg

7, den weg daarheen. Deze dreef volgende tot aan de met klimop begroeiende tuinmanswoning l kan men, hier rechtsaf slaande, de uitspanning de *Oorsprong* in enkele minuten bereiken — klimmend pad langs de afpaling van het park om het kasteel —, terwijl de laan / af, de Bergengpzooms Allee, naar den schilderachtigen grooten eendenvijver brengt. Wanneer men daarentegen den hoofdweg volgt, komt men vóór langs het kasteel bij de drie vroeger bedoelde achterelkander gelegen vijvers, in het Hemeldal, en daarlangs op den Beneden Dorpsweg.

Alle wandelwegen door de schoone bosschen van den Hemelschen Berg zijn in dit kleine bestek niet aan te geven; maar verdwalen doet men er niet licht. Op verscheidene punten vindt men banken.

Oorsprong,

het landgoed, dat aan' den Hemelschen Berg paalt. Het landhuis zelf blijft buiten beschouwing: 't is de landelijke uitspanning met haar reeks van „zitjes" langs de beken, die de belangstelling van den wandelaar gaande maakt. Het hooge, majestueuse geboonte en de beken van verschillend niveau met watervallen, groot en klein, geven aan deze plek eene bijzondere bekoorlijkheid.

Verderop, stroomopwaarts de beken

Westerbouwing,

waaronder men meer bepaald verstaat het bosch met den *Koepel* aan den rand der hoogte tegenover het *Drielsche Veer* aan den Rijn. Van den *Oorsprong* staan twee wegen open. Men volge of den grintweg, die langs het heerenhuis naar den Beneden Dorpsweg voert tot daar (weg naar het *Drielsche Veer*) waar een handw. den weg naar de uitspanning wijst, of het pad door het bosch, dat aan de westzijde van den grintweg zich uitstrekt. Dit pad loopt deels door het bosch, deels langs het kreupelhout naar den heiweg, die de noordelijke grens van de Westerbouwing uitmaakt.

Het plateau van de *Westerbouwing* is

Voorbij de naampalen van den Hemelschen Berg aan den Utrechtschen Straatweg is r. gelegen het kasteel *Zonnenberg*, een geheel nieuw gebouw, terzijde waarvan eene laan naar de bosschen van den *Zonnenberg* en den *Bilderberg* voert. Bij de buiging van den straatweg, naast de villa *Valkenburg l.* loopt de grintweg, die langs den *Oorsprong* den straatweg met den weg naar het *Drielsche Veer* (*Westerbouwing*) verbindt.

Tegenover den toegang tot het landgoed de *Hemelsche Berg* is aan den Utr. Straatweg een kiosk geplaatst, waar des zomers ververschingen zijn te bekomen.

Bij de *Koude Herberg r.* is de halte van den stoomtram voor het traject Renkun—Koude Herberg en Oosterbeek—Koude Her-

Het kasteel dagteekent van 1724, ofschoon het sedert veel van gedaante veranderde. De aanleg van de bosschen, waterpartijen en dreven, zooals ze thans het oog verrukken, is grootendeels het werk geweest van Mr. Robidé van der Aa, den nog niet vergeten letterkundige, wien het landgoed in de eerste helft dezer eeuw toebehoorde. Maar ook de latere bewoner, de in 1885 overleden Jan Kneppelhout (Klikspan), heeft voortdurend verfraaiingen en verbeteringen aangebracht. De *Hemelsche Berg* is en blijft de roem van Oosterbeek.

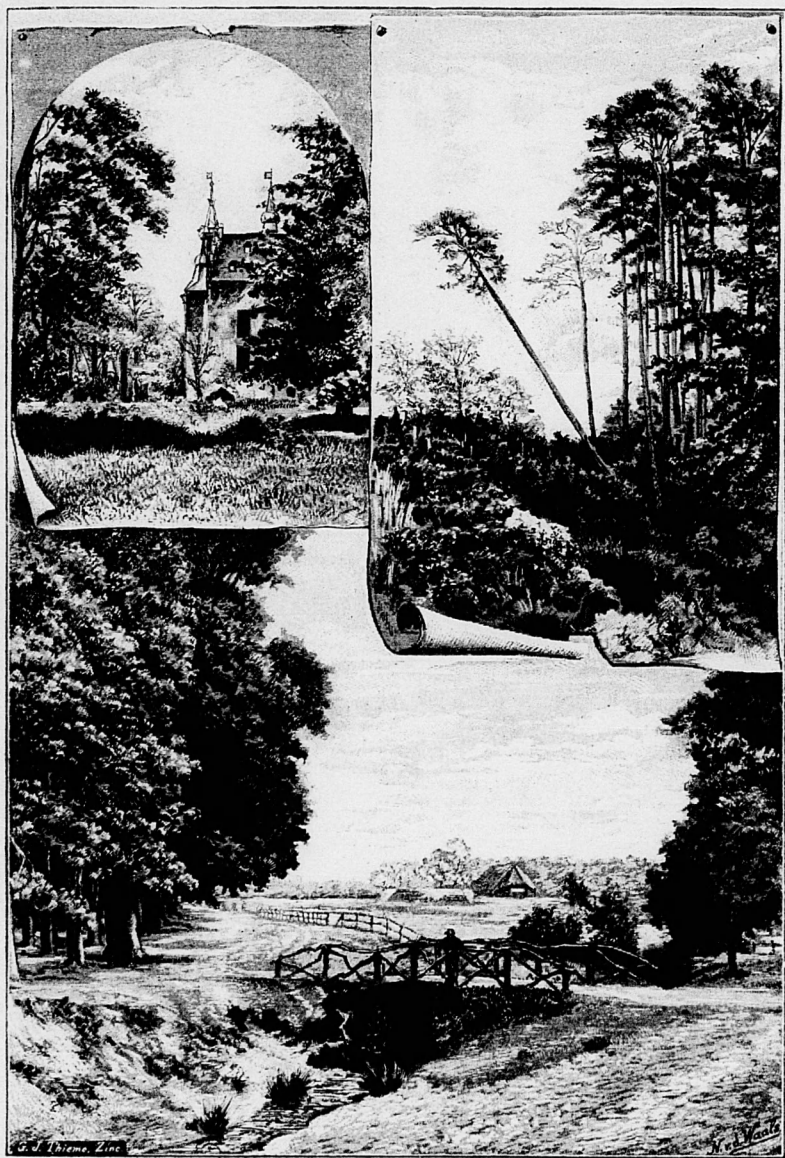
Er zijn echter in de onmiddellijke nabijheid nog meer aantrekkelijke punten, die zelfs veel drukker bezocht worden: 't zijn nl. tevens uitspanningsplaatsen. In de eerste plaats noemen we den

volgende, komt men aan vijvers en nog eens vijvers, die gevoed worden door de talrijke bronnen, die hier haar oorsprong nemen en aan het landgoed zijn naam schenken. De groote vijver in het meest afgelegen gedeelte van het bosch wordt, met zijne rijke afwisseling van hout en grillig gevormde kanten, door vele schilders tot studie gekozen.

Een ander zeer gezocht plekje is de

vooral gezocht om zijn uitgestrekt vergezicht van het oosten door het zuiden heen naar het westen op: Oosterbeek, Arnhem, den Eltener Berg, de hoogten beoosten Nijmegen, den Rijn en tallooze dorpen in de Betuwe. Door achter den *Koepel* het bosch, westelijke richting, in te slaan, komt men na een half uur wandelens, om den noordelijken rand van het *Gat van ter Aa*, eene vallei tusschen de *Westerbouwing* en den *Duno*, in de *Doorveerthsche Bosschen*. — Zoowel de *Westerbouwing* als de *Oorsprong* zijn de van onds aangewezen plaatsen voor buitenpartijen.

DOORWERTH. WOLFHEZE : „DE SCHUINE BOOM”, DE BRUG BIJ HOOG-WOLFHEZE.
(Naar photographiën van den Hr. B. Bruining.)

w
V
v
n
de
—
zo

ni
Da
pa
vo
ak
ee
tus

I
ger
Zit
net
alle
ler.

fende
mig n
zeer in
zelf, n

waarts volgende, biedt het Bosch van Wolfheze, naarmate men den oorsprong van het levende water dichter nadert, meer natuurlijk schoon aan. Hier is gelukkig de kunst nooit aan 't verfraaien geweest. — In dit bosch werden herhaaldelijk de door duizenden uit het gansche land bezochte Zendingsfeesten gehouden.

Wie te *Wolfheze* komt, vergeet ook niet de **Wodans-eiken** op te zoeken. Daartoe sla men achter de boerderij een pad in, dat langs de beek, stroomafwaarts, voert. Na tien minuten wandelens langs akker, weide en struik, komt men aan eene plek, waar twee beken samenvloeiën tusschen hooge kanten. Hier staan groe-

pen eiken langs de beek, die gezegd worden nog uit den tijd te stammen toen het Christendom de Heidenen nog niet geheel had verdrongen. Het zijn schilderachtige boomen, met verbazend dikke schors — het criterium der echtheid.

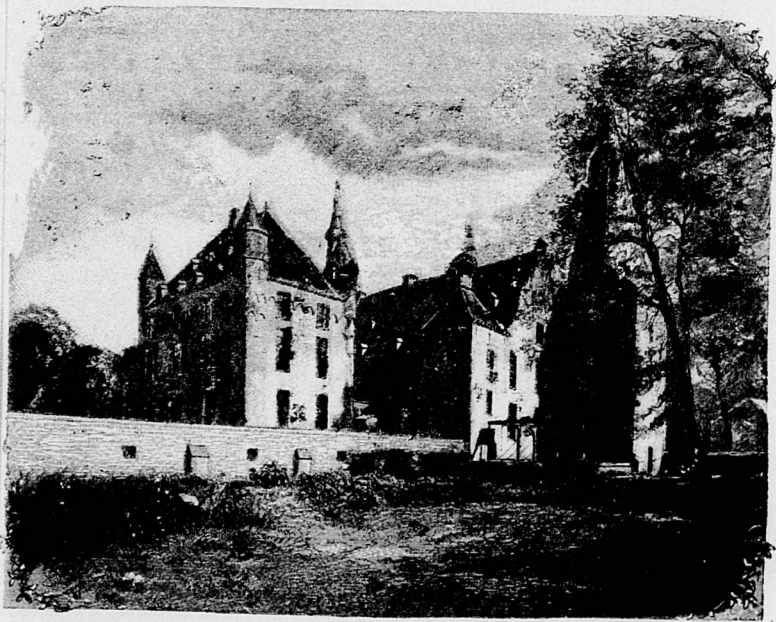
Wolfheze wordt reeds vóór de 14^e eeuw genoemd. Tot 1826, toen een brand ze vernielde, heeft men de ruïnes van het *Huis Wolfheze* kunnen zien. In 1726 kwam het aan de heerlijkheid Doorwerth. Vóór dien tijd behoorde het aan de Ballije der Duitsche orde te Utrecht.

Van de boerderij bereikt men binnen de 20 minuten het **Station Wolfheze**.

Doorwerth.

De *Italiaansche Weg*, die boven werd genoemd, brengt den wandelaar over den *Zilverberg*, langs de hoogste heuvelen van het Bosch van Doorwerth, naar de Fonteinallée. Den Italiaanschen Weg opwanderend van den Utrechtschen straatw. ziet

men spoedig v. een half verscholen pad. Dit is de Richtersweg, die naar de veldwachterswoning aan het Jachtpad geleidt. (Een half uur). Wie met dit bosch niet bekend is, doet het best met den klinkerweg te volgen. Telkens geniet men tref-

Kasteel Doorwerth.

(Naar eene fotogr. van den Hr. B. Bruining.)

fende doorzichten. Vooral het zigzagvormig naar beneden loopende gedeelte is zeer interessant, niet alleen om den weg zelf, maar vooral ook om het gezicht op de, dicht met kreupelhout begroeide heuveltoppen aan de overzijde van het dal, dat hier wordt gevormd en werwaarts de weg afdaalt. Na den zigzag is men

slechts enkele minuten van de Fontein-
allée verwijderd.

Deze allée maakt een deel uit van den heerlijken benedenweg van Oosterbeek over *Doorwerth* naar Heelsum. Wij slaan haar v. af in bij de somber uitzijnde kleine woning aan den rand van het bosch. Binnen tien minuten gaans komt men aan het logement **de Zalmen**, d. i. de uitspanning van Doorwerth. — Drukbezochte gelegenheid tot het geven van buitenpartijen. Ruim, belommerd voorplein. *Pension*.

Tegenover „de Zalmen” verrijst het oude **Kasteel Doorwerth**. Dit kasteel is een der weinige middeleeuwsche burchten in ons land, die nog het oorspronkelijk karakter bewaarden. Met zijn driedubbele grachten, ophaalbruggen, wachttorenen, poorten, muren met schietgaten, voorplein, binnenplein, gevangenis, wapenzaal, kapel, slotbewaarderswoning, stallen en andere bijgebouwen, zijn torentransen en trapgevels is het als 't ware een stuk vaderlandsche geschiedenis. Over de eerste ophaalbrug komt men op een smal voorplein; hier verrijst een wachttoren tegenover de tweede ophaalbrug, die door een zwaar poortgewelf, waarboven de geslachtswapens van de familie van Dorenwerth in het midden, de familie van Voorst rechts, de familie Schellard van Obbendorf links, zijn aangebracht. Door deze poort komt men op het ruime binnenplein, waar terstond de prachtige **accasia's** in 't oog vallen. 't Zijn de oudste boomen van deze soort, die men in ons land vindt. R. van de poort — waarin vroeger de wapenkamer zich bevond — en ook aan de buitenzijde van het plein zijn verschillende gebouwen geplaatst, alsmede de stallen en remises.

Een derde ophaalbrug voert naar het eigenlijke slot, dat thans niet meer bewoond is. Wapenschilden, door steenen leeuwen vastgehouden, versieren den toegang. Inwendig levert het kasteel niets merkwaardigs op. De kapel, de ridderzaal spreken nog tot de herinnering aan oude verhalen, maar zij doen dat niet door hun pracht, want die is vergaan. — Over een vierde ophaalbrug achter een poortje in den dikken muur om het binnenplein, verlaten wij het kasteel.

De heerlijkheid *Doorwerth* is eene der oudste van Gelderland. Zij bezat het hooge en lage recht en moet dus minstens uit de tiende eeuw dagteekenen. Omstreeks 1500 ging zij door huwelijk over in de familie Wisch en van deze in die van Hoemot. In 1558 kwam de heerlijkheid in het grafelijk huis Schellard v. Obbendorf. Eene eeuw later ging het bij verwin over aan den graaf van Aldenburgh, wiens kleindochter het den graaf Bentinck metten huwelijk bracht. Tot 1840 bleef Doorwerth in het bezit der Bentinck's, waarna baron v. Brakell v. Wadenoyen de heerlijkheid door aankoop verwierf. Na den dood der douairière v. Brakell-Doorwerth viel het kasteel met zijne omgeving ten deel aan Jhr. Mr. J. G. rieder v. Rappard, den tegenwoordigen bezitter.

Het uitgestrekte *Bosch van Doorwerth* wordt door talrijke lanen en paden over hoogten en door dalen doorsneden. Schilderachtige partijen, rijk aan afwisseling, doen zich op elke schrede voor. Tusschen het achterhuis van het logement *de Zalmen* en de hooge schuur voert eene breede laan, langzaam klimmend, naar den berg. Een smal pad r, herkenbaar aan de bemoste trapjes in den steilen kant, voert over **Roiandseck** (eene hoogte waarop eene bank is geplaatst en vanwaar men een heerlijk panorama geniet op de aangrenzende dalen en hoogten en, over het bosch, op den Rijn en de Betuwe) door eene vallei naar andere hoogten, zooals de *Prieeltjes*, de *Hertenbergen* de *Reigersberg*, vanwaar een smal pad den wandelaar op den Italiaanschen Weg brengt. 't Is het Stationspad. (Zie hieronder.)

Wanneer men vóór den tol, nabij *de Zalmen*, rechtsaf het bosch inslaat, voert de Holle Weg naar den Utrechtschen Straatweg. — Slaat men het pad bij de bovenbedoelde trapjes niet in, maar vervolgt men de r. omringende laan, dan komt men aan de veldwachterswoning, waar een breed pad, de Melkweg, naar het Noorden ons binnen een kwartier den Utrechtschen Straatweg (handwijzer) halverwege mijlpaal 14 en 15 doet bereiken. Bij gezegde veldwachterswoning loopt, tegenover den Melkweg een kronkelend pad, het Stationspad, naar beneden, tusschen Rolandseck en de Prieeltjes door naar de Fontein-allée. Verder loopt langs de veldwachterswoning van het westen naar het oosten het Jachtpad, dat eene allerbekoorlijkste wandeling oplevert. Het begint reeds op den weg van Heelsum naar Doorwerth, snijdt de *Laan van Trémouille*, loopt langs *Noordberg* naar de boschwachterswoning, langs den *Tafelberg*, kruist verder den Italiaanschen Weg en eindigt achter de dusgenaamde *Fontein*, eene plek waar een paar poelen en een droge vijver van vroegere waterwerken getuigen, en achter den *Charlottenberg*, op de grens van den *Duno*.

De hoogten van het Doorwerthische Bosch dragen allen namen, evenals de „blokken” (boschjes) eikenakkermaalshout, die „hegen” worden genoemd; maar het is overbodig al die namen te noemen. Wanneer men van de Zalmen naar Heelsum wandelt, heeft men vóór den Tol, achter de smederij eene hoogte die Opperhof heet (bank), en een weinig verder een tweede hoogte (bank) die Snepplucht wordt genoemd. Voorbij den Tol r. het bosch ingaande, komt men op den Molenberg of Moesberg.

De vrije wandeling op het landgoed **Duno** is verboden, wat zeer te betreuren is. Anders zou men het jachtpad kunnen vervolgen, omdat het feitelijk doorloopt op dit landgoed. Paar, waar de mulle rijweg van den *Duno* op den *Italiaanschen Weg* uitkomt, was vroeger een handwijzer geplaatst.

De **Duno** is de hoogste top van den heuvelkaten langs den Rijn en bovendien

vlak aan den zuidelijken rand gelegen, vandaar misschien dat deze top oorspronkelijk *Duinoog* heeft geheeten. Het vergezicht van het zacht glooiende terras voor het huis op de boschrijke hoogten I, op Arnhem, den Eltenerberg, den Rijn, de Betuwe en haar boeienden achtergrond, is verrassend schoon. Een koepel op het uiterste punt van den heuveltop geplaatst, vergunt aan het oog een nog ruimeren blik.

In de dichte nabijheid van het huis Duno, mede aan den rand van den heuvelkam, is een tweede plateau gelegen. Wie van de witte boschwachterswoning naar den kant van Oosterbeek wandelt (gesteld dat hij daartoe verlof kan krijgen) sla een tussen hooge wallen ingeklemd

breede eikenlaan r af in. Deze voert naar bedoeld plateau: de **Hunenschans**.^t Is een vrij groot plein van regelmatige, ovale gedaante, omgeven door een aarden wal en groepsgewijze beplant met hooge eiken en beuken van de grilligste vormen. Het uitzicht op de omgeving is niet minder schoon dan dat van den Duno-top. De *Hunenschans* maakt nog geheel en al den indruk, die in den naam ligt opgesloten. De Hunen moeten een volk zijn geweest, dat een diep gevoel had voor het romantische van de eenzaamheid te midden eener schoone natuur.

Eene kleine, eveneens omwalde hoogte, oostelijk van de *Hunenschans*, in hare onmiddellijke nabijheid, was altijd onder den naam van **Preekstoel** bekend.

Keeren we naar den Utrechtschen Straatweg terug. De weg stijgt en daalt over de hoogten, die van het *Doorwerthsche Bosch* naar *Wolfheze* uitloopen. R. gezicht over de heide en het dal der *Heelsommer Beek*, l. op het bosch. Bij *Veeftjesbrug* of *Schapenbrug*, waar hij naar het Noorden ombuigt, komt de laan, die over den *Doorwerthschen Berg* naar *de Zalmen* voert, op den straatweg uit. Links afslaande, bereikt men van hier, langs vriendelijke korenakkers, het uiteinde van den Doorwerthschen Berg, de *Noordberg* genaamd, vanwaar men een verrukkelijk uitzicht heeft op Rijn, Betuwe en Veluwe. Een trotsche eikenlaan voert van hier terug naar Doorwerth, terwijl een voetpad langs de helling den wandelaar den weg naar Heelsum wijst.

HEELSUM

met zijn oud kerkje, is zeer schilderachtig verspreid gebouwd. Het landelijk schoon heeft hier dat eenvoudige, ongekunstelde, hetwelk altijd boeit — ofschoon in de laatste jaren een paar nieuwe villa's het karakter van het oude dorpje reeds ernstig bedreigen. Met *Doorwerth* maakt het ééne gemeente uit. In het oude Protestantsche kerkje op den heuvel liggen o. a. de beide vrouwen van Johan Schellard heer van Doorwerth begraven.

Bij het koffiehuis *Schoonoord* is het eindpunt van het traject Koude Herberg—Heelsum en Heelsum—Renkum van den stoomtram. Tegenover dit punt komt de weg van Bennekom naar Heelsum op den Utr. Straatweg uit. — Deze weg voert in noordwestelijke richting achter den *Kelenberg* (I H 4) om, waar hij de Molenbeek kruist, dwars door de bosschen, langs de *Prins-Alexander-Stichting* (waarover later) naar Bennekom. Bij het *Hôtel Neder-Veluwe* bereikt hij den straatweg van Wageningen naar Ede.

Op *Heelsum* volgt aan den Utr. Straatweg het dorp **Renkum** (I J 4) dat met Oosterbeek ééne gemeente vormt.

Logement- en Stalhouders: Verwaajen. — Van de Water. — Campman. (*Pension* voor de zomermaanden).

Halte van den Ooster-Stoomtram bij v. d. Water.

Pontveer over den Rijn.

Herv. Kerk en **R.-Kath. Kerk.**

Post- en Telegraafkantoor aan het begin van het dorp, komende van Oosterbeek, aan den eersten zijweg v.

RENKUM

dat o. a. bloeiende papierfabrieken, oliemolens en steenovens telt.

wordt voortdurend verfraaid en rijker aan villa's. Heerlijke wandelingen o. a. naar den *Keienberg* en *Zandenbergh* (*Nol in 't Bosch*). Men meent dat hier het slot Rhedenchem heeft gestaan, dat reeds in 997 genoemd wordt. Hertog Reinoud IV v. Gelder stichtte er in 1415 een nonnenklooster der Augustijner orde.

De Utr. Straatweg voert verder langs het vorstelijk buitenverblijf *Oranje-Nassau's-Oord* r. en over den *Wageningschen Berg*, met het h6tel van dien naam l, naar Wageningen.

Oranje-Nassau's-Oord

(I J 3) is het vroegere Grunsoort, dat een tijdlang *Kortenburgh* heeft geheeten, maar v66r het door Z. M. den Koning werd aangekocht, weder den naam *Grunsoort* voerde. Aanvankelijk behoorde het landgoed met den *Wageningschen Berg* tot de goederen van pasgenoemd nonnenklooster. De Hervorming verbrak de eenheid. — Den 30sten Aug. 1881 sloot Z. M. Koning Willem III den koop met den toenmaligen bezitter, den graaf v. Rechteren v. Appelteren. Den volgenden dag verjaarde Prinses Wilhelmina voor de eerste maal en Grunsoort, dat de Koning aanvankelijk Wilhelmina's Oord wilde noemen, maar later den naam *Oranje-Nassau's-Oord* schonk, kreeg de bestemming van een waarlijk vorstelijk geschenk aan Hare Majesteit op den heugelijken feestdag, niet alleen voor het Stamhuis van Oranje-Nassau, maar ook voor geheel Nederland.

Het landgoed *Oranje-Nassau's-Oord* bezit veel bekoorlijks. Het paleis zelf draagt

het karakter van eene groote villa, maar het park met zijne prachtige dreven, zijne bosch- en waterpartijen, zijne tuinen en kweekerijen is een vertolijk lustoord ten volle waard.

Langs de oostzijde van het paleis slingert zich de *Molenbeek*, waarvan wij boven spraken, door het lage weiland, dat aan dien kant het park begrenst.

In de Renkumsche Dorpstraat vindt men r een zijweg, waar op een handwijzer staat aangegeven, dat door dezen te volgen de wandelaar bij „*Nol in 't Bosch*” (I H 3) komt. Deze naam is die uit den volksmond voor het koffiehuis (tevens *pension*) in het *Bosch van Zandenburgh*. Heerlijke lanen door het dichte bosch van lommerrijk hout. Het terrein ligt op eene hoogte van 40 M. Van hier voert een wandelweg door bosch en heide naar den weg van Bennekom naar Heelsum. Men komt dicht bij de *Prins-Alexander-Stichting* (I G 2) daarop uit.

De Wageningsche Berg

is ter weerszijden van den straatweg slechts gedeeltelijk met hoog hout beplant. Een zeer aan te bevelen wandelpad slingert zich langs den zuidelijken rand van den berg. Dicht bij de oprijlaan naar *Oranje-Nassau's-Oord* sla men l de laan in, waarop een stijgend pad uitloopt, dat omzoomd wordt door kreupelgewas en oude grillige dennen, waartusschen zich hier en daar zware beuken en eiken verheffen. Na eene wandeling van hoogstens een kwartier, bereikt men het plateau, waarop het *H6tel de Wageningsche Berg* (I K 2) is gebouwd. Het lieflijke uitzicht op den Rijn en de Betuwe in haar volle lengte, dat men van dit kronkele de wandelpad kan genieten, is van dit plateau nog veel schooner. Zomerconcerten op het terras. Achter het h6tel strekt zich tot aan den straatweg (wegwijzer bij de halte van den stoomtram) het bosch

uit; maar het meest wordt bewandeld 6n de pas afgelegde weg langs den rand, oostelijk van het h6tel, 6n het lommerrijke pad westelijk, dat langzaam dalend, als gelemd tegen de helling van de hoogte, waarop de villa *Belmonte* (I K 2), naar Wageningen voert, dwars over den hollen weg van het Lexkesveer naar Bennekom. Voorbij dezen hollen weg vindt men rechts ter zijde van het voetpad de fundamenten van een der eerste Christelijke kapellen van de Veluwe, waarin een nieuwe grafombe van de familie de Constant Rebecque is geplaatst. — Het Lexkesveer over den Rijn is een pontveer naar Randwijk en de Midden-Betuwe. Het veerhuis is tevens logement en koffiehuis.

Zoowel deze wandeling langs den rand als die over den Utr. Straatweg verdient aanbeveling. Schoon vergezigt op de Utrechtsche heuvelen, Veluwe, Betuwe en de stad.

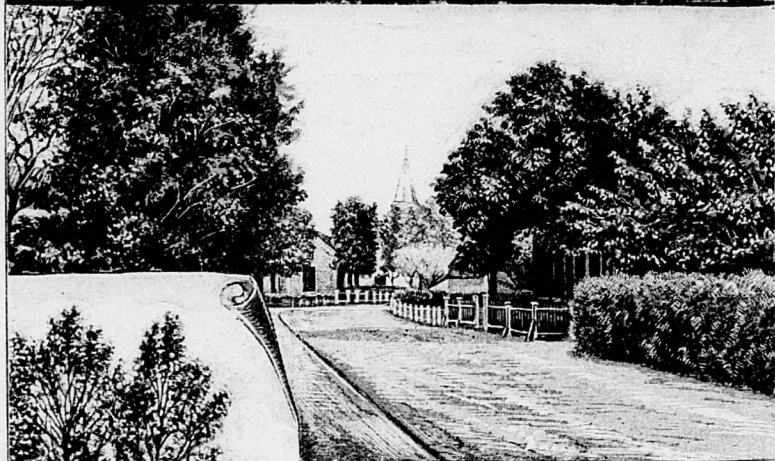
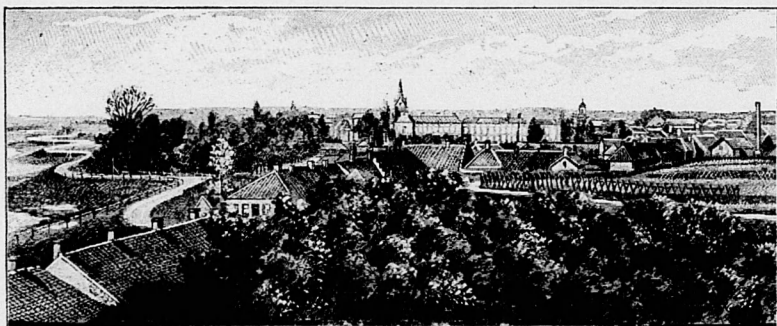
WAGENINGEN

(I K 1) is ruim twintig minuten gaans van het H6tel de Wageningsche Berg gelegen. De stad telt 7600 inw. Zij verkeert in bloeienden toestand, waartoe de levendige handel in tabak en de Rijkslandbouwschool veel bijdragen. Zij wordt meer en meer verfraaid.

GEZICHT OP WAGENINGEN. (Naar eene fotogr. van den Hr. W. Oldenkamp.)
BENNEKOM. WAGENINGEN. (Naar photographiën van den Hr. B. Bruining.)

Hotels: *Hôtel de Wageningsche Berg*, pension 1e étage f 4.—, 2e étage f 3.50, Table d'hôte f 2.— *Hôtel de Wereld*, café-restaurant met kinderspeeltuin en stalhouderij, aan de Bergstraat, Halte van den O. Stoomtram. Logis et déjeuner van f 1.50 af. Diners van f 1.— af. Table d'hôte ten 4½ ure. Overigens ten allen tijde warme spijzen. Rijtuig naar het station Ede (enkele reis) f 2.—, naar het dorp Ede f 2.50, naar Zetten f 2.—, buiten de kosten. — *Hôtel Hof van Gelderland*, café-restaurant. Rijtuigen te huur. Logis et déjeuner f 1.50, met souper 2.—. Rijtuig naar de Grebbe, enkele reis f 1.—, naar Rhenen f 2.— (E. G. v. d. Weerd). — *Het Gelderland's Welvaren*, logement en stalhouderij Logis et déjeuner f 1.2., met souper f 1.75. (M. de Roos). — *Het „Wapen van Wageningen“*, café met tuin. (R. J. Bisschop.)

Het **Station** (I J I) van den stoomtram Wageningen—Station Ede is gelegen aan de Stationstraat; de **halte** *vanden Oosterstoomtram* naar Arnhem bij het *Hôtel de Wereld*; de **halte** van de voortzetting van den stoomtram naar Rhenen bij „*t Hof van Gelderland*.”

Concertgebouw: Junushoff, geopend 27 Mei 1883. Zijn naam ontleent het gebouw, dat gesticht werd door de Sociëteit „*Harmonie*”, aan het voormalige bolwerk dat dezelfde plaats heeft ingenomen en als zoodanig op de kaart van Slichtenhorst („*Geldersche Geschiedenissen*”) met dezelfde spelling voorkomt. Een gedeelte van Junushoff is tot sociëteitsgebouw voor de leden van „*de Harmonie*” ingericht, het andere gedeelte wordt als café-restaurant geëxploiteerd. Het gebouw bevat eene concertzaal met een toneel, terwijl in het park zomerconcerten worden gegeven.

Sociëteiten: „*de Harmonie*” in een gedeelte van het gebouw Junushoff; de

burgersociëteit „*Eensgezindheid*” (Woensdag en Zaterdag) in het „*Wapen van Wageningen*.”

De **Rijkslandbouwschool**, gelegen aan de Heerenstraat — waar zij is gesticht in een uitgestrekt gebouw met voortuitspringende vleugels, die een ruim voorplein insluiten — werd gesticht in 1876. Vóór dien tijd bestond er eene gemeentelijke landbouwschool op kleinere schaal. De eerste directeur was de heer C. J. M. Jongkindt Coninck († 16 Aug. 1885); hij werd opgevolgd door den heer L. Broekema. Aan de school is een *Rijksproefstation* verbonden, dat geopend werd op 1 Febr. 1877; directeur Prof. Dr. A. Mayer. Het is opgesteld voor het onderzoek van meststoffen. In den herfst van 1883 werd het *Kabinet van Landbouwwerktuigen* en de *Modelhoeve „Duivendaal”* — over de brug aan het einde der Junusstraat — in gebruik genomen. Nadat de Regeering in 1878 had besloten tot opheffing der Kabinetten van Werktuigen te Leiden en te Groningen, alsmede dat van Landbouwwerktuigen te Utrecht, werd een groot deel dier verzamelingen naar Wageningen overgebracht. De bedrijf boer de Modelhoeve, P. Koning, geeft aan bezoekers gaarne alle gewenschte inlichtingen. In de onmiddellijke nabijheid van de hoeve is het *Internaat* —huisvesting voor de leerlingen— gelegen. — Nabij het gebouw der school is een *Botanische Tuin* aangelegd, benevens — sedert 1881 — eene *Kweekerij* voor woud- en vruchtboomen. Een *Proefveld* ter grootte van ruim 1 hectare is gelegen tegenover de Kweekerij en met deze door een brug over de gracht verbonden. Het Proefveld kan door belangstellenden steeds worden bezichtigd; men melde zich aan bij den daar woonachtigen tuinman.

Eene wandeling om *Wageningen* is zeer aan te bevelen. Van den dijk aan de zuidzijde gezicht op belommerde tuinen over de gracht en over de waarden en den Rijn, op de Betuwe en Wageningschen Berg, naar het westen op den *Grebschen of Heimenberg*.

De straatweg naar de *Grebbe* (half uur gaans) is eene voortzetting van de hoofdstraat, die de stad in de richting van het oosten naar het westen doorsnijdt.

DE GREBBE

wordt vooral druk bezocht om de heerlijke wandelingen door de bosschen, waaraan het *Logement „de Grebbe”* (diners à part) paalt, naar het hoogste punt van de heuvelkam, de dusgenaamde **Koningstafel** op den *Grebbe*- of *Heimenberg*. Het vergezicht, dat men van deze, met hooge woudboomen beplante, hoogte geniet, is eenig schoon. De Betuwe, die tegenover dit punt het smalst is — drie kwartier gaans — ligt, gekneld tusschen Rijn en Waal, geheel voor ons uitgespreid

methare tallooze dorpstorens. Bij heldere, doorschijnende lucht ziet men over Ophemusden en Dodewaard ook de Maas glinsteren.

Aan de **Koningstafel** is eene historische herinnering verbonden. Deze plek was namelijk een geliefkoos afzonderingsoord van den verdreven Boheemschen koning Frederik V, die zich na den slag bij Praag (1620) onder bescherming van zijn oom prins Maurits had gesteld en te Rhenen resideerde. — Naar anderen wil-

en, zou keizer Karel V hier eenmaal, na eene jachtpartij, een gastmaal hebben gegeven.

Van de Koningstafel westwaarts wan-

delend (pad door het kreupelhout) komt men aan den Haksteinheuvel, een open landpunt met eene bank (Domineesbank).

BENNEKOM.

Tot de omstreken van Arnhem rekt men ook **BENNEKOM** (I G 2) een landelijk, aan de helling der *Geldersche Vallei* gelegen, dorp, halverwege tusschen Wageningen en Station Ede, aan den stoomtramweg, die het dorp in zijne geheele lengte doorsnijdt. De afstand van Ede en van Wageningen is per stoomtram 15 minuten.

Hôtel Neder-Veluwe, in chaletvorm, aan den stoomtramweg, op den hoek van den weg naar Heelsum, Bosschen, vooral dennen, in de dichte nabijheid. Familie-hôtel. Table d'hôte. Diners en soupers à part.

Aan den weg naar Heelsum is op een kwartier afstand van Hôtel Neder-Veluwe de villa *Midden-Eng* gelegen, die sinds 1880 den naam van „**Prins-Alexander-Stichting**” draagt. Deze stichting, onder de uitstekende leiding staande van Mej. M. C. Vernij, is eene inrichting, waar jonge blinde kinderen worden verpleegd die nog niet in andere Blindeninrichtingen kunnen worden opgenomen. Zij was de eerste inrichting van dien aard in Europa, die naar aanleiding van het Intern. Congres tot verbetering van het lot der Blinden, te Parijs, door de Loge: „La Bien Aimée” werd opgericht. Voor een bezoek dat zeer is aan te bevelen is zij dagelijks geopend, van 10—4 u., behalve des Zaterdag en op Zon- en feestdagen. Naar wijlen haren doorluchtigen beschermheer heet zij *Prins-Alexander-Stichting*.

Aan het gesticht grenst een schoon wandelbosch met koepel, **de Hullenberg** genaamd, vanwaar prachtig overzicht over

de *Geldersche Vallei*, begrensd door den Utrechtschen heuvelketen, van het zuiden naar het noorden: de Grebsche of Heimenberg, waarboven Rhenus's schoone toren nitsteekt, de Amerongsche en Dart-huizerberg en, bij helder weder, ook de Pyramide van Austerlitz, benevens de Amersfoortsche Berg en den hoogen toren dier stad, terwijl Veenendaal met zijn fabriek-schoorsteenen recht vooruit zichtbaar is.

Ook de wandelingen naar „*Nol in 't Bosch*” en langs den grintweg naar den *Keienberg*, zijn zeer schoon. Even vóór het landgoed *Oostereng* heeft men hier een der schilderachtigste vergezichten van den Veluwezoom: Renkum, Oranje-Nassau's-Oord en Keienberg op den voorgrond, die prachtig afsteekt tegen de heuvelen van den Doorwerth, terwijl het uitzicht over de groene Betuwe, waarlangs de Rijn zich slingert, begrensd wordt door de heuvelen van Nijmegen, Berg-en-Dal, Kleef en Montferland.

Zeer aanbevelenswaardig is ook de wandeling naar den *Wageningschen Berg* over de heuvelrij langs den boschrand. Wegens het uitzicht is het verkieslijker mits de zon niet te fel schijnt, de wandeling in omgekeerde richting te maken.

Bennekom, het oude Benichem, telt menige bekoorlijk aangelegde villa, terwijl de eigenlijke dorpstraat een eigenaardig cachet draagt.

Halverwege het dorp en het Station Ede is aan de oostzijde van den straatweg, hier eene trotsche allée, het *Kasteel Hoekelum* (I F 2) gelegen. Het is een zwaar, vierkant gebouw, (met een klokketoren) welks voorgevel alleen eenigen indruk maakt. Het park is in Engelsche trant aangelegd, waarbij van het water op gelukkige wijze is partij getrokken. In het park is eene boerderij verscholen, die er uitziet als een jachtslot. Lanen van zwaar geboomte omgeven het park. Vrije wandeling.

Liefhebbers van zeldzaam ontwikkelde boomen vinden een prachtige, reusachtige linde op de hofstede *Steenbergen*.

Bennekom maakt een onderdeel uit van de gemeente **EDE**, welker hoofdplaats, het groote en welvarende dorp van dien naam, op twintig minuten gaans van Station Ede, ook bekend is door zijn prachtig en uitgestrekt bosch noordoostelijk er van.

Eene schoone, breede laan van vier rijen beuken doorsnijdt dit bosch en voert naar de buurtschap Hartskamp. Wie Ede bezoekt, vergete ook het bosch de *Sijsselt* niet, dat nog zijn woest en trotsch karakter heeft behouden.

Daar Ede in dezen Gids slechts kan worden aangestipt (1), moeten we ons verder bepalen tot de vermelding, dat in het westelijk gedeelte van het dorp het landgoed *Kernheim* bijzonder de aandacht trekt, en ten zuidoosten van *Sijsselt* en *Ederbosch* een der hoogste heuvelen, de *Paaschberg*, een vrijen, ruimen blik vergunt op het zoo schilderachtig gelegen dorp met zijn boschrijken achtergrond ten noorden. (*Kernheim* was in vroeger eeuwen een lustslot van hertog Arnoud van Gelder, die het in 1426 aan Udo den Booze schonk. Op den *Paaschberg* verrijst een monument, een zwaar basement met symbolische versieringen, waarop een urn is geplaatst, voor Anna Maria Moens, die in 1832 op Kernheim overleed en zich als opvoedster der vrouwelijke jeugd een grooten naam had verworven.)

RIJTOEREN.

Arnhem is een bij uitstek gunstig gelegen uitgangspunt niet alleen voor kleinere of grootere wandeltochtjes, maar ook voor het maken van rijtoeren. Hieronder volgt eene opgave van eenige der meest aanbevelenswaardige rijtoeren. Voor A. een geheelen dag, B. een voormiddag (tot 5 uur).

A. Rijtoeren voor een geheelen dag.

1°. Van Arnhem over Velp, Steeg, Ellekom, Doesburg, Kerpel, Enghuizen en Baak naar Brummen; terug over Dieren, Steeg en Velp.

2°. Van Arnhem over Velp, Steeg, Ellekom, Doesburg, Kerpel naar Montferland; terug over Beek, Didam, Zevenaar en Westervoort.

3°. Van Arnhem over Velp, Steeg, Dieren, Laag-Soeren, Loeven en Beekbergen naar Apeldoorn (Loo); terug over Beekbergen langs de Woeste Hoeve.

4°. Van Arnhem over Oosterbeek, Heelsum, Keienberg, Nol in 't Bosch, Oranje-Nassau's-Oord en Wageningen naar de Grebbe; terug over Renkum, Doorwerth en Oosterbeek.

5°. Van Arnhem over Oosterbeek en Heelsum (Keienberg) naar Bennekom; terug over Wageningen, Renkum, Doorwerth enz.

6°. Van Arnhem over Elden, Driel, Heteren, Randwijk, Hemmen en Lekskesveer naar Wageninghschen Berg, terug over Doorwerth en Oosterbeek.

7°. Van Arnhem over Elden, Huissen, Angeren, Doornenburg,

(1) Wij verwijzen naar het belangwekkende werkje van den heer H. van Gortel over Ede.

en, zou keizer Karel V hier eenmaal, na eene jachtpartij, een gastmaal hebben gegeven.

Van de Koningstafel westwaarts wan-

delend (pad door het kreupelhout) komt men aan den Haksteinheuvel, een open landpunt met eene bank (Domineesbank).

BENNEKOM.

Tot de omstreken van Arnhem rekent men ook **BENNEKOM** (I G 2) een landelijk, aan de helling der *Geldersche Vallei* gelegen, dorp, halverwege tusschen Wageningen en Station Ede, aan den stoomtramweg, die het dorp in zijne geheele lengte doorsnijdt. De afstand van Ede en van Wageningen is per stoomtram 15 minuten.

Hôtel Neder-Veluwe, in chaletvorm, aan den stoomtramweg, op den hoek van den weg naar Heesum, Boscchen, vooral dennen, in de dichte nabijheid. Familie-hôtel. Table d'hôte. Diners en soupers à part.

Aan den weg naar Heesum is op een kwartier afstand van Hôtel Neder-Veluwe de villa *Midden-Eng* gelegen, die sinds 1880 den naam van „**Prins-Alexander-Stichting**” draagt. Deze stichting, onder de uitstekende leiding staande van Mej. M. C. Vernij, is eene inrichting, waar jonge blinde kinderen worden verpleegd die nog niet in andere Blindeninrichtingen kunnen worden opgenomen. Zij was de eerste inrichting van dien aard in Europa, die naar aanleiding van het Intern. Congres tot verbetering van het lot der Blinden, te Parijs, door de Loge: „La Bien Aimée” werd opgericht. Voor een bezoek dat zeer is aan te bevelen is zij dagelijks geopend, van 10-4 u., behalve des Zaterdags en op Zon- en feestdagen. Naar wijlen haren doorluchtigen beschermheer heet zij *Prins-Alexander-Stichting*.

Aan het gezicht grenst een schoon wandelbosch met koepel, **de Hullenberg** genaamd, van waar prachtig overzicht over

de *Geldersche Vallei*, begrens'd door den Utrechtschen heuvelketen, van het zuiden naar het noorden; de Grebsche of Heimenberg, waarboven Rhenen's schoone toren uitsteekt, de Amerongscheen Dartbuizerberg en, bij helder weder, ook de Pyramide van Austerlitz, benevens de Amersfoortsche Berg en den hoogen toren dier stad, terwijl Veenendaal met zijn fabriek-schoorsteenen recht vooruit zichtbaar is.

Ook de wandelingen naar „*Nol in 't Bosch*” en langs den grintweg naar den *Keienberg*, zijn zeer schoon. Even vóór het landgoed *Oostereng* heeft men hier een der schilderachtigste vergezichten van den Veluwezoom: Renkum, Oranje-Nassau's-Oord en Keienberg op den voorgrond, die prachtig afsteekt tegen de heuveln van den Doorwerth, terwijl het uitzicht over de groene Betuwe, waarlangs de Rijn zich slingert, begrens'd wordt door de heuveln van Nijmegen, Berg-en-Dal, Kleef en Montferland.

Zeer aanbevelenswaardig is ook de wandeling naar den *Wageningschen Berg* over de heuvelrij langs den boschrand. Wegens het uitzicht is het verkieslijker mits de zon niet te fel schijnt, de wandeling in omgekeerde richting te maken.

Bennekom, het oude Benichem, telt menige bekoorlijk aangelegde villa, terwijl de eigenlijke dorpsstraat een eigenaardig cachet draagt.

Halverwege het dorp en het Station Ede is aan de oostzijde van den straatweg, hier eene trotsche allée, het *Kasteel Hoekelum* (I F 2) gelegen. Het is een zwaar, vierkant gebouw, (met een klokketoren) welks voorgevel alleen eenigen indruk maakt. Het park is in Engelsche trant aangelegd, waarbij van het water op gelukkige wijze is partij getrokken. In het park is eene boerderij verscholen, die er uitziet als een jachtslot. Lanen van zwaar geboomte omgeven het park. Vrije wandeling.

Liefhebbers van zeldzaam ontwikkelde boomen vinden een prachtige, reusachtige linde op de hofstede *Steenbergen*.

Bennekom maakt een onderdeel uit van de gemeente **EDE**, welker hoofdplaats, het groote en welvarende dorp van dien naam, op twintig minuten gaans van Station Ede, ook bekend is door zijn prachtig en uitgestrekt bosch noordoostelijk er van.

Eene schoone, breede laan van vier rijen beuken doorsnijdt dit bosch en voert naar de buurtschap Hartskamp. Wie Ede bezoekt, vergeet ook het bosch de *Sijsselt* niet, dat nog zijn woest en trotsch karakter heeft behouden.

Daar Ede in dezen Gids slechts kan worden aangestipt (1), moeten we ons verder bepalen tot de vermelding, dat in het westelijk gedeelte van het dorp het landgoed *Kernheim* bijzonder de aandacht trekt, en ten zuidoosten van *Sijsselt* en *Ederbosch* een der hoogste heuvelen, de *Paaschberg*, een vrijen, ruimen blik vergunt op het zoo schilderachtig gelegen dorp met zijn beschrijken achtergrond ten noorden. (*Kernheim* was in vroeger eeuwen een lustslot van hertog Arnoud van Gelder, die het in 1426 aan Udo den Booze schonk. Op den *Paaschberg* verrijst een monument, een zwaar basement met symbolische versieringen, waarop een urn is geplaatst, voor Anna Maria Moens, die in 1832 op Kernheim overleed en zich als opvoedster der vrouwelijke jeugd een grooten naam had verworven.)

RIJTOEREN.

Arnhem is een bij uitstek gunstig gelegen uitgangspunt niet alleen voor kleinere of grotere wandeltochtjes, maar ook voor het maken van rijtoeren. Hieronder volgt eene opgave van eenige der meest aanbevelenswaardige rijtoeren. Voor A. een geheelen dag, B. een voormiddag (tot 5 uur).

A. Rijtoeren voor een geheelen dag.

1°. Van Arnhem over Velp, Steeg, Ellekom, Doesburg, Kerpel, Enghuizen en Baak naar Brummen; terug over Dieren, Steeg en Velp.

2°. Van Arnhem over Velp, Steeg, Ellekom, Doesburg, Kerpel naar Montferland; terug over Beek, Didam, Zevenaar en Westervoort.

3°. Van Arnhem over Velp, Steeg, Dieren, Laag-Soeren, Loenen en Beekbergen naar Apeldoorn (Loo); terug over Beekbergen langs de Woeste Hoeve.

4°. Van Arnhem over Oosterbeek, Heelsum, Keienberg, Nol in 't Bosch, Oranje-Nassau's-Oord en Wageningen naar de Grebbe; terug over Renkum, Doorwerth en Oosterbeek.

5°. Van Arnhem over Oosterbeek en Heelsum (Keienberg) naar Bennekom; terug over Wageningen, Renkum, Doorwerth enz.

6°. Van Arnhem over Elden, Driel, Heteren, Randwijk, Hemmen en Lekskesveer naar Wageningschen Berg, terug over Doorwerth en Oosterbeek.

7°. Van Arnhem over Elden, Huissen, Angeren, Doornenburg,

(1) Wij verwijzen naar het belangwekkende werkje van den heer H. van Gortel over Ede.

Hulhuizen, Gent, Bommel, Lent en Oosterhout naar Slijk-Ewijk; terug over Loenen, Herveld, Heteren en Driel.

8°. Van Arnhem over Westervoort, Loo, Groessen, Oud-Zevenaar en Babberich naar Eltenerberg; terug over Zevenaar en Duiven.

9°. Van Arnhem over Plattenburg door het Broek naar Westervoort, vandaar over het Looveer naar Huissen; verder over Elden, Driel, Oosterbeek, Lichtenbeek, Warnsborn, de Zijp, Valkenhuizen en Steenen Tafel naar Rozendaal; terug over Velp.

(Natuurlijk kan, door het weglaten van de meest verwijderde plaatsen of van de verste omwegen, elke rit verkort worden; terwijl ook zeer gemakkelijk andere combinatiën zijn te maken.)

B. Voormiddagtoeren.

1°. Van Arnhem over Velp en Steeg, door het Onzalige Bosch naar Ellekom; terug over Middachten, Steeg en Velp of Rozendaal.

2°. Van Arnhem over de Steenen Tafel en Rozendaal naar Beekhuizen; terug over Biljoen en Velp.

3°. Van Arnhem over Moscowa, Schelmschen Weg, Warnsborn, Lichtenbeek en Dreien naar Oosterbeek (Oorsprong, Hemelsche Berg, Westerbouwing); over Doorwerth terug.

4°. Van Arnhem tot den Tol van Warnsborn (Lichtenbeek), over Mariëndaal, Oosterbeek (Westerbouwing, Hemelsche Berg), Dreien, Lichtenbeek en Warnsborn naar den Schelmschen Weg; terug over Moscowa.

5°. Van Arnhem langs Sonsbeek (Apeldoornschen Weg) over den Waterberg, achter Sonsbeek en de Zijp om naar Warnsborn; verder langs Lichtenbeek en Oosterbeek terug.

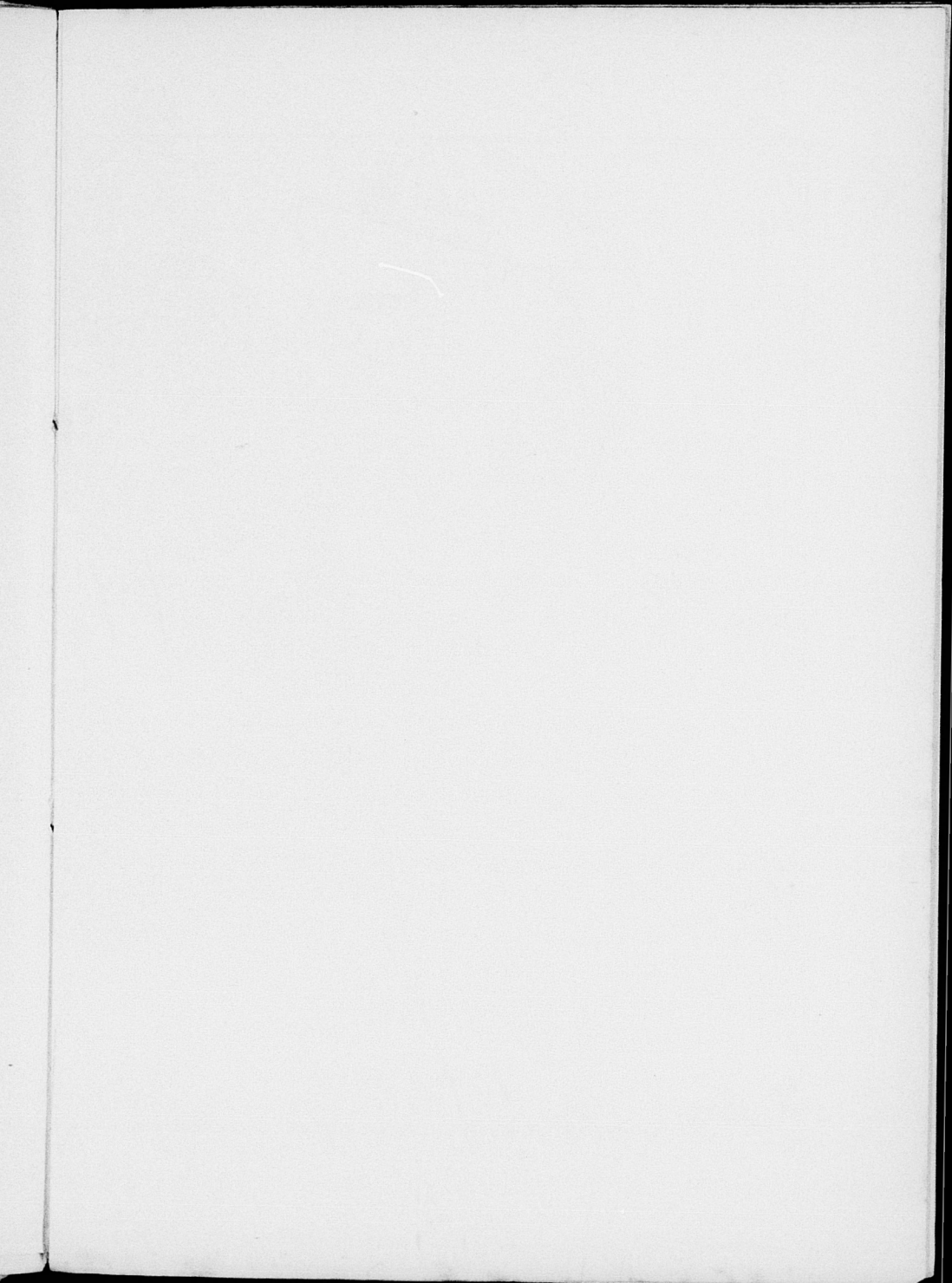
6°. Van Arnhem over Moscowa, Schelmschen Weg, Rozendaal, Kluzenaarsberg, Beekhuizen, Heuven, Steeg; over Velp terug.

7°. Van Arnhem over Huissen naar Bommel; terug over Elst en Elden.

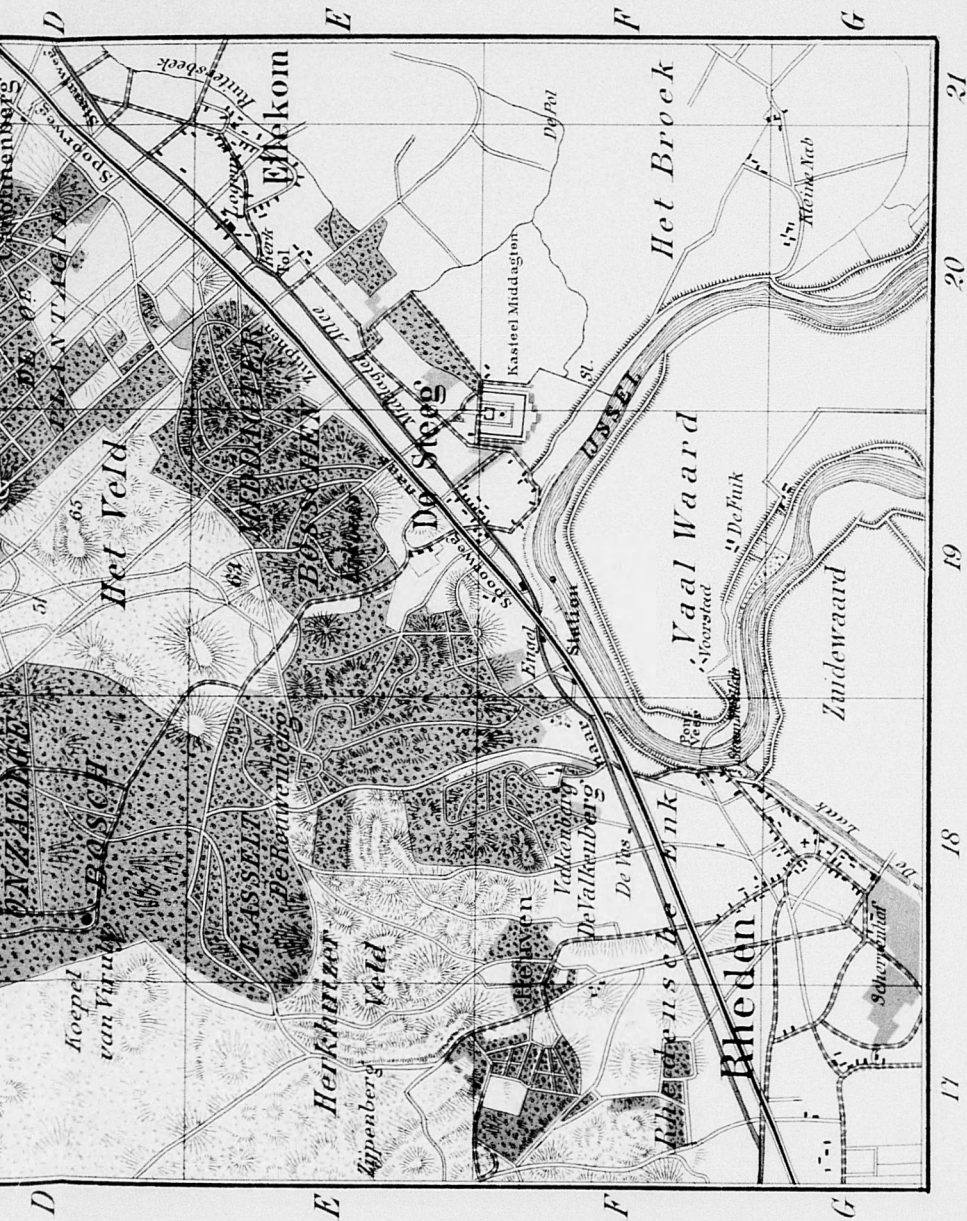
8°. Van Arnhem over Elden, Driel, Heteren, Hemmen en Zetten naar Valburg; terug over Elst.

9°. Van Arnhem over Westervoort en Lathum naar de Steeg (Middachten); over Velp terug.

(De koetsiers kennen de meest geschikte pleisterplaatsen voor lunch, diner en thee.)

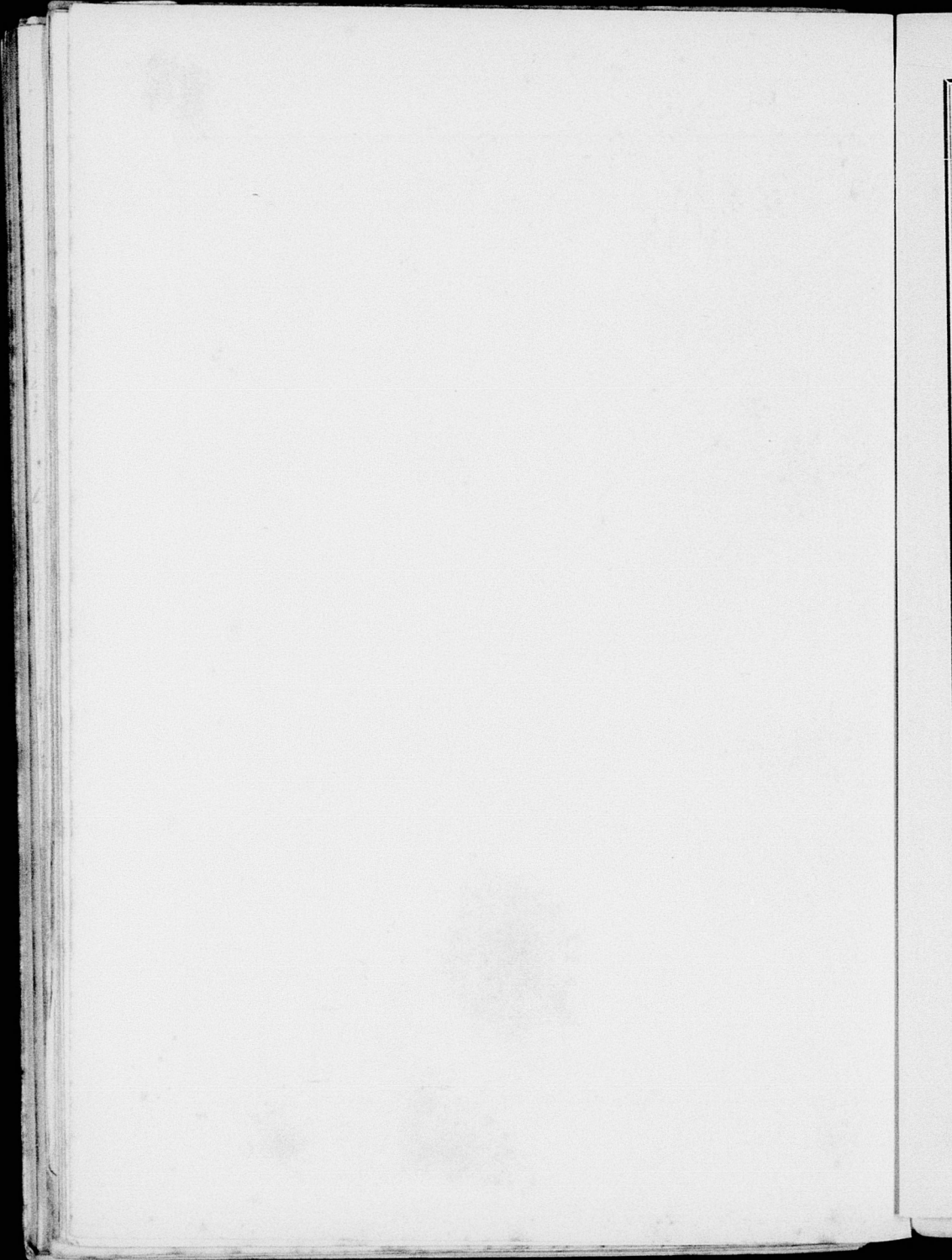

Zicht van G. J. Thomee Arnhem.

1 à 40000

VERGELIJKENDE MUNTAFEL.

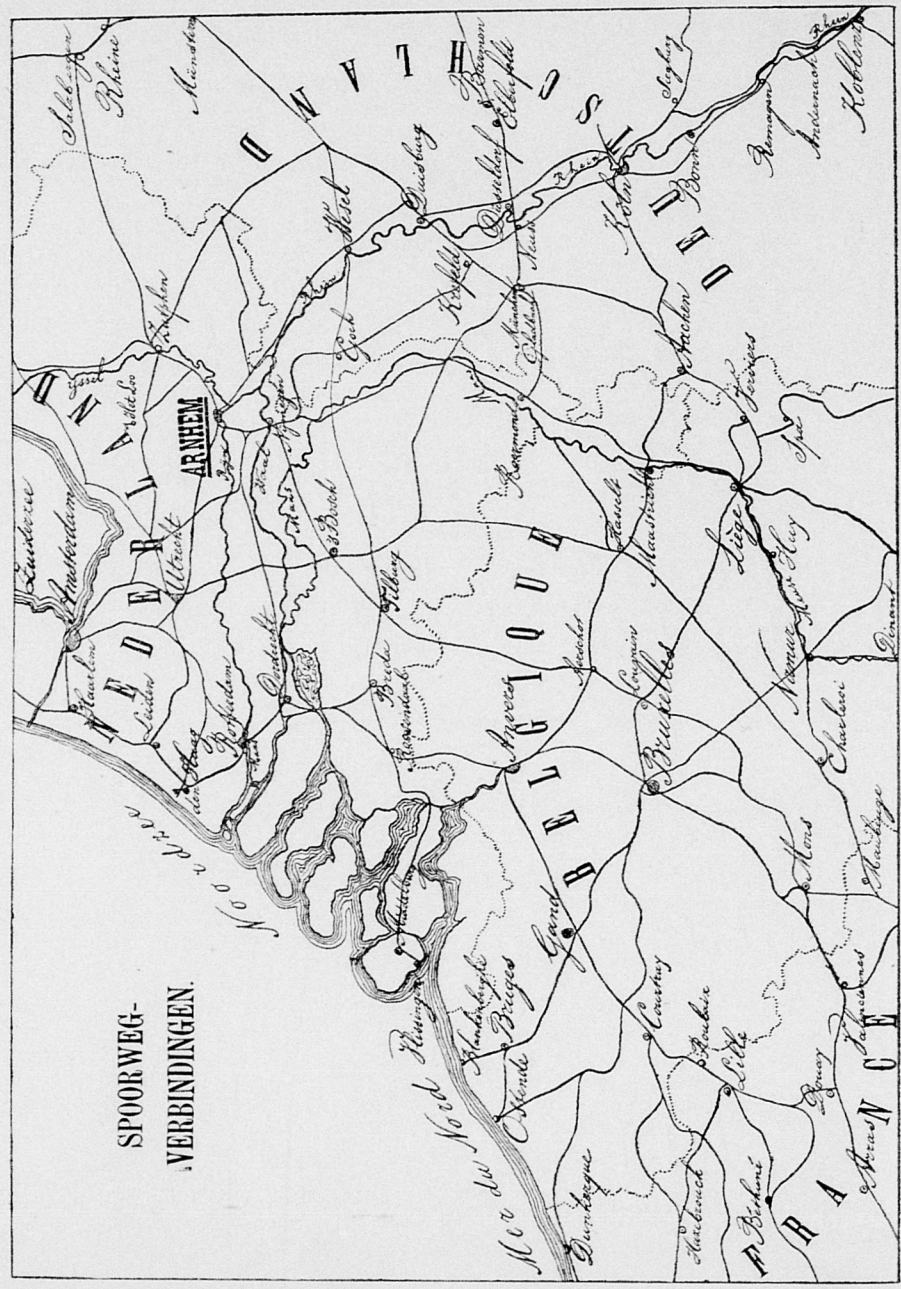
L A N D E N.	M U N T E E N H E D E N.	Gulden.	Cent.	Frame.	Mark.	Gulden	(Oostenj.)	Kreuzer.	Pf. St.	Shill.	Pence.	Roebel.	Kopek.	Dollar.	Cent.
		1	—	Centime.	Mark.	Gulden	Gulden	Kreuzer.	Pf. St.	Shill.	Pence.	Roebel.	Kopek.	Dollar.	Cent.
Nederland	1 Gulden à 100 Cents	1	—	2 1/2	1 70	—	85	—	1	—	8 1/2	52	—	39 3/8	—
België, Luxemburg, Frankrijk, Zwitserland.	1 Franc à 100 Centimes	47 1/2	1	1	80	—	40	—	—	—	9 1/2	24 1/2	—	18 3/8	—
Denemarken	1 Krone à 100 Ore	66	1 41	1 13	—	—	56	—	1	—	1 1/4	34 1/2	—	20 3/8	—
Duitschland	1 Mark à 100 Pfennige	60	1 25	1	—	—	50	—	1	—	—	30 3/4	—	23 1/8	—
Engeland	1 Liv. Sterl. à 20 Schill. à 12 Pence	12	—	25	20	10	1	—	—	—	—	6 1/4	—	4 66	—
Griekenland.	{ 1 Drachme à 100 Lepta { 1 Franc à 100 Centimes	47 1/2	1	80	—	—	40	—	—	—	9 1/2	24 1/2	—	18 3/8	—
Italië	1 Lira zilver à 100 Centesimi (1 Papieren Lira waarde veranderlijk)	47 1/2	1	80	—	—	40	—	—	—	9 1/2	24 1/2	—	18 3/8	—
Noorwegen	{ 1 Krone à 100 Ore { 1 Speciesthaler à 5 Ort à 24 Skill.	66	1 41	1 13	—	—	57	—	1	—	1 1/4	35	—	27	—
Oostenrijk—Hongarije	{ 1 Gulden (zilver) à 100 Kreuzer. { 1 Gulden papier ca. 3—4 pCt. minder)	2 67 1/2	5 68	4 54	—	—	2 28	—	4	—	6	1 40	—	1 6	—
Portugal	1 Milreis à 1000 Reis	1 17	2 50	2	—	—	1	—	2	—	—	62	—	46 3/8	—
Rusland	1 Roebel (zilver) à 100 Kopeken. (1 Roebel papier waarde veranderlijk)	2 66	5 83	4 66	—	—	2 33	—	4	—	8	1 44	—	1 9	—
Spanje.	1 Peseta à 100 Cents { 1 Duro à 20 Reales	1 90	4 7	3 26	—	—	1 63	—	3	—	3	1	—	76	—
Turkije.	1 Piaster à 40 Para	47 1/2	80	—	—	—	40	—	—	—	9 1/2	24 1/2	—	18 3/8	—
Vereenigde Staten	1 Dollar à 100 Cents	2 46	5 32	4 26	—	—	2 13	—	4	—	3	1 33	—	1	—
Zweden	1 Krona à 100 Ore	11	—	22	18	—	9	—	—	—	2	6	—	4	—
		2 55	5 35	4 29	—	—	2 14	—	4	—	3 1/2	1 32	—	1	—
		66	1 41	1 15	—	—	57	—	1	—	1 3/4	1 35	—	27	—

ALPHABETISCH REGISTER.

Arnhem, Alva-zaal, 11. Archiefgebouw 12. Bad- inrichting 19. Begraaf- plaatsen: Onder-de-lin- den, 21, Moscowa, 36. Bovenover, 41. Buiten- sociëtië 41. Biblio- theek (Openbare), 15. Cellulaire Gevangenis, 41. Centraalgebouw, 17. Duivelshuis 14. Eusebiuskerk (St.), 17. Graftombe van Karel van Gelder, 15. Grootte Kerk. 15. Grootte Markt 13. „Insula Dei”, 17. Kazernes: Coehoorn- kazerne, 24. Willems- kazerne, 10. Lees- museum, 10. Museum van Oudheden, 13. Mus- is Sacrum, 11. Natuurk. Genootschap „Wessel Knoops” 13. Nutsge- bouw, 13. Onderlans 41. Paleis van Justitie, 14. Sabelspoort, 14. Walburgskerk (St.-), 17. IJsbaan, 22. Zie- kenhuizen: Diaconessen- huis, 38. Elisabeths- Gasthuis (St), 41, Ge- meente-Ziekenhuis, 18, Kinderziekenhuis, 21, Militair Hospitaal, 19, 21.) Alteveer 36. Amsterd. Straatw. 38. Angerenstein 24. Apeldoornsche Straatw. 35. Apostelenberg 35. Badhuis Bethesda 34. „ Quisiana 31. Bakenbergsche Weg 38. Beekenkamp 24. Beekhuizen 28. Belmonte 50. Bennekom 52.	Berenberg 33. Bergenopzoomsche Allée 45. Bilderberg 46. Biljoen 27. Brink (De) 42. Bronbeek 25. Carolinenberg 33. Charlottenberg 48. Daalhuizen 26. Deelensche Weg 37. Dieren 34. „ (Huis te) 34. Doorwerth 46, 47. Dreien 44. Dreienoord 44. Duivelssteen 34. Duno 48. Ede 52. Ellekom 34. Emma-pyramide 28. Essop 33. Fontanus-Spijker 22. Fontein-Allée 47. Galerie de la Trémoille 48 Galgenberg 30. Gat van ter Aa 45. Grebbe 51. Grunsfoort 50. Gulden Spijker 36. Heelsum 49. Heelsummebreek 46. Heienoord 39. Heimenberg 51. Hemelsche Berg 45. Hertenberg 48. Heuven 30. Hoekelum 52. Holle Weg (Waterberg) 35 „ (Mariëndaal) 43 Hommelsche Weg 24. Hoog-Erf 38. Hoogstede 42. Hôtels: in Arnhem 5. Hôtél Beekhuizen 28. „ Brinkhorst (Elle- kom) 34. „ Doornenkamp (Oosterbeek) 44.	Hôtél de Engel (Steeg) 30 „ de Grebbe 51. „ Heerenlogement (Velp) 27. „ de Kroon (Dieren) 34. „ Neder-Veluwe (Ben- nekom) 52. „ Rozendaal 29. „ Rustplaats 42. „ Schoonoord (Ooster- beek) 44. „ de Wageningische berg (Wageningen) 50 „ Wapen van Athlone (Steeg) 33. „ Westhoff (Dieren) 34 „ Zalmen (Doorwerth) 48. Hulkestein 41. Hullenberg 52. Hunenschans 49. Imbosch 33. Invalidehuis (Kol. Mil.) 25. Irenion 26. Italiaansche Weg 47. Jachtpad 48. Junushoff (Wageningen) 51. Kamerdalsche Berg 28. Kapelberg 26. Kattenberg 37. Keienberg (Beekhuizen) 28. „ (Renkum) 49. Kemperberg 38. Kemperheide 38. Klarenbeek 24. Klarendal 21. Klarenbeeksche Bosch 23. Klingelbeek 42. Kluis (De) 35. Kluizenaarsberg 28. Kluizeweg 35. Koepel (Mos-) 34 Koepel van Viruly 31. Koningsberg 35. Koningsbosch 35. Koningsstafel 51.

- Koningsweg 37.
 Koude Herberg 45.
 Kruishorst 30, 37.
 Kijkover 33.
 Laag-Erf 39.
 Lexkesveer 50.
 Lichtenbeek 39.
 Looberg 43.
 Maarten (St.) 35.
 Manegeberg 28.
 Mariëndaal 39.
 Melkweg 48.
 Menthenberg 37.
 Middachten 33.
 Middachterbosch 33.
 Middachterlaan 33.
 Middachtersteeg 31.
 Middeneng 52.
 Monnikhuizen 23.
 Moscowa 36.
 Musschenberg 21.
 Nol in 't Bosch 50.
 Noordberg 49.
 Onzalige Bosch 31.
 Oorsprong 45.
 Oosterbeek 44.
 Oranje-Nassau's-Oord 50.
 Ossenberg 28.
 Overbeek 27.
 Paaschberg 26.
     id. (Ede) 53.
 Papendalsche Veld 40.
 Pietersberg 44.
 Pinkenberg 28.
 Planten- en Vogeltuin 25.
 Preekstoel 43.
 Presikhaaf 25.
- Prieeltjes 48.
 Prins-Alexander-Stichting 49, 52.
 Prins-Willemsberg 33.
 Reigersberg 48.
 Renkum 49.
 Rennenek 24.
 Reuzentrappen 24.
 Rheden 30.
 Rhederoord 31.
 Rhedersteeg 31.
 Richtersweg 47.
 Ringalléev. Rozendaal 30.
 Rolandseck 48.
 Rozenhagen 26.
 Rouwenberg 31.
 Rozenburg 38.
 Rozendaal 29.
 Rozendaal (Kasteel) 29.
 Rozendaalsche Weg 23.
 Ruimzicht 35.
 Rijkslandbouwschool (Wageningen) 51.
 Rijtoeren 53.
 Savoyeberg 24.
 Schaarsbergen 37.
 Schelmsche Weg 36.
 Signaal Imbosch 33.
 Schietterreinen 36, 38.
 Schoonzicht 23.
 Sonsbeek 35.
 Sportterrein 24.
 Stadsbosch 36.
 Steeg 30.
 Steenen Tafel 23.
 Sterrenberg 39.
 Sijsselt 53.
- Tamboersboschje 38.
 Tafelberg 48.
 Tivoli 22.
 Tol van Doorwerth 46.
   " " Ellekom 33.
   " " Klingelbeek 41.
   " " Lichtenbeek 39.
   " " Worthreden 30.
 Tonberg 36.
 Toreenberg 28.
 Utrechtsche Straatw. 40.
 Valkenburg 45.
 Valkenhuizen 36.
 Veentjesbrug 49.
 Velp 27.
 Velperberg 33.
 Velperweg 21.
 Vrijland 37.
 Wageningen 50.
 Wageningsche Berg 50.
 Warnsborn 38.
 Waterberg 35.
 Westerbouwing 45.
 Wodanseiken 47.
 Wolfheze 46.
 Worthreden 30.
 IJsbaan 22.
 Zandenburg 50.
 Zilverberg 47.
 Zonnenberg 45.
 Zutphensche Straatweg 21, 30.
 Zweiersdal 44.
 Zijp (Kleine) 36.
 Zijp (Zijpendal) 36.
 Zijpenberg 28.
 Zijpsche Weg 36.

**SPOORWEG-
VERBINDINGEN.**

BELLE-VUE.

Familie-Hôtel van den eersten rang.

Utrechtsche Weg o. d. Buiten-Sociëtit.

Vijf minuten gaans v. h. station.

Telephoon- en Tramverbindingen.

Omnibus van en naar alle hoofdtreinen.

Buitengewoon gezonde en schoone ligging (90 voet boven de oppervlakte der stad) geheel vrij en van tuinen omgeven. Van het terras en de verandahs, zoodat als uit alle kamers, geniet men een ruim en fraai uitzicht, zich uitstreckende over den Rijn, de Betuwe, de stad en hare schoone omgeving tot Nijmegen, Cleve, Eltenberg, enz. De voor groote of kleinere familiefeesten en diners zoo gezochte zalen en salons onderscheiden zich, evenals de ruime slaapvertrekken, door een elegante en comfortabele inrichting.

Gelegenheid tot gebruik van alle Minerale Wateren.

BADEN EN DOUCHES.

Logis vanaf *fl* 1. Pension vanaf *fl* 4. Voor groote familiën bij langdurig verblijf, ook in de wintermaanden, voordeelige voorwaarden.

Table d'hôte te 5½ uren à *fl* 2.

Uitstekende tafelvijn en fijne wijnen tegen billijke prijzen.

STALLING EN REMISE.

Stoomtram HAARLEM--LEIDEN.

Rijdt door Heemstede, Bennebroek, Hillegom, Lisse, Sassenheim en Oegstgeest, een der meest bezochte gedeelten van ons land.

Prijs *Haarlem—Leiden* of omgekeerd 50 Ct. 1e kl., 40 Ct. 2e kl.

<i>Haarlem—Hillegom</i>	}	»	»	37 $\frac{1}{2}$	»	»	27 $\frac{1}{2}$	»	»
<i>Leiden—Lisse</i>									

Bestel- en Vrachtgoederen volgens buitengewoon laag tarief.
Gelegenheid tot **Adverteeren** in de Rijtuigen en op de achterzijde der gewone plaatsbiljetten, ongeveer hoog 10 cM. en breed 10 cM.

HOTEL GARNI
„STEIJGERWALT”,

voorheen RUSTPLAATS,
te Arnhem b/d Klingelbeekschen Tol.

*Geheel naar de eischen des tijds
ingericht.*

*Prachtig gelegen aan den Rijn.
Per boot en stoomtram te
bereiken.*

*Uitmundende keuken.
Gelegenheid tot het geven van
Diners en Soupers.*

Aanbevelend,

A. C. A. VAN ASCH,
Eigenaar.

OOSTERBEEK.**Hôtel „De Doornenkamp”.**

Nabij DE HEMELSCHÉ BERG, OORSPRONG
en WESTERBOUWING.

Table d'Hôte 5 uur.

H. A. HUIBERTS EN ZOON,
Horlogemakers, Bakkerstraat 67a, over de Bentincksteeg,
ARNHEM.

Magazijn van uitsluitend 1e kwaliteit Gouden en Zilveren Dames
en Heeren Cylinder en Anker Remontoir Horloges.

Rijke sortering Fransche Pendules, Regulateurs, Klokken,
Wekkers enz.

Specialiteit in 't repareren van antieke Urwerken.

Hôtel BEEKHUIZEN bij Velp.

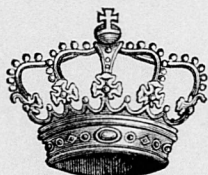
Gez. D I C K E L,
Hôtel en Pension, Restaurant enz.

Uitmuntende gelegenheid in de ruime zalen tot het geven van
DINÉS en PARTIJEN, PRACHTIGE WANDELINGEN en HOOGÉ
BERGEN MET VERGEZICHTEN. Prijs en pension f 4.—.

Rosendaal bij Arnhem.**HOTEL-RESTAURANT.**

A. KRAIJESTEIJN.

STOOM-

BEIERSCH-

BIERBROUWERIJ

„De Kroon”,

ARNHEM, Amsterdamsche Weg.

Veeljarig bestaan, bekend om de deugdelijkheid
en zuiverheid harer Bieren.

STALHOUDERIJ

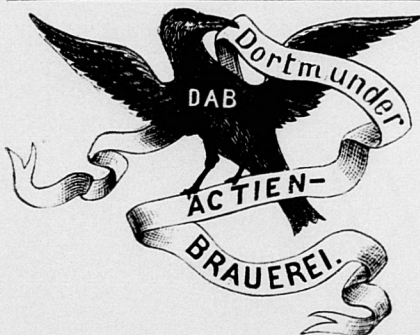
P. Riemer & Zoon,

ARNHEM,

Roggestraat en Driekoningendwarsstraat.

Telegram-adres: **RIEMER** Roggestraat.

TELEPHOON No. 150.

Hoofd-Depôt

sedert 1876

BIJ

J. Ch. WAGNER,

ARNHEM,

Roermondsplein B 23.

Hôtel de Bruin.
CAFÉ-RESTAURANT, STALLING.
BIJ DE RIJNBRUG,
A R N H E M.
 TH. HERMSEN.

Kon. Ned. Rijtuigfabriek
 VAN
 B. VETH, voorheen HENRICH & VETH,
 Leverancier van Z. M. den Koning.
 Op magazijn of in bewerking diverse soorten van Luxe-
 Rijtuigen. Exportatie. — A r n h e m.

Telefoon
No. 189.   **STALHOUDERIJ**

TELEGRAM-ADRES :
 BOUWMAN
 Stalhouder
 A R N H E M

H. BOUWMAN,
 Oude Stationstraat No. 4 en
 Spijkerstraat, Hoek Prins-Hendrikstraat.

Deze Stalhouderijen, geheel ingericht naar de
 eischen des tijds, worden aan het geachte
 Publiek van Arnhem en Omstreken zeer
 aanbevolen.

Soliede bediening.   Billijke prijzen.

HOTEL EN PENSION

Neder-Veluwe,

Café-Restaurant en Stalling.

te BENNEKOM,

aan den STOOMTRAM WAGENINGEN—STATION EDE, zeer vriendelijk gelegen, aan de helling der Geldersche Vallei, in een der gezondste en schoonste gedeelten der Veluwe (droge bodem bij niet te fijne lucht), in de dichte nabijheid van boschrijke heuvelen.

Uitmuntende inrichting, frissche kamers, alle met balcon.

Groote verscheidenheid van mooie wandelingen, rijtoeren en uitstapjes, waartoe de stoomtram ettelijke malen daags gelegenheid geeft; in 10 minuten kan men daarmede Wageningen en Ede bereiken.

Goede stalling, baden, aangename gelegenheid voor partijen en diners, die bij tijdige bestelling tot alle prijzen geleverd worden.

Postbestelling viermaal daags. Billijk tarief.

Spuut- of Mineraal Water

per

Siphon, Kogelflesch en Flacon.

Limonades Gazeuses

per

Kogelflesch.

FIRMA JAN VAN EYNDHOVEN,
 ———
SPUITWATER-FABRIKANT

Broerenstraat A 27,

A R N H E M.

Gemberbier en Sodawater

per

Flacons (Engelsche vulling)

Selters, Apolinaris, enz.

per

heele en halve Kruik en Flacons.

Algemeene Boekhandel

VAN

K. VAN DER ZANDE,

FIRMA STENFERT KROESE & VAN DER ZANDE.

Bakkerstraat D 72, Arnhem.

HEEFT GEREGLD VOORHANDEN:

de nieuwste Reisgidsen, Reiskaarten,
 Wandelkaarten en Plattegronden.

UITGEVER van de

Wandelkaart van Arnhem en Omstreken

ARNHEM—DIEREN

geheel nieuwe, bijgewerkte druk 1889.

Het goedkoopste Hoeden- en Petten-
Magazijn is:

J. J. GORISSEN,

HOMMELSTRAAT 44, ARNHEM.

Zoowel in de fijne als in de mindere kwaliteiten.

PHOTOGRAPHISCH ATELIER
VAN
C. E. WESTERBORG,
EUSEBIUSBUITENSINGEL
Hoef Spijkerstraat,
tegenover MUSIS SACRUM.

B. H. SCHÄFFER-DE RUIJTER,
MODES & CONFECTIONS,

Rijnstraat 33, A R N H E M.

WAPENMAGAZIJN in luxe en gewone Wapens van

H. HES VAN ZWEEDEN, Mr. Geweermaker,
ARNHEM, Oeverstraat 55.

Engelsche en Belgische Hammerles, Centraal en Lefauchaux Geweren, getrokken Wapens voor Indië, Revolvers, Kamerbuksen, Jachtartikelen, Ammunitien, enz. enz.

Vischartikelen, Kunstvuurwerken en Gelegenheidsstukken, Fakels, Gekleurde Vlammen enz.

EN GROS en EN DETAIL.

WANDELKAART

voor UBBERGEN, BEEK, BERG EN DAL, DE MEERWIJKEN, GROESBEEK, RIJKSWALD, KLEEF, HATERT, NEERBOSCH en HEES, met plattegrond der stad NIJMEGEN.

PRIJS f 0.75.

TER HAAR: Berg en Dal.

GIDS VOOR NIJMEGEN EN OMSTREKEN.

PRIJS f 0.60.

Thieme's Stuiversgids voor Amsterdam.

Collection Thieme à un sou.

Thieme's Penny Guide of Amsterdam.

Thieme's Führer durch Amsterdam.

Stuiversgids voor Nijmegen en Omstreken.

Penny Guide book of Nimegue.

SOUVENIR AAN NIJMEGEN . . . . f 1.25.

(Een album met 12 Photographiën).

Uitgaven van H. C. A. THIEME te Nijmegen.

↗ **Paviljoen DE OORSPRONG.** ↖
 OOSTERBEEK.
Uitspanning en Theetuin.

Gelegenheid tot het geven van Partijen.

A. UITTENBOGAART.

Hotel de Paauw,
ARNHEM,
W. SCHUT & Cie.

Table d'hôte à 5 heures.

Restaurant, Abonnement, Pension.

—◆◆—
Logis et Déjeuner incl. serv. et boug. f 2 —.
Diners vanaf f 1.50.

J. HUPKES,

Turfstraat.

—◆◆—
Arnhem.

MAGAZIJN VAN

KOLONIALE WAREN.
COMESTIBLES.
CHOCOLADE.
DELICATESSEN
FIJNE VLEESCHWAREN.
GRUTTERSWAREN.
VRUCHTENSAPPEN ENZ.

—◆◆—
PRIJSCOURANTEN VERKRIJGBAAR.

FABRIEK EN MAGAZIJN

VAN

Parapluies, Parasols en Wandelstokken.

Steeds een ruime keuze voorradig.

H. C. RÖTEL, Ketelstraat 17.

GRAND CAFÉ RESTAURANT CENTRAL. ARNHEM.

Déjeuners, Dîners, Soupers

à Prix fixe et à la Carte.

PLAT DU JOUR. FIJNE OUDE WIJNEN.

Prima Münchener Bier.

„ Pilsener „
„ Amstel „

CH. FELGER,
Eigenaar.

P. GOUDA QUINT,

Nieuwe en Oude Boekhandel.

ARNHEM. - BAKKERSTRAAT 17.

W. VAN WESSEM,
in Gedistilleerd, Likeuren en Wijnen.
Jansstraat C 26, Arnhem.

A. B. J. PROOT,
ARNHEM, BROERENSTRAAT A 25.
HANDEL IN KOLONIALE WAREN.
SPECIALITEIT IN KOFFIE EN THEE.

A. C. JANSSEN,
„Centraal-Gebouw”, **ARNHEM.**

Zalen disponibel voor het geven van Partijen, Diners etc. Gelegenheid tot het inbrengen van zuivere meubilaire goederen voor het houden van publieke verkooping. Ook worden geheele of gedeelten van inboedels tegen contante betaling overgenomen.

MAGAZIJN VAN
Fransche en Engelsche Gas-Ornamenten
in de nieuwste stijlen, kleuren en soorten
EN WATERLEIDINGSARTIKELLEN.
Aanleg voor Gas- en Waterleiding.
H. LINDERS, Koningstr. 69a, Arnhem.

J. W. STAM.

MAGAZIJN

VAN

Goud-, Zilver- en Diamantwerken.

SPECIALITEIT

VAN

**Horloges, Ridderkruizen
en Ordelinten.**

ATELIER

VOOR

**KUNSTHAARWERKEN,
Reparatiën en Graveerwerk.**

Bakkerstraat 52.

Hoop geene **NAAIMACHINE** alvorens
eene **ECHTE SINGER Machine**
(fabrikaat van de **Singer Maatschappij te**
New-York)

op proef

ontboden te hebben, want deze zijn,
zooals de enorme omzet er in ten duide-
lijkste bewijst, ten gevolge van hare
degelijkheid ontegenzeggelijk verreweg
de meest gezochte.

Eenig Depôt te **ARNHEM:**
32 Rijnstraat 32.

VAN RANZOW & Co,
Bankiers,
Koningstraat 37, ARNHEM.

De Arnhemsche Terra Cotta-Fabriek

VAN

J. C. STOELLER WZN.

Roermondsplein No. 1 en 2, ARNHEM.

Leveret Beelden, Vazen, Piedestals en Bloempotten
in alle verlangde vormen.

FONTEINBAKKEN IN KUNSTZANDSTEEN.

Engelsche, Fransche en Belgische TEGELS voor Parketvloeren en Wandbekleeding.

Schilderwerk op Porcelein naar Photographiën van Buitenplaatsen enz.

INRICHTING tot het inbranden van schilderwerk op porcelein; onderricht in het schilderen met brandverven.

WILH. LAIMBOCK, uit Tyrol.

Specialiteit van alle soorten

HANDSCHOENEN EN HEEREN DASSEN.

RIJNSTRAAT 67.

DE ROUVILLE,

Jansplein No. 53,

CHOCOLADE à L'AIGLE

UIT DE FABRIEK VAN

J. P. Rademaker te 's-Hage.

Specialiteit van echte Marseillaansche zeep.

G. J. D. C. Goedhart Jr.,

PAUWSTRAAT 14, ARNHEM,

in Wijnen, Engelsche Bieren, Gedistilleerd
en Likeuren, en gros & en détail.

Specialiteit in zuivere oude Cognac en
Bordeauxwijnen.

A. Vis-van den Eelaart,

Vijzelstraat 26, ARNHEM.

DAMES- EN KINDER-CONFECTIEN.

Specialiteit in KINDERHOEDEN, KINDERGOEDEREN,
HANDSCHOENEN, MODEARTIKELEN enz.

Behandeling van Lichaamsgebreken,

Lijders aan RUGGEGRAATSVERKROMMING, SCHEEVEN NEK, NAUWE BORSTKAS, MISVORMING VAN BEEN of VOET, alsmede aan SPIERVERZWAKKING, CONSTIPATIE, ZWAARLIJ-VIGHEID enz., kunnen tot genezing of verbetering van hun gebrek aan de inrichting van den ondergeteekende, of ook naar verkiezing ten hunnen huize, door toepassing der **MASSAGE** en der **ORTHOPAEDISCHE** of **HEILGYMNAS-
TIËK** behandeld worden.

Spreekuur: des Zondags van 11—2, overige dagen van 2—3 uur.

Voor onvermogenenden bestaat daartoe elken morgen tusschen 7 $\frac{1}{2}$ en 9 uur de gelegenheid, mits voorzien zijnde van een door hun gewonen dokter ondertekend schrijven, waarbij deze verklaart, dat de behandeling wenschelijk is.

Arnhem: **E. MINKMAN**, Roermondsplein 31.

Behangerij, Stoffeerderij,

Specialiteit in Behangselpapieren.

GROOTE VOORRAAD VAN

TAPIJTEN EN MEUBELSTOFFEN.

Levering van SMIRNASCHE TAPIJTEN tot prijzen en voorwaarden gelijk aan die der fabriek.

Teekeningen worden daarvan gaarne verstrekt.

G. J. GERRITSEN, Firma B. v. D. SCHILDEN,
Ketelstraat E 4.

ARTHUR VRANCKEN,

Expeditieur,

Arnhem, Weerdjesstraat 28.

KEULEN, ELTEN, EMMERIK.

De Chineesche Theewinkel

Levert Thee in alle soorten.
Levert Thee in alle prijzen.

Zuiverheid gewaarborgd.

Directe aanvoeren.

JOH^s. SIBLESZ, ROGGESTR. 15, ARNHEM.

De melange geschiedt
met eene machine van de
nieuwste vinding.

Levert Thee bij elke hoeveelheid.

Levert Thee naar alle plaatsen.

Levert uitsluitend Thee.

J. van Dijkshoorn & Co.,

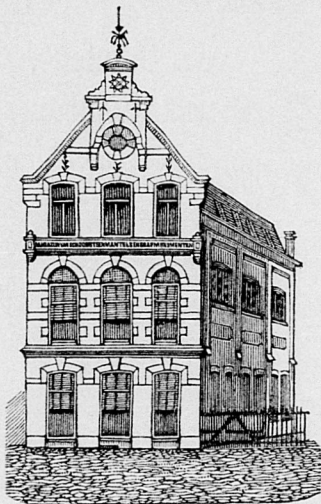
Wijnhandelaren.

Hofleveranciers van Z. M. den Koning.

Coehoornstraat hoek Nieuweplein.

ARNHEM.

De Arnhemsche Steenhouwerij.

KANTOOR EN WERKPLAATS:

Walstraat 15.

MAGAZIJNEN:

Rietgrachtstraat (Boulevard)

Specialiteit van gereedstaande
Marmeren en Hardstenen
GRAFMONUMENTEN en
SCHOORSTEENMANTELS.

Levert in den kortst moge-
lijken tijd alle soorten STEEN-
HOUWERSWERK.

ALEX. FRIEDERICH, Hoftand-arts.

Spreekuren van 10—12
en van 2—4
Zondags uitgezonderd.

ARNHEM,
Eusebinsbinnensingel 14.

Bekroond Internationale Tentoonstellingen

AMSTERDAM 1883
GROFEN MEDAILLE

BRUSSEL 1889
Zilveren Medaille.

ANTWERPEN 1885
ZILVEREN MEDAILLE

Voor Kunsttanden, Gebitten en Tandvullingen (Plombages).

Fabriek van Tandpoeders, Tandpasta's en Tandelixers.

W. H. ZEEMAN,
Firma S. RUTGERS,

MAGAZIJN
Zilveren- en

van Gouden-,
Diamantwerken.

Hofleverancier.

BAKKERSTRAAT D 18.

Etablissement de Coiffure
Arnhem, J. A. Meervoort, Roggestr. 38.

Coiffeur pour Dames.

PARFUMERIE FRANÇAISE ET ANGLAISE.

EPONGES FINES.

Fabrique de cheveux postiches en tous genres.

Cravates, Parapluies, Fleurs et Parures de Mariées.

Spécialité d'éventails. Chemises sur mesure.

Coöperatieve Winkelvereniging van
„EIGEN HULP”,
NIEUWSTRAAT 5 en 10 te ARNHEM.

Kruidentierswaren, Comestibles, Sponzen, Zeemlappen, Borstelwerk, Wijn, Likeuren, Spiritualiën, Garen, Band, Glas, Aardewerk, enz.

Wie lid wensch te worden moet zich daartoe aanmelden aan het kantoor der Vereeniging: NIEUWSTRAAT 10.

Het Hôtel et Café-Restaurant
SLUIS

in de onmiddellijke nabijheid van het Station, de Arnhemsche en Ooster-tramwegen, wordt aan bezoekers van Arnhem en Omstreken beleefdelyk aanbevolen.

Logis et Déjeuner à f 1.50. Diners à f 1.25 en hooger.

Onder aanbeveling,

T. SLUIS.

Rijtuigen tegen vaste tarieven verkrijgbaar.

De Commanditaire Vereeniging Louis Sprenger & Zoon,

BANKIERS, COMMISSIONAIRS IN EFFECTEN
EN GELDWISSELAARS.

Mariënburgstraat, nabij het nieuwe Postkantoor.

J. Mähler & Co, Arnhem,

MANUFACTUREN, MODES en DAMES-CONFECTIONS.
HANDSCHOENEN.

KOUSSEN, SOKKEN, TRICOTGOEDEREN.

Dassen, Boorden, Manchetten, Hemden,

SPECIALITEIT IN WITTE GOEDEREN.

Bedden, Veeeren, Matrassen, Kapok, Paardehaar,

KARPETTEN enz.

Distilleerderij, Likeurstokerij.

HANDEL IN

Buitenlandsch Gedistilleerd en Wijnen.

DISTILLEERDERIJ-LIKEURSTOKERIJ

GEDEPONEERD.

HANDELS MERK

KRUIJMEL & DE WIT

VOORHEEN FIRMA WED. A. FOPPE AMSTERDAM

Wijnen; Buitenlandsch
Gedistilleerd.

Firma Kruijmel en de Wit,

ARNHEM.

PERRY & Co.

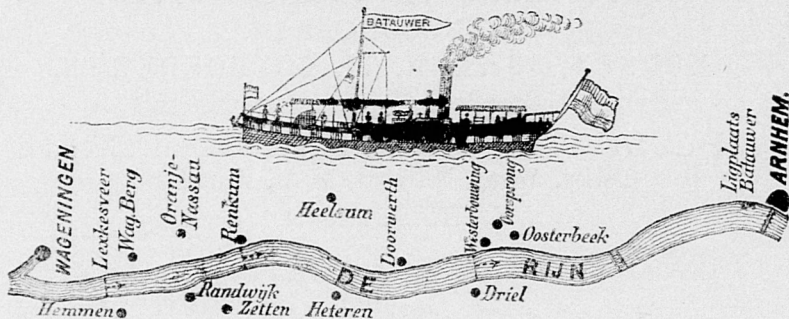
35 KETELSTRAAT,

ARNHEM.

Filiaal van PERRY & Co., Amsterdam.

Specialiteit in Reis-, Bad- en Toilet-Artikelen.

STOOMBOOT BATAUWER.

Wageningen—Arnhem v. v.

Prachtig gezicht van den Rijn op de Bergen.

Aanlegplaats te **Wageningen** in de Haven onmiddellijk bij de stad, te **Arnhem** bij de Schipbrug. Doet alle stegers onderweg aan tot opname of aflaten van passagiers

DIENTSTREGELING.

Dagelijks behalve Zondags en Vrijdags.

Zomerdienst van 1 Mei tot 1 Sept.

Vertr. v. **Wageningen** n. **Arnhem** vm. 7 u., nam. 1 en *5.45 u.

» » **Arnhem** n. **Wageningen** » 10.15 » » 4 » *8.— »

Voor- en najaarsdienst dezelfde als behalve de met een * geteckende diensten.

Des Vrijdags: v. **Wageningen** 's morg. 7 u., van **Arnhem** 12 u. tot **Heteren**, 3 u. tot **Opheusden**.

Den laatsten Donderdag van iedere maand geen dienst.

☛ Zie het **Tarief** op blz. 6 van den Gids.

Duur der vaart W.—A. 2 u. A.—W. 1½ u.

De Ondernemer

JOHAN VAN LONKHUIJZEN.

TELEPHOON-NUMMER 24.

VERHUIZINGEN

binnen de stad, van en naar alle plaatsen van
Nederland en het Buitenland.

DE GRUIJTER & Co.,

PARKSTRAAT 70—71,

A R N H E M.

DEN HAAG.

—

AMSTERDAM.

Verpakkingen van alle soorten van
goederen ter verzending naar het BINNEN-
en BUITENLAND en OVERZEESCHE BEZITTINGEN.

Bergplaats voor Inboedels
speciaal voor het doel ingericht.

B. VAN ZALINGEN,
Grooten Oord No. 14,

Koek- en Banketbakker.

Kandij-, Sucade- en Ontbijtkoek. Delicieuse Zoete
 en Zoute Krakelingen, Arnh. Meisjes, Haarlemmer
 Halletjes enz.

CHARLES C. J. JANSEN,

RIJNKADE 44.

NÉGOCIANT EN VINS.

REPRÉSENTANT:

DE LA MAISON
BROSSAULT & Cie.

*Bordeaux, Cognac,
 Dijon et Paris.*

DE LA COMPAGNIE
HONGROISE.

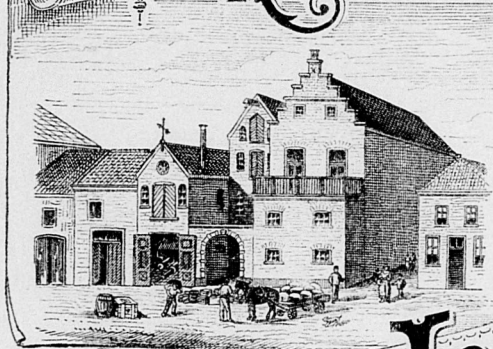
Vienne et la Haye.

„Place-Royale”,
Hotel Garni et Café Restaurant,
Koningsplein F No. 11,
ARNHEM,

bij den Schouwburg, zuidzijde, in de
 onmiddellijke nabijheid van Musis Sacrum en
 aan de wandelingen.

Dejeuners, Diners en Soupers, bij abonnement
 billijke conditiën. Restaurant den geheelen dag.
 Goede Hollandsche keuken, fijne Wijnen, Münche-
 ner Bier.

STOOMKOFFIEBRANDERIJ
 en Grossierderij
 IN KOLONIALE WAREN

van **D. J. DE JONGH**
 OEVERSTRAAT,
 ARNHEM.

Belast zich tevens met den verkoop en administratie
 der zeep uit de zeepziederij
 van de Heeren T. P. VIRULIJ & Co Gouda.

FIRMA H. PITLO,
Vijzelstr. D 15,
ARNHEM.

Specialiteit in alle soorten fijne Tafelbeschoot en
Arnhemsche Jongens en Meisjes, verpakt in flesschen
en trommeltjes.

MAGAZIJN VAN

Gouden en Zilveren Heeren- en Dames-Horloges.

Marmeren, Bronzen en Vergulde

PENDULES.

ZWITSERSCHE SPEELDOOZEN.

Fransche, Duitse en
Amerikaansche

Klokken, Wekkers en
Regulateurs.

H. Sterkeman, Horlogemaker, Rijnstraat 68.

STOOMBOOT-ONDERNEMING

„CONCORDIA“.

Het Stoomjacht „WESTERBOUWING“ vaart gedurende de
zomernaanden des voormiddags ten 9.30, 10.30, 11.30 en
des namiddags ten 1.30, 2.30, 3.30, 5.30, 6.30, 7.30 en 8.30
van **ARNHEM** (aanlegplaats in de haven nabij het **Hôtel
DE ZON**) naar **OOSTERBEEK** (Westerbouwing, Duno, He-
melsche Berg, Oorsprong).

Van Oosterbeek 20 minuten na iedere afvaart van Arnhem.

Des Zondags extra-booten vanaf 's morgens 9.30 tot
's avonds 8.30 op de halve uren van Arnhem en vanaf
's morgens 10 uur tot 's avonds 9 uur op de heele uren van
Oosterbeek.

Prachtig uitzicht vanaf de rivier op de schilderachtige
boorden van den Rijn.

In unmittelbarer Nähe der
Eisenbahnen und aller
Dampfschiffe.

Zwijnschoofd, Bad-Hôtel.

The Boar Head, Bath-Hotel.

La Cure, Hôtel des Bains.

Table d'Hôte à 5 Heures.

C. FUCHS,
ARNHEM.

Tout proche des Chemins de
Fer et de tous les Bateaux
à Vapeur.

ALGEMEENE DIENSTVERRICHTING.

Willemsplein bij de Kazerne.

Verhuizingen binnen en buiten de stad.

Filiaal van Gebr. PARIS,

ROTTERDAM EN AMSTERDAM.

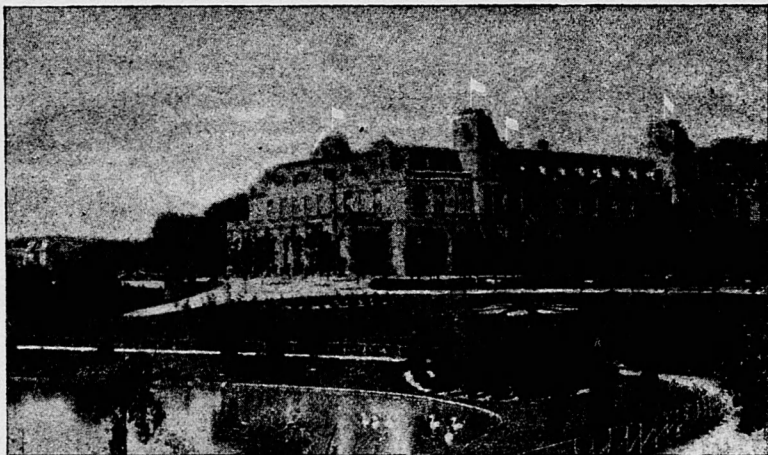
J. FORTUIJN.

Café „Poort van Cleve”,

met twee Biljarts en fraaien Tuin.

== Vijzelstraat No. 6, ARNHEM. ==

H. H. STRONKMAN.

Hotel Planten- en Vogeltuin.

VELPERWEG.

ARNHEM (HOLLAND.)

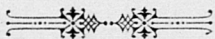

Table d'Hôte 5½ heures.

PENSION.

(PRIX MODÉRÉS).

RESTAURANT.

H. C. GAARLANDT,

Directeur.

HOTEL DES PAYS-BAS ARNHEM.

Verbouwd in 1888-89 en ingericht naar de eischen des tijds.

Omnibus aan alle treinen.

Table d'hôte à 5½ heures.

Gelegenheid voor Pension.

Restaurant gedurende den geheelen dag.

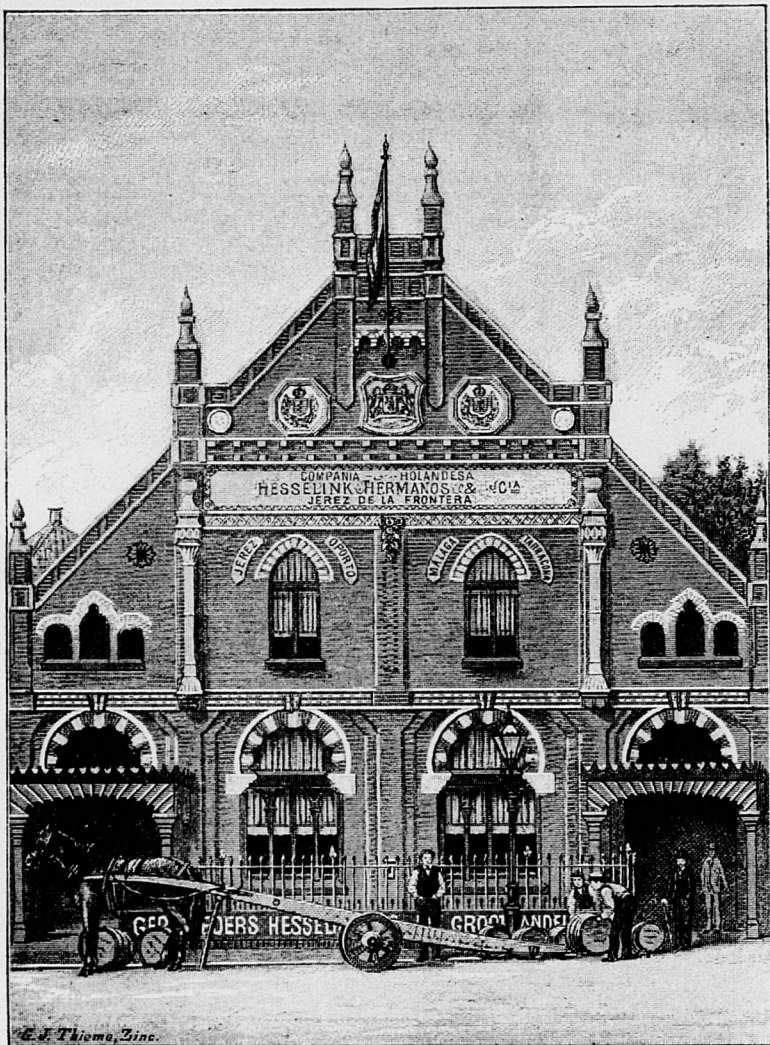
Diverse salons steeds gedekt om afzonderlijk te dineeren, zonder prijeverhooging.

Ruime zalen, annex tooneel en kledkamer, disponibel tot het geven van partijen, tegen vooraf overeen te komen prijzen, met inbegrip van alles.

De Directeur,

A. A G E M A.

Levert tevens groote en kleine Dinners door het geheele land, zoowel als afzonderlijke schotels, en arrangeert **FEESTEN** en **PARTIJEN**.

GEBROEDERS HESSELINK & Co.

Groothandelaren. ARNHEM

EENIGE NEDERL. FIRMA DIE ALS VOLGT HANDELT:

Leverf alleen aan wijnhandelaren . . . . en *niet* aan particulieren.

Leverf alleen Spaansche en Portugeesche wijnen

en *geen* Berdeaux-, Rijn- of andere wijnen.

Leverf alleen op fust . . . . . en *niet* op flesschen.

Photographische Reproductiën.

Bekroond op verschillende Tentoonstellingen.

Naar iedere photographie (zelfs bleek geworden) **vergrootingen** geleverd in onveranderlijke

Kooldruk-, Grissel-, Pastel- en Olieverf.

GELIJKENIS GEWAARBORGD.

Directe opname bij iedere weersgesteldheid.

Alphabetisch Register der Advertentiën.

BIERBROUWERIJ.		EXPEDITEURS.	
De Kroon (Werthemann & Türling)	bl. 63	Arthur Vrancken	bl. 76
BAKKERIJEN (Banket enz.).		GASORNEMENTEN.	
Firma H. Pitlo	84	H. Linders	71
B. van Zalingen	82	GEDISTILLEERD, LIKEUREN	
BANKIERS EN WISSELKAN-		enz.	
TOREN.		G. J. D. C. Goedhart Jr.	75
Van Ranzow & Co.	74	Firma Kruiwel & de Wit	79
Louis Sprenger & Zoon	79	W. van Wessem	71
BEHANGERIJ, TAPIJTEN.		GEWEERMAKERIJ.	
G. J. Gerritsen, firma B. v. d. Schilden	75	H. Hes v. Zweeden	68
BIERHANDEL.		GOUD- EN ZILVERSMEDEN.	
J. Ch. Wagner	63	J. W. Stam	72
BOEKDRUKKERIJEN,		W. H. Zeeman	78
BOEKHANDEL.		GYMNASTIEK-ONDERWIJS.	
P. Gouda Quint.	70	E. Minkman	75
H. C. A. Thieme (Nijmegen)	68	HANDSCHOENEN.	
K. v. d. Zande	66	Wilh. Laimböck	74
CAFÉ'S, RESTAURANTS.		HOEDEN (Heeren):	
Central (Felger).	70	J. J. Gorissen	67
Place Royale.	82	HORLOGEMAKERS.	
Poort van Cleve	85	H. A. Huiberts & Zn.	62
Sluis	78	H. Sterkeman	84
CHOCOLADE enz.		HÔTELS.	
Mej. de Rouville	74	Beekhuizen (Dickel)	62
COIFFEURS.		Bellevue	59
J. A. Neervoort	78	De Bruin (Hermesen)	64
COMESTIBLES.		Doornenkamp	62
J. Hupkes	69	Neder-Veluwe (te Bennekom).	65
Winkelvereniging Eigen Hulp	78	Pauw (W. Schut & Co.).	69
CONFECTIONS, COSTUMES.		Pays-Bas (Agema)	87
Wed. B. H. Schäffer—de Ruijter	67	Planten- en Vogeltuin	86
DIENSTVERRICHTING.		Rozendaal	62
J. Fortuijn	85	Sluis	78
		Soleil (Smeenk). (Omslag)	4
		Zwijnschoofd (Fuchs)	85

KOLONIALE WAREN.	
J. Hupkes. . . . . bl.	69
D. J. de Jongh	83
A. B. J. Proot	71
Winkelvereniging Eigen Hulp	78
MANUFACTUREN.	
F. Mahler & Co.	79
MODE-ARTIKELEN (Dames-).	
Wed. B. H. Schäffer—de Rui- ter	67
A. Vis—van den Eelaart	75
NAAIMACHINES.	
The Singer Mfg. Co.	73
PARAPLUIES	
H. C. Rötél	70
PHOTOGRAPHISCHE ATELIERS.	
B. Bruining . . . (Omslag).	2
J. Ephraïm	89
C. E. Westerborg	67
REIS-, BAD- EN TOILET- ARTIKELEN.	
Perry & Co.	80
RIJTUIGFABRIEK.	
B. Veth	64
SPAANSCH EN PORTUGEESCHE WIJNEN (Groothandel in:)	
Gebr. Hesselink & Co.	88
STALHOUDERIJEN.	
H. Bouwman	64
P. Riemer & Zoon.	63
STOOMBOOTEN.	
Bataauwer	80
Concordia	84
STOOMTRAM.	
Haarlem—Leiden	60
STEENHOUWERIJ.	
Steenhouwerij (Arnh.).	77
TANDARTS.	
Alex. Friederich	77
SPUITWATERFABRIEK.	
Firma Jan van Eijndhoven	66
THEEHANDEL.	
Joh. Siblesz	67
TERRACOTTA-FABRIEK.	
J. C. Stoeller.	74
UITSPANNINGSPLAATS.	
Oorsprong (Uittenbogaart)	68
VERHUIZINGEN.	
J. Fortuijn	85
De Gruijter & Co.	81
WANDELKAARTEN.	
H. C. A. Thieme (Nijmegen)	68
K. v. d. Zande	66
WIJNHANDEL.	
J. van Dijkshoorn & Co.	76
Charles E. J. Jansen	82
ZALEN VOOR VERKOOPINGEN enz.	
A. C. Jansen (Centraalgebouw)	71

De „Vereeniging tot Bevordering van het Vreemdelingenverkeer in Arnhem en Omstreken” heeft uitgegeven:

Gids voor Arnhem en
Omstreken.

Met plattegrond van Arnhem, vier wandelkaarten in kleurendruk, vijf detailkaartjes, twaalf platen en vele illustratiën in den tekst . . . . . **30 cts.**

Guide d'Arnhem et de
ses Environs.

Contenant un plan d'Arnhem, quatre cartes, onze planches et treize illustrations dans le texte. **1 frc.**
(Bij 12-tallen à 25 cts.)

Guide for Arnhem and
its Environs.

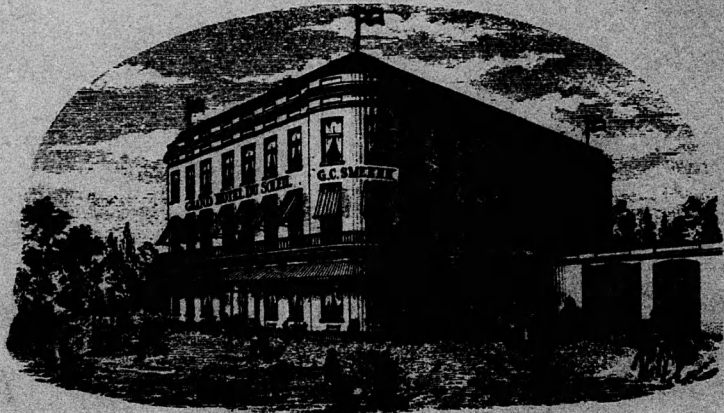
With a ground-plan of Arnhem and numerous illustrations. . . . . **3 d.**
(Bij 25-tallen à 5 cts.)

Führer durch Arnheim
und Umgebung.

Mit Plan von Arnheim und zahlreiche Illustrationen . . . . . **25 Pf.**
(Bij 25-tallen à 5 cts.)

11-2-3

Grand Hôtel du Soleil!

ARNHEM.

Hoek Rijnstraat en Bergstraat bij de Haven.
Gezicht over de Betuwe. Aanvangpunt van den
stoomtram naar Wageningen, Rhénes enz.
Onmiddellijke nabijheid van het Station.

Table d'hôte à 5½ heures.

Omnibus aan alle treinen.

Propriétaire

G. C. SMEENK.